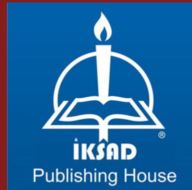
توركیه جمهوریتی
صحیه و معاونت اجتماعیه وكالتی
نشریاتندن

توركیه نك
صحی اجتماعی جوغرافیاسی
قرق كلیسا «قرقلر ایلی» ولایتی

صحیه و معاونت اجتماعیه مدیری
دوقتور احمد حمدی

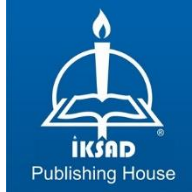
1925 YILINDA KIRKLARELİ

Dr. Hasan DİNÇER

1925 YILINDA KIRKLARELİ

Dr. Hasan DİNÇER*

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü,
ORCID 0000-0002-4289-9953 hdincer@ankara.edu.tr

Institution of Economic Development and Social Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

ISBN: 978-625-8061-61-1
Cover Design: İbrahim KAYA
December / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16 x 24 cm

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, yakın dönem toprak kayıplarını telafi etme düşüncesiyle, 29 Ekim 1914’te Birinci Dünya Savaşı’na bir oldu-bitti biçiminde dahil olmuştur. Geniş bir coğrafya ve birçok cephede yürütülen savaş sırasında devletin iktisadi ve sosyal koşulları daha da kötüleşmiş ve insan varlığında büyük kayıplar yaşanmıştır. Sonuçta Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile mağlup devlet olarak savaştan çekilmiştir.

Mütareke sonrası başlayan işgaller karşısında; ABD mandasını savunmak, ne pahasına olursa olsun İngiltere ile anlaşmak, bölgesel direnişi örgütlemek, ulusal mücadele başlatmak şeklinde beliren yaklaşımlardan sonuncusu, Mustafa Kemal liderliğinde Türk halkını mücadeleye çağırmak, savaşımın temel ilkelerini belirlemek evrelerinden sonra 23 Nisan 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla yeni bir aşamaya varmıştır.

İstanbul’da halk iradesinin tecelli etmesinin imkânsızlığının görülmesiyle Ankara’da açılan TBMM, hem milli iradenin tecellisi, hem de Kurtuluş Savaşını yürütenlerin eylemlerinin meşru bir zemine kavuşması anlamına gelmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı günden itibaren kendisini, en üstün kurum olarak nitelemiştir. Yasama, yürütme, yargı yetkilerini kendinde toplayan TBMM, yeni bir devlet merkezi olmasını mümkün kılan; halk üzerinde otorite tesis etmek, ordu kurarak silahlı

mücadeleyi yönetmek, iktisadi ve sosyal sorunları çözmek yolunda çok cepheli bir mücadele yürütmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Misak-ı Milli'yi hayata geçirmek hedefi doğrultusunda önceliğinin silahlı mücadeleyi yönetmek olduğu koşullarda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk İcra Vekilleri Heyeti 3 Mayıs 1920'de kurulmuştur.İlk toplantısı 5 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında gerçekleştirilen Birinci İcra Vekilleri Heyeti'nde Umur-ı Şer'iye, Umur-ı İktisadiye, Müdafaa-i Milliye, Adliye, Dahiliye, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye, Hariciye, Maliye, Maarif, Nafia ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye olmak üzere toplam 11 vekalet yer almıştır.

Bunlardan Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, 1921 yılında, izlenecek sosyal ve ekonomik politikalara ışık tutması amacıyla; belirlenen illeri bütünlüklü biçimde inceletmek suretiyle raporlar hazırlatmak, böylelikle Türkiye'ye genellenebilecek geniş ölçekli bir döküm oluşturmak için bir çalışma başlatmıştır.

Bu kitabın Giriş kısmında, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin kuruluşu ve toplum sağlığı konusunda 1930'lara kadar gerçekleştirdiği faaliyetler, bu faaliyetlere yön vermiş olan *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası* başlıklı raporların hazırlanma sürecive içeriği değerlendirilmiştir. Tarafımızdan bu raporları esas alarak, yakın zamanda yayınlanmış olan Gaziantep, Cebel-i Bereket ve Kırklareli ile ilgili makalelerden Kırklareli hakkında olan, konunun anlaşılmasına katkısı olacağı düşüncesiyle Birinci Bölüme konulmuştur. Vekalet'in Kırklareli hakkında hazırladığı rapor, eski

harfleri bilmeyen araştırmacıların da rahatlıkla kullanacağı biçime dönüştürülerek İkinci Bölüme eklenmiştir. Üçüncü Bölümde Kırklareli hakkındaki raporun özgün haline yer verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, topluma sağlık hizmeti sunmak devletin görevlerinden biri olmayıp, söz konusu hizmetler vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Tıp eğitimi için ilk adım 1826 yılında Tıphane-i Amire'nin tesisi ile atılmış olsa da, İstanbul'da sağlık ile ilgili ilk örgüt 1839'da kurulan, Lozan Anlaşması ile kaldırılan, Beynelmilel Sıhhiye Meclisi'dir. Bu yabancı kuruluşun amacı bulaşıcı hastalıkların doğu memleketlerinden Avrupa'ya geçişine engel olmaktı. Dolayısıyla bu kurumun çalışmalarının toplum sağlığı üzerinde olumlu bir katkısı olmamıştı (Vekalet, 1937: 2).*

Genel sağlıkla ilgili ilk düzenleme 1869 tarihli Eczacılığı Dair Nizamname ile eczacılık esasları belirlenmiş, 1870'te ise Tababet-i Belediye İcrasına Dair adlı nizamname ile doktorluğun icrasına dair hükümler saptanmıştı.1878'de, toplum sağlığıyla ilgilenmek ve bulaşıcı hastalıklar için tedbir almak amacıyla kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin yerine 1906'da, Meclis-i Maarif-i Tıbbiye adlı kurul oluşturulmuştur. Bu heyet 1908 İnkılabı'ndan sonra Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye adını almıştır. Verimli çalışmasını sağlayacak idari düzenlemelerin yapılamaması sebebiyle1912'de lağvedilerek Dahiliye Nezareti'ne bağlı olmak üzere Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuştur (Vekalet, 1937: 3).

---

*Bakanlığın yazarsız olarak yayınladığı *Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatının Cumhuriyet Devrindeki İnkışafı*, (Ankara, 1937), adlı eser,“Vekalet, 1937” biçiminde gösterilmiştir.

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin, nizamname ve talimatnamelerle bir toplum sağılığı kurumu olması için çalışılmıştır. 1914'te Dahiliye Nazırı, aynı zamanda Sıhhiye Nazırı unvanını da almak üzere bir Sıhhiye Nezareti kurulmuş, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, Karantina Dairesi, Hicaz Sıhhiye Dairesi gibi kurumlar bu bakanlığa bağlanmıştır. 1915'te, ilk defa, Emraz-ı Sariye Nizamnamesi'ni yayınlanmış, bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele, devlet görevlerine arasına alınmıştır (Vekalet, 1937: 4). Bu düzenlemeler anlayış ve kurumsallaşmadaki ilerlemeyi işaret etse de, Birinci Dünya Savaşı koşullarında iktisadi yetersizlikler ve kaynakların öncelikle savaş için kullanılması sebebiyle toplum sağlığı konusunda kayda değer ilerleme sağlanamamıştır.

Toplum sağlığı konusundaki somut başarılar, Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde planlı ve sistematik bir şekilde salgın hastalılarla sürdürülen mücadele ile elde edilmiştir. Bu konuda atılan en önemli adım Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin kurulmasıdır.

23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, 3-4 Mayıs 1920'de 11 kişilik "Birinci İcra Vekilleri Heyeti" adı ile ilk TBMM Hükümeti kurulmuş (Güneş, 1997: 233-236), Meclis Hükümeti Sistemi benimsenmişti. Kuvvetler birliği prensibine dayanan bu modelde Cumhurbaşkanı ve Başbakan bulunmamakta, Vekil olarak anılan Bakanlar Meclis tarafından seçilmekteydi. Meclis üstünlüğü ilkesi çerçevesinde Bakanlar sıkı biçimde denetlenmekte, Meclis kararıyla görevden alınabilmektey-

diler. Birinci TBMM yasama ve yürütme yanında, İstiklal Mahkemeleri aracılığıyla yargıyı da bünyesinde toplamış, söz konusu mahkemeler Meclis'in toplum üzerinde otorite tesis etmesini ve ayaklanmaları bastırabilmesini mümkün kılmıştı.

TBMM Hükümeti'nde, Türk tarihinde ilk kez olmak üzere, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti de yer almıştı (Şehsuvaroğlu-Demirhan-Güreşsever, 1984: 63). Bakanlığın görev alanları sağlık ve sosyal yardım (içtimai muavenet) olarak belirlenmiş, TBMM tarafından bakan olarak da Adnan Adıvar seçilmişti.[*]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, kurulduğunda, iktisadi hayatın geriliği, uzun süren savaşlar, yoksulluk, bilgisizlik, sağlık kurumları/çalışanlarının nüfusa oranla azlığı gibi sebeplerle; yüksek çocuk ölüm oranları, sıtma, frengi, çocuk felci, verem, trahom, kolera gibi hastalıkların yaygın olarak görüldüğü bir toplumsal tablo ile karşı karşıya idi.

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti, Ankara'da Vilayet Konağı'ndaki bir odada çalışmalarına başlamıştı. Silahlı mücadelenin sürdürüldüğü, dolayısıyla, orduya sağlık hizmeti vermenin öncelikli olduğu bu dönemde, Vekil Dr. Adnan (Adıvar) Bey, mücadeleyi bir başka alana da genişletmiş, toplum sağlığını öncelikli olarak ele almıştı. Bu çerçevede bulaşıcı hastalıklarla mücadele, merkez ve taşra

---

[*]1930'ların sonlarına kadar Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili olarak görev yapmış olan devlet adamları: Dr. Adnan Adıvar (3 Mayıs 1920-10 Mart 1921), Dr. Refik Saydam (10 Mart 1921-20 Aralık 1921), D. Rıza Nur (24 Aralık 1921-27 Ekim 1923), Dr. Refik Saydam (30 Ekim 1923-21 Kasım 1924), Dr. Mazhar Germen (22 Kasım 1924-3 Mart 1925), Dr. Refik Saydam (4 Mart 1925-25 Ekim 1937).https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye.

sağlık örgütlerinin yeniden yapılandırılması, sağlık mevzuatının geliştirilmesi, sınırlı olanakların verimli kullanılması amacıyla yoğun bir mesai başlatmıştır (Aysal-Arslan, 2018: 422).

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti, ilk Vekil Dr. Adnan (Adıvar) Bey'in yönetiminde, bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemeyi ilk hedef olarak belirlese de olanaklar pek kısıtlıydı. Bakanlık kurulduğunda toplam doktor mevcudu 180 idi (Altıntaş, 220: 1). Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve diğer büyük sağlık kurumlarının İstanbul'da bulunması, İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya ilaç gönderilmesini ve söz konusu sağlık kurumlarının yardımını engellemesi, bakanlığın verebileceği hizmetleri sınırlamaktaydı (Tekir, 2019/I: 1304). Vekalet, olanakları verimli kullanmak, sağlık alanındaki çalışan eksiğini azaltmak için çeşitli adımlar atmıştı.

1922'de yeni mezun doktorların üç yıl boyunca doğu ve güneydoğu şehirlerinde görev yapmaları zorunlu hale getirmişti. Aynı yıl kurulan Muaveneti İçtimaiye Şubesi muhacir, mülteci ve aşiretlerin, iaşe, sevk ve iskanlarıyla meşgul olmaya başlamıştı. Mudanya Ateşkes Anlaşması ile İstanbul'un işgalden kurtulmasını takiben çeşitli illerdeki darüleytamlar da Bakanlığa bağlanmıştı. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında Türkiye'de devlet, belediye, özel idare, özel, yabancı ve azınlıklara ait olmak üzere 86 hastane bulunmakta olup, toplam yatak sayısı 6437 idi (Tekir, 2019/I: 1306).

Türkiye'de yaygın olan hastalıklardan biri veremdi.* Verem (tüberküloz), *mycobacterium tuberculosis adlı basilin neden olduğu bulaşıcı akciğer hastalığıdır.* Hastalıkla mücadele etmek için 1923 yılında İstanbul'da ilk Verem Savaş Dispanseri, aynı yıl İstanbul Özel İdaresi tarafından Büyükada'da bir sanatoryum, Bakanlıkça 1925'te Heybeliada Sanatoryumu açılmış, 1930'da Ankara ve Bursa'da, 1935'te Trabzon'da yine Bakanlığın açtığı dispanserler faaliyete geçmişti. 1931 yılından itibaren çocuklara ağız yoluyla BCG aşısı uygulanmaya başlanmıştı (Tuğluoğlu, 2008: 871).

Veremle mücadelede dernekler de önemli rol üstlenmiştir. İlk olarak 1923'te, İzmir Verem Savaş Derneği Dr. Behçet Uz ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Bunu, İstanbul (1927), Denizli (1944) ve Ankara (1946) dernekleri takip etmiştir. Sayısı 48'e ulaşan dernekler 1948'de "Türkiye Ulusal Veremle Savaş Derneği (TUVSD)" adı altında birleştirilmiştir (Özkaya, 2016: 79).

1924'te, önceki yıllarda kağıt üzerinde gösterilip somutlaştırılamamış hizmetleri gerçekleştirebilmek için önemli adımlar atılmıştır. Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey öncülüğünde belirlenen hedefler şöyleydi: Sağlık teşkilatını genişletmek, tabip yetiştirmek, numune hastaneleri açmak, ebe ve küçük sıhhiye memurları yetiştirmek, numune hastanelerinde çocuk bölümleri açmak, verem sanatoryumu açmak, sıtma ve frengi başta olmak üzere bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek ve trahomla mücadele

---

*Cumhuriyet'in, bulaşıcı hastalıklarla mücadelesine dair tamamlayıcı sayısal veriler Ekler kısmında yer alacaktır.

edebilmek için yabancı doktor getirmek (Tekir, 2019/I: 1307). Aynı yıl hekim sayısını arttırmak için İstanbul'da 200 kişinin barınabileceği Leylî Tıp Talebe Yurdu kurulmuş, aynı konuda çeşitli yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti, 1924'te sıtmayı, mücadele edilecek ilk hastalık olarak saptamıştı. Sıtma (malarya), *parazit taşıyan dişi anofel sivrisineklerin beslenmeleri esnasında insana inoküle ettikleri plasmodium cinsi parazitlerin eritrositleri enfekte etmesiyle gelişen bir enfeksiyon hastalığı* olarak tanımlanmaktadır (https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/).

Milli Mücadele döneminde nüfusun yüzde ellisinde sıtma hastalığı tespit edilmişti. Doğal olarak bu durum sürdürülmekte olan silahlı mücadeleyi ve cephe gerisindeki iktisadi ve sosyal hayatı olumsuz etkilemişti. Bazı şehirlerde sıtmadan ölenlerin sayısı yeni doğanların sayısını geçmişti: "*... Antalya, Fenike ve Elmalı gibi bazı yörelerde sıtmadan ölenlerin sayısı, doğanların iki katına çıkmıştır. 1920 yılında 1.299 kişi doğmuş, 2.597 kişi ölmüştür.*" (Yavuz, 2018: 641).

13 Mayıs 1926'da *Sıtma Mücadelesi Kanunu* kabul edilmiştir. Kanun çerçevesinde yoksullara, köylülere, işçilere tedavi için ücretsiz kinin dağıtılmış, 1930 yılına kadar 986000 sıtmalı yurttaş tedavi edilmiş, kinin dağıtımı yüz kat artmış, hastalığın yayılma alanı olan bataklıklar ıslah edilmiş, su kanalları açılmıştır (Tekir, 2019/I: 1309). Yıllar boyu sürdürülen istikrarlı mücadele sonucunda sıtma, Türkiye için tehlike olmaktan çıkarılmıştır.

1924 yılında trahomla mücadele kararı da alınmıştır. Trahom, *göz kapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmesiyle başlayan, tedavi edilmezse kirpiklerinin içeriye kıvrılması, saydam tabakada yaralar çıkması yüzünden körlükle sonuçlanabilen bulaşıcı göz hastalığı, müzmin bir saydam tabaka iltihabı*dır (https://www.mediline hastanesi.com/tr/). Bakan Dr. Refik Saydam, 1924 yılında çeşitli vilayet hastanelerin göz servislerinden konu ile ilgili bilgi almış, Göz Doktoru Vefik Hüsnü Bulat'ı üç aylığına Güney ve Orta Anadolu kentlerine trahom ile ilgili tetkik yapması için görevlendirmişti. Dr. Bulat elde ettiği bulguları 1927 yılında Ankara'da toplanan II. Millî Tıp Kongresi'nde de sunmuştur (Özer, 2014: 126-127).

Trahomun en yaygın olduğun yerlerin Urfa, Besni, Gaziantep, Maraş, Malatya, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Urfa, Cebelibereket, Adana, Muş ve Van olduğu tespit edilmiştir (Özer, 2014: 128). 1925 yılından 1930'a kadar olan zaman aralığında Adıyaman, Malatya, Besni, Kilis, Gaziantep, Malatya ve Adana'da trahom hastane ve dispanserleri açılmıştır. 1933'te Urfa, Maraş ve Siverek'te ek hastane ve dispanserler açılmış, Gaziantep, Besni, Kilis, Malatya, Urfa ve Siverek'te birer seyyar teşkilat, trahom mücadelesine dâhil edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan trahomla mücadele sonunda başarı elde edilmiş 1970 yılına gelindiğinde trahomun görülme sıklığı %2,1'e düşürülmüştür (Özer, 2014: 142).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Frengi Sivas, Bursa, Ordu, Kastamonu, Balıkesir ve Zonguldak'ta yaygın olarak görülen bir hastalıktı. Frengi (Sifiliz), *treponema pallidum adı verilen bakterinin neden olduğu*

cinsel yolla bulaşan bir enfeksiyondur (https://www.acibadem.com.tr). 1923'te kabul edilen *Frenginin Men-i Sirâyet ve İntişârının Tahdidi Kanunu* ile frengililerin tedavisinin devlet tarafından ücretsiz sağlanması, hastanın kendisini tedavi ettirme zorunluluğu, bilerek bulaştırması durumunda hasta kişinin, hastaya zorluk çıkarması halinde doktorun cezalandırılması kabul edilmişti (Özkaya, 2016: 81).

1925 yılında, Vekalet bünyesinde *Frengi Komisyonu* oluşturulmuş-tur. Avrupa'dan her yıl artan miktarlarda ilaç ithal edilirken, başlangıçta Bursa'nın Orhaneli ve Sivas'ın Merkez ile Hafik, 1927 yılından itibaren Sivas'ın diğer ilçelerinde, 1929 yılında Ordu, Fatsa, Düzce ve Çarşamba'da hastalıkla mücadele birimleri kurulmuş, zamanla bu merkezlerin sayısı on altıya yükselmiştir (Tekir, 2019/II: 411).

1933 yılına kadar Sivas, Bursa, Ordu, Balıkesir ve Zonguldak'ta yoğunlaştırılan çalışmalar olumlu sonuç vermiştir. 1940 yılında 170.177 olan frengili sayısı 1950'de 118.169'adüşmüştür (Özkaya, 2016: 81). 1929'da İzmir'de kurulan *Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti* de halkı bilinçlendirmeye dönük faaliyetleri açısından anılmaya değerdir (Bulut, 2009: 115).

Kuduz hastalığı ile mücadele çerçevesinde ise 1925'te Erzurum ve Sivas, 1926'da Diyarbakır, 1927'de Konya, 1930'da İzmir'de birer kuduz hastanesi açılmış, 1937 yılında ise Hıfzıssıhha Merkezi'nde kuduz serumu üretilmeye başlanmıştır (Özkaya, 2016: 83).

1925 yılında, doğum ve çocuk bakımevleri açmak, doğumevlerinde modern bilgilerle donanmış ebeleri yetiştirmek için gerekli adımlar atılmıştır (Altay, 2017: 185). 1926 yılı ile 1933 arasında yıllarında

Ankara, Konya, Adana, Balıkesir, Malatya, Kars, Van, Erzurum, Çorum'da toplam dokuz Doğum ve Çocuk Bakımevi hizmete açılmıştır (Altıntaş, 2020: 1).

1928 yılında atılan önemli adımlardan biri 27 Mayıs 1928'de Ankara'da *Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü*'nün kurulmasıdır. Enstitü, kuruluş yıllarında Kimya, Bakteriyoloji, İmmunbiyoloji ve Farmakodinami şubelerinden oluşmaktaydı. Yeni sağlık sorunlarına cevap verebilmek amacıyla Enstitü'nün görev alanı sürekli genişlemiş, yeni birimler oluşturulmuştur.

Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü'nde, kuruluşundan bir yıl sonra ülke ihtiyacına yetecek kadar serum, 1931 yılında ağız yoluyla uygulanan BCG Aşısı üretilmiştir. 1934 yılında, İstanbul Çiçek Aşıhanesi kurum bünyesine dahil edilmiş, çiçek aşısı üretimi ülkemizin ihtiyacını karşılayacak düzeye yükseltilmiştir. 1936'da Hıfzıssıhha Mektebi açılmış, 1933'te başlanan kuduz aşısı üretimi çalışmaları sonuç vermiş 1937 yılında serum üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Yunanistan, Suriye ve Irak'a tetanos ve difteri serumları, kolera salgını yaşayan Çin'e bir milyon adet kolera aşısı gönderilmiştir (Aksakal, 2017: 227) .

Hatırlanacağı gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında ülkede sağlık alanında faaliyet gösteren 86 sağlık kurumundaki toplam yatak sayısı 6.437 idi. 1925'te kurum sayısı 167'ye yatak sayısı 9.561'e, 1930 yılı sonlarına doğru ise kurum sayısı 182'ye yatak sayısı 11.398'e yükselmişti (Tekir, 2019/I: 1322).

24 Nisan 1930’da kabul edilen Umumî Hıfzıssıhha Kanunu ile Türkiye’de toplumun sağlık koşullarını iyileştirmek ve gelecek neslin sağlıklı olarak yetişmesi için halkı tıbbi ve sosyal yardımdan faydalandırmak, devlet hizmeti sayılmıştır (Aksakal, 2017: 223). Sağlıkla ilgili tüm işlemlerden Sıhhi ye ve İçtimai Muavenet Vekâleti’nin sorumlu olması, zührevi hastalıkların tedavisinin devletçe ücretsiz sağlanması, frengi ve cüzzam hastalarının tedavileri tamamlanmadan evlenmelerinin yasaklanması, veremin ihbarı ve takibi zorunlu hastalık olarak kabulü, trahomlu hastaların tedavi süresince iş yerine, okula gitmelerinin yasaklanması, salgın hastalıkların tamamının bildirilmesinin zorunlu hale getirilmesi kanunda yer verilen başlıca düzenlemelerdi (Tekir, 2019/II: 427).

Türk toplumunda bulaşıcı hastalıkların yaygın, çocuk ölüm oranlarının yüksek olmasında sağlık kurumları/çalışanlarının azlığı, yoksulluk kadar halkın sağlık konusundaki bilgisizliği de önemli bir sebepti. Köylerde temizlik ile sağlık arasındaki ilişki bilinmemekte, ilçelerde hatta şehirlerin çoğunluğunda kanalizasyon sistemi bulunmamakta, ülke genelinde temiz su şebekesi yok denecek düzeydeydi.

Bu sebeplerle Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak, toplumu, sağlığı korumada gereken temel bilgiler ile donatma konusunda da yoğun çaba harcamıştır. Vekalet, yaygın olan sıtmadan korunma yollarını anlatmak, çocuk bakımı konusunda anneleri aydınlatmak için kitapçıklar yayınlamış ve bunları günün maddi olanakları ölçüsünde halka ulaştırmıştır. Konusu halk sağlığı olan 12 film halka

izlettirilmek üzere şehir ve kasabalara gönderilmiştir (Göçmen-Acımış, 2017: 15). Afişler hazırlanmış, şehirlerin sıhhî ve içtimaî durumlarını gösteren kitaplar, sağlık kurumlarını ve sıtmalı alanları gösteren haritalar basılarak dağıtılmıştır (Tekir, 2019/I: 1323). Devletçe de desteklenen, Verem Mücadele Dernekleri, halkı bilinçlendirme koşundaki takdire değer çalışmalar yapmıştır (Tuğluoğlu, 2008: 23).

1925 yılından başlayarak iki yıl ara ile Tıp kongreleri düzenlenmiş, ülkenin sağlık sorunları tartışılmış, çeşitli bölgelerde yapılan incelemelerle elde edilen bulgular paylaşılmış, bulaşıcı hastalıklarla ilgili öneriler, tıp alanındaki gelişmeler hakkında bilgi alış-verişinde bulunulmuştur. Bu kongrelerde alınan kararlar, sağlık konusundaki kanun ve kararnamelerin değiştirilme ve güncellenmesinde etkili olmuştur (Arıkan, 2005: 245.)[*]

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin1930'lara kadar yürüttüğü çalışmalar değerlendirildiğinde; dönemin maddi sınırlılığı ve sağlık alanındaki yetişmiş insan gücü azlığına rağmen toplum sağlığı konusunda başarılı olduğu kanaatine varılabilir. Başka bir ifade ile halkı, egemenliğin kaynağı olarak kabul etme anlamındaki Cumhuriyetçi yaklaşım, insanı daha iyi koşullarda yaşatma çabası şeklinde somutlaşmıştır.

Toplum sağlığı alanında yukarıda yer verilen çalışmalar, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti'nin yürüttüğü başka bir çalışma sonucu

---

[*]Ayten Arıkan'ın tez çalışması aynı isimle 2010 yılında Türkiye Tıp Akademisi tarafından kitap olarak yayınlanmıştır.

elde edilen veriler üzerinde yükselmiştir. Türk toplumunun yaşam koşullarını iyileştirmenin, ülkeyi bağımsızlığa kavuşturma ideali kadar önemsendiğini kanıtlar biçimde,1921 yılında Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey, illerin coğrafi özellikleri, nüfus yapısı, iktisadi kurumları, tarımsal üretim düzeyi, eğitim alt yapısı, salgın hastalıkların görülme oranı ve sağlık kuruluşlarının sayısal mevcudunu raporlar halinde tespit etmek için geniş çaplı bir çalışma başlatmıştır.

Vekalet, raporların hazırlanması için doktor ve sıhhiye müdürlerini görevlendirmiş, tamamlanan raporlar, *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* başlığı altında yayınlanmaya başlanmıştır. Raporların hazırlanışını, Refik Bey'den sonra Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olan Rıza Nur şöyle aktarmıştı:

> *"Selef-i aciz-i Refik Beyefendi, zamanda yurdumuzun sıhhî ve ictimaîtedkiki gibi mühîm bir nokta Vekâlet-i Muâvenet-i İctimaîyye müdürü Doktor Muhyiddin Celal Bey tarafından Vekâlete teklif olunarak sıhhiye müdürlerinden bu bâbda ma'lûmattaleb edilmiş, sıhhiye müdürleri tedkikât yaparak istenen ma'lûmatımehmâ emken cem' eylemişler. Vekâlete geldiğim zaman bu ma'lûmatın yarısını gelmiş buldum. Bunların bir kısmı güzelce, bir kısmı kıymetsiz idi ki sıhhiye müdürlerinin iktidar ve faaliyetleriyle mütenâsibdi. Bunlardan en mükemmel olanlar Sinob, Niğde, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Zonguldak ve Menteşe Sıhhiye Müdürlüklerinden gelenlerdir (*Koz, 1992: 38)".

Akademik çalışmalara konu olan raporların toplam sayısı hakkında farklı görüşler mevcuttur: Koz on sekiz (Koz, 1992: 39), Sayılır yirmi beş (Sayılır, 2013: 2), Doğruöz on sekiz (Doğruöz, 2011: 276), Gökçe-Yaprak on dokuz (Gökçe-Yaprak, 2012: 39) , Gümüşçü on dokuz (Gümüşçü, 1999: 944), Aysal-Arslan yirmi bir (Aysal ve Arslan, 2018: 425) rakamını vermektedir.

Araştırmalarımıza göre, Bakanlık tarafından 1938 yılına kadar yayınlanan ve halihazırda mevcut olan rapor sayısı yirmidir. Bu iller: Bayezid, Sinop, Muğla (Menteşe), Çatalca, Kırkkilisa (Kırklareli), Gelibolu, Kengri (Çankırı), Kayseri, Gazi Ayıntab (Gaziantep), Kastamonu, Kırşehir, Urfa, Konya, Niğde, Tokat, Sivas, Hamidabad (Isparta), Erzurum, Ankara, Cebel-i Bereket (Osmaniye)'dir.*

Raporlar incelendiğinde belirli bir standarda göre hazırlandıkları göülmektedir. İller hakkında derlenen bilgiler çoğunlukla altı başlık altında sunulmuştur:

Birinci kısımda hudutlar, dağlar, nehirler, madenler, ormanlar, tarım ürünleri, hayvanlar, mülki taksimat; İkinci kısımda iklim, mevsimler, sıcaklık, yağışlar; Üçüncü kısımda nüfus, giyim-kuşam, gelenekler; Dördüncü kısımda sağlık kurumları mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, fabrikalar, kabristanlar, bataklıklar, içme suları; Beşinci kısımda zührevi hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, salgınlar; Altıncı kısımda doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritalarına yer verilmiştir.

---

* Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti tarafından *Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası* başlığıyla yayınlanan raporların ve bu rapoların esas alınmasıyla yazılmış makalelerin listesine Ekler kısmında yer verilmiştir.

Türk Devrimi'nin yönetim, yönetim, hukuk ve eğitim alanlarındaki köklü değişimlerinin kısa zaman diliminde ve hızla gerçekleştirildiği, toplumun somut yaşama koşullarını yükseltmeye dönük iktisadî, sosyal hamlelerin daha uzun bir müddette hayata geçirilebildiği malumdur. Dolayısıyla 1922-1938 arasında yayınlanmış olan raporlar, içerdikleri bilgiler açısından, Cumhuriyet Hükümetlerinin planlama ve uygulamalarını yönlendiren veriler oldukları kadar, Cumhuriyet dönemine devrolan toplumu ekonomi, sosyal hayat, kültür ve sağlık cephelerinden tam bir gerçeklikle yansıtmaktadır.

Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası serisinde yayınlanan eserler Cumhuriyetin ilk yıllarına dair değerli, otantik bilgiler içermesine karşın, Türkiye'de özellikle Cumhuriyet tarihçiliğinde akademik araştırmaların siyasi, askeri ve iktisadi konularda yoğunlaşmasından olsa gerek, 1990'ların başlarına kadar hak ettiği ilgiyi görememiştir. M. Sabri Koz'un bir kongrede sunduğu bildiriden sonra söz konusu raporlar 1990'ların sonlarından başlayarak, artan biçimde, sosyal bilimlerin çeşitli dallarında yazılan bilimsel yazıların konusu haline gelmiştir.

Bununla birlikte söz konusu raporlar, hakkında rapor hazırlanmış bir ilin aldığı yıllık yağış miktarını içeren bilgileri ile iklim değişikliği üzerinde çalışan araştırmacılar, yetiştirilen hayvanların cinsleri ve kiloları hakkındaki malumatı ile ziraat mühendisleri, batıl inanç ve uygulamalara dair tanıklıkları ile sosyologlar, sosyal-ekonomik koşullara ilişkin rakamsal verileri ile tarihçilerin tetkiklerini bekleyen kıymetli ve birinci el kaynak olma niteliğini sürdürmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN SIHHÎ VE İÇTİMAÎ COĞRAFYASI RAPORLARINA GÖRE: KIRKLARELİ*

Giriş

Türk Ulusal Mücadelesi, "kurtuluş ve kuruluş" çalışmalarının iç içe geçtiği tarihsel bir süreçtir. Yurdu kurtarmaya dönük silahlı mücadele, yasama-yürütme yetkilerini uhdesinde toplayan TBMM'nin devletleşme yolundaki eylemleri ile eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Olağanüstü şartlarda Ankara'da açılan TBMM, daha ilk günden itibaren yeni bir devlet kurmanın bütün gereklerini adım adım gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede 25 Nisan'da altı kişilik Geçici İcra Heyeti, 3 Mayıs 1920'de 11 kişilik "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" kurulmuştur (TBMM Albümü,2010: XVIII).

Meclis Hükümeti sistemi içerisinde Türk tarihinde ilk kez "Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaîyye Vekâleti"adı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kurulmuştur (Şehsuvaroğlu ve Demirhan, 1984: 63). Savaşlar ve sağlık sorunları başta olmak üzere ekonomik-sosyal geriliğin toplumsal sonuçlarının saptanması ve bunlarla mücadele edilmesi amacıyla kurulan bakanlığın ele aldığı başlıca konular arasında, cehalet, fakirlikten kaynaklanan yetersiz beslenme ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele gelmektedir (Türkiye'de Sıhhat ve

---

*AYSAL, Necdet- DİNÇER, Hasan (2020). "Türkiye'nin Sıhhî ve İçtimaî Coğrafyası Raporlarına Göre: Kırklareli", *Mavi Atlas*, (8/2): 235-255.

İçtimaî Muavenet Teşkilatının Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı, 1937: 4-6). Bakanlık, yurt sathında gerçekleştireceği çalışmaların ülke gerçekleriyle uyumlu olması için 1921 yılında Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimaî Coğrafyası adıyla bazı iller hakkında raporlar oluşturmak için bir çalışma başlatmıştır (Sayılır, 2013: 2). Sancak ve vilayetlerde görevli sıhhiye müdürleri ve doktorlar adı geçen raporları hazırlamaları için görevlendirilmiş ve 1922 yılında Sinop Sancağı hakkında ilk rapor hazırlanarak yayınlanmıştır. Adı geçen raporun sunuş yazısında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Rıza Nur, söz konusu çalışmanın Dr. Refik (Saydam) Bey'in bakanlığı döneminde başlatıldığını belirtmektedir (Mehmed Said, 1922: 2-3): *"... Refik Beyefendi, … Yurdumuzun sıhhî ve ictimaî tedkiki gibi mühîm bir nokta Vekâlet-i Muâvenet-i İctimaîyye müdürü Doktor Muhyiddin Celal Bey tarafından Vekâlete teklif olunarak sıhhiye müdürlerinden bu bâbda ma'lûmat taleb edilmiş, sıhhiye müdürleri tedkikât yaparak …"*

Akademik çalışmalara konu olan raporların toplam sayısı hakkında farklı görüşler mevcuttur: Koz (Koz, 1992: 39) on sekiz, Sayılır (Sayılır, 2013: 2) yirmi beş, Doğruöz (Doğruöz, 2011: 276) on sekiz, Gökçe-Mevlut (Gökçe ve Yaprak, 2012: 39) on dokuz, Gümüşçü (Gümüşçü, 1999: 944) on dokuz, Aysal-Arslan (Aysal ve Arslan, 2018: 425) yirmi bir rakamını kaydetmektedir. Tarafımızca basılmış ve ulaşılabilir durumda olan rapor sayısı yirmi olarak saptanmıştır:[1] Bayezid, Sinop, Muğla (Menteşe), Çatalca, Kırkkilisa (Kırklareli),

[1] İstanbul için hazırlanmış monografi Milli Kütüphane kataloglarında gözükmekle birlikte, çalışanların samimi çabasına rağmen, söz konusu eser bulunamamıştır.

Gelibolu, Kengri (Çankırı), Kayseri, Gazi Ayıntab (Gaziantep), Kastamonu, Kırşehir, Urfa, Konya, Niğde, Tokat, Sivas, Hamidabad (Isparta), Erzurum, Ankara, Cebel-i Bereket (Osmaniye).

Kentler hakkındaki raporlarda bilgiler genellikle altı başlık altında sunulmuştur(Gümüşçü, 1999: 947):

> Birinci kısım: Hudutlar, dağlar, nehirler, madenler, ormanlar, tarım ürünleri, hayvanlar, mülki taksimat; İkinci kısım: İklim, mevsimler, sıcaklık, yağışlar; Üçüncü kısım: Nüfus, giyim-kuşam, gelenekler; Dördüncü kısım: Sağlık kurumları mektep ve medreseler, oteller, hanlar, hamamlar, fabrikalar, kabristanlar, bataklıklar, içme suları; Beşinci kısım: Zührevi hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, salgınlar; Altıncı kısım: Doğum ve ölüm istatistikleri, sıtma ve frengi istatistik ve haritaları

Cumhuriyetin yönetim, hukuk ve eğitim alanlarındaki radikal değişimlerinin iktisadî ve sosyal hayatı değiştirebilen atılımlarından önce gerçekleştiği malumdur. Dolayısıyla 1920'li yıllarda yayınlanan monografiler (Türkçe Sözlük, 2005: 1364)[2], muhtevasındaki bilgiler açısından Cumhuriyetin planlama ve uygulamalarını yönlendirici bir belge olmanın yanında, Osmanlıdan Cumhuriyete devrolan toplumu ekonomik, sosyal, kültürel ve sağlık cephelerinden tam bir gerçeklikle

---

[2]Monografi; tarih, coğrafya gibi alanlarda özel bir sorun üstüne yapılan inceleme şeklinde tanımlanmaktadır. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın amacı ve kentler hakkındaki bilgilerin toplandığı başlıklar göz önüne alındığında yazımızda monografi tabirinin kullanılması daha uygun düşecektir.

yansıtmaktadır. Monografilerde savaşların, geri kalmışlığın, yoksulluğun, geleneklerin, hurafelerin halkın gündelik yaşamındaki yansımalarını bulmak mümkündür. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yayınlanan monografilerden birisi de Kırklareli Vilayeti hakkındadır. Kırklareli Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaîye Müdürü Dr. Ahmed Hamdi Bey tarafından hazırlanan ve "Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaîye Vekâleti Neşriyatından" başlığı ile "Türkiye'nin Sıhhî-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa 'Kırklarili Vilayeti'" adıyla İstanbul Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi tarafından 1925 (1341) yılında basılmıştır (Ahmed Hamdi, 1925: 1-45).[3]

Kırklareli vilayeti hakkında ele alınan iki monografi bulunmaktadır. Bu monografilerden biri, kısa alıntıları içeren genel bir kitap tanıtım yazısı şeklinde (Doğruöz, 2011: 275-284) ve diğeri ise kent halkının geleneksel şifa bulma yöntemlerini konu alan çalışmadır (Gökçe ve Yaprak, 2012: 39-42). Bu makalede, Dr. Ahmed Hamdi Bey tarafından hazırlanan ve Osmanlıca olarak basılan monografinin tamamı, Latin harflerine çevrilmiş ve sadeleştirilerek değerlendirilmiştir. Kırklareli'nin, Osmanlı Devleti'nin, son döneminde yaşadığı askerî başarısızlıklar, işgaller ve sosyal yıkımlardan daha çok etkilenmiş bir kent olduğu gerçeğinden hareketle; monografide yer verilen eğitim düzeyi, halk inanışları, üretim düzeyi/ürünleri, işgallerin muhtelif etkileri, halkın gündelik yaşamı/sorunları hakkındaki bilgilerden alıntılar yapılırken, bu

[3] Bkz., Ek-1.

olgular, tarihin değişim kadar devamlılığı da yansıttığı prensibinin kabulü gereği, geçmişin sonuçları olarak da tahlil edilecektir.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kırklareli

Kırklareli 1361'de Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir[4]. (Uzunçarşılı, 1994: 163). Osmanlı döneminde Kırkkilise olarak anılan şehir, Ayastefanos Antlaşması ile Bulgar Prensliği'ne bırakılmışsa da 1878 Berlin Anlaşması ile tekrar Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Şehir, 1854'te kaza durumuna getirilmiş ve 1879'da sancağa dönüştürülmüştür. 1890 yılı başlarında Edirne vilayetinin sancaklarından birisi olan Kırklareli, Birinci Balkan Savaşı'nda 30 Ekim 1912'de Bulgarlarca işgal edilmiş ve şehir İkinci Balkan Savaşı sonunda imzalanan İstanbul Antlaşması[5] ile 8 Temmuz 1913'te geri alınmıştır (Özbek, 2018: 104). Kırklareli Ulusal Bağımsızlık Savaşı yıllarında İngiliz ve Fransızların desteğini alan Yunanlılarca, 26 Temmuz 1920'de işgal edilmiştir. İşgal sırasında zor günler geçiren ve çok ağır baskılara maruz kalan yöre halkı, silahlı birlikler oluşturarak direnişe katılmış, Lüleburgaz Kongresi ile Ulusal Mücadele ile bütünleşme yolunda adımlar atmıştır. Bu arada Trakya'daki örgütlenmelerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlı Trakya Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne bağlanmaları

[4] Tarihi, Geç Kalkolitik Döneme kadar uzanan Kırklareli, Traklar (MÖ 1200-513), Persler ve Odrisler (MÖ 513-359), Makedonya Krallığı (MÖ 359-334), İskender ve Diyadoklar (MÖ 334-279), Galatlar (MÖ 279-205), Bitinyalılar (MÖ 205-74), Roma İmparatorluğu (MÖ 74-MS 395) ve Bizans (395-1361) egemenliğinde kalmıştır. Bizans döneminde ise "*Saranta Ekklesies*" (Kırk Kilise) adıyla anılmıştır.

[5] 1913 İstanbul Anlaşması ile Meriç Nehri sınır olarak kabul edilmiş ve Birinci Balkan Savaşı sonunda imzalanan Londra Antlaşması ile kaybedilen Edirne, Dimetoka ve Kırklareli yeniden Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir.

kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda TBMM'de Trakya'yı temsil etmek üzere üç kişi Edirne mebusu olarak seçilmiştir (Tanör, 2002: 154-291). Ulusal Bağımsızlık Savaşı, 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir. Antlaşma hükümlerine göre Yunanlılar Doğu Trakya'dançekilecekler ve bölge İtilaf Devletleri aracılığıyla Türk yönetimine devredilecekti. Bu bağlamda Mütarekenin 14/15 Ekim gecesi yürürlüğe girmesiyle Yunanlılar kentin işgalini sonlandırmış ve kenti Fransızlara teslim ederek bölgeden çekilmiştir. Fransızlar tarafından 10 Kasım 1922'de Türk yönetimine teslim edilen Kırkkilise, 1924'te vilayet merkezi haline getirilmiş ve adı Kırklareli'ne dönüştürülmüştür (Akın 1997: 9-11).

Nüfus

Kırklareli'nin 1925 yılı itibarıyla sahip olduğu nüfus, Osmanlı'nın Rumeli coğrafyasında 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan siyasal gelişmelerin etkilerini yansıtmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlardan Trakya ve Anadolu'ya yoğun göç yaşanmış, Kırklareli de bu gelişmelerden payını almıştır. 1893 yılı Edirne Vilayet Salnamesine göre Kırklareli Sancağının nüfusu 138.678'dir (Edirne Vilayeti Salnamesi, 1894: 493). 1905/1906 genel nüfus sayımında ise 181.204 olan toplam nüfusun 78.338'i İslam, 102.866'sı Gayrimüslimdir (Karpat, 2010: 346-347).

Balkan Savaşı'ndan sonra 1913'te Bulgaristan ile yapılan anlaşma gereği, Trakya'da yaşayan yaklaşık 100.000 Bulgar Trakya'dan ayrılmıştır. Balkan Savaşları esnasında, yöredeki Rum Ortodoksların bir kısmı Yunanistan'a göç etmiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra

bir bölümü geri dönmüş ve mübadele ile tamamı Yunanistan'a gönderilmiştir. 1919 yılında Kırklareli'nin nüfusu, 100.979 Türk, 21.611 Rum, 1.452 Bulgar olmak üzere toplam 124.042 olarak tespit edilmiştir (BCA., 1919: FK 272.0.0.12). Kırklareli'nin İslam nüfusundaki artış, Balkan Savaşları'nın kaybedilmesi ile ilgilidir. Zira 1912-1915 yılları arasında Balkanlardan göç eden Müslüman muhacirlerin yaklaşık üçte biri Edirne'ye yerleştirilmiştir[6] (Arslan, 2008: 105-107).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın 1925 tarihli monografisine göre Merkez, Babaeski, Lüleburgaz, Vize, Pınarhisar ve Demirköy kazalarından oluşan Kırklareli'nin nüfusu 79.896'dır. Nüfusun % 97,3'ü İslâm, % 0,83'ü Bulgar ve % 1,2'si Musevî'dir. İslâmların % 83,2'i Türk, % 3,3'ü Arnavut, % 2,1'i Boşnak ve % 2,9'u Pomak'tır. Türk olmayan Müslüman gruplar hakkında şu açıklama mevcuttur (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 19-20):[7]

> … Pomakların bir kısmı mübadele tarikiyle vürud edenlerden, diğer kısm-ı azamı 1293 senesinde Babaeski kazasında iskân edilen kadim pomaklardan ibarettir. Arnavut ve Boşnaklar ile yüzde on nispetinde bir kısım Türkler dahi Balkan Harbi'ni müteakiben Rumeli'den hicret eyleyenler olup o zaman vilayet

[6]1912-1915 yılları arasında gelen toplam 297.737 muhacirin 95.267'si ve 1915-1920 arası dönemde göç eden toplam 116.185 kişinin, 37.233'ü Edirne Vilayetinin sancaklarına (Kırklareli sancağı dâhil) yerleştirilmiştir.

[7] Bkz., Ek-2.

dâhilinde iskân edilmişlerdir. Mütebaki Türkler vilayetin asıl yerlileridir.

Şehirde İstanbul lehçesine yakın bir Türkçe konuşulduğu, Babaeski'de ise Pomakça konuşulduğu, hatta Pomaklar arasında Türkçe bilmeyenlerin bulunduğu ve köylülerin kasabalılara nazaran biraz kaba bir şive ile konuştukları ifade edilmektedir. 93 Harbi ve Balkan Savaşları toprak ve insan kayıpları ile sonuçlanırken, Trakya ve Anadolu'daki Türk nüfus yoğunluğu artmıştır. Daha önce dil alanında başlamış olan Türkçülük, Balkan Savaşları sonrasında İttihat ve Terakki eliyle kapsamı genişletilerek devlet politikası olarak sürdürülmüş (Tunaya, 1989: 310-316), aynı yaklaşım (Toprak, 1995: 10-22) daha gelişkin biçimde Cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiştir[8]. Kırklareli'nde nüfus bağlamında Türkleşme, savaşlar ve anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

Tarım

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi resmî kayıtlarında Kırklareli'ndeki tarımsal faaliyetler hakkında somut bilgiler mevcuttur. 1894 Edirne Vilayet Salnamesi, 1913 Tarım Sayımı[9] ve 1923 yılı verilerine göre Kırklareli'nde üretilen tarım ürünlerinin ton cinsinden miktarları şu şekildedir. 1894 Yılı Vilayet Salnamesinde kızılca (buğday) 6.300,

---

[8]Aydınların düşünceleri ve İttihat ve Terakki'nin politikalarında Türkçülüğün öne çıkmasında, Osmanlı Devleti'nin özellikle yirminci yüzyıl başlarında yaşadığı siyasal gelişmelerin ve kayıpların etkisi olmuştur.

[9]1913'te Kırklareli Sancağı aşağı yukarı bugünkü Kırklareli ilinin topraklarını kapsamakta ve Merkez, Lüleburgaz, Babaeski, Vize, Demirköy ve Pınarhisar'dan oluşmaktadır.

arpa 4.348, çavdar 2.216, üzüm 1.253, kuşyemi 757, mısır 574, alaf (hayvan yemi) 553, keten 55, kenevir 12 ton olarak (Edirne Vilayeti Salnamesi, 1894: 269-273), 1913 Yılı Tarım Sayımında buğday 10.366, arpa 9.804, çavdar 3.414, üzüm 3.360, yulaf 2.971, mısır 6.191, keten 595, soğan 423 ve keten 595 ton olarak gösterilmektedir (Güran, 1997: 93-139). 1923 yılı verilerinde ise buğday 5.620, tütün 533, arpa 4.550, çavdar 3.330, yulaf 2.360, kapluca 2.220, burçak 2.050, darı 155, mısır 4.032, susam 42, nohut 57, fasulye 53 ve mercimek 33 ton olarak verilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 7).

1925 tarihli monografide, Kırklareli'nde üretilen ürünlerin rakamsal değerleri çerçevesinde ilçeler tarıma elverişlilik açısından sınıflandırılmıştır. Babaeski'de hububat ve bakliyat, Büyükdere çevresinde sebze yetiştirilmektedir. Pınarhisar'da hububat ve bakliyatta bire on ürün alınmaktadır. Bu yörede çok rağbet gören buğday yetiştirilmektedir. Lüleburgaz, tarıma uygunsa da arazisinin yüzde sekseni meradır. İlçenin demiryolu güzergâhında yetiştirilen bostan mahsulü İstanbul'a satılmaktadır. Vize'nin, kuzeydoğusundaki arazi verimsizdir. İlçenin Sergen, Midye nahiyeleri baklagiller ve hububata müsait ise de halk kerestecilik ve kömürcülük ile geçinmektedir. Merkez ilçede hububat, bakliyat, çavdar, yüksek kalitede fasulye ve mercimek üretilmektedir. Demirköy, tarıma uygun değildir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 8-9).

Ekonomisi tarıma dayalı olan Kırklareli’nde hububat birinci sırayı almış, meyveciliğin tek gelişkin kolu bağcılık olmuştur. Balkan Savaşları’ndan önce en fakir ailenin bile üç dört dönüm bağı bulunmakta, ihtiyaçlarını pazar için ürettiği üzümün kazancıyla karşılamaya çalışmakta idi (Türkiye’nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa “Kırklarili” Vilayeti, 1925: 6): “… Mahsulatından rakı, şarap, konyak, hardaliye, pekmez, cevizli sucuk imal ve külliyetli miktarda İstanbul’a ve vilayât-ı saîreye ihraç edilmekte ve bu mahsulat oralarda fevkalâde rağbet görmekte idi.” 1913’te 3.360 ton üzümden yaklaşık 500 ton şarap ve 40 ton kadar rakı imal edilmiştir. Eski bir şarap diyarı olan Kırklareli’nin şarapları, Trakya’da makbul olmanın yanında 19. yüzyılda Fransa’ya da ihraç edilmektedir. Balkan Savaşları, Yunan işgali, muhaceretler ve filoksera hastalığı[10] gibi sebeplerle harap olan bağlar (Gökbayrak, 2006: 37), 1925 yılı itibarıyla toplam 100.000-150.000 dönüme tekabül etmekte, yıllık 512-641 ton arası ürün alınmaktadır. Hâlbuki vaktiyle yıllık 1.500 tondan fazla şarap ihraç eden Kırklareli’nde, 1923’te ancak 128-200 ton civarında baş üzüm üretilebilmekte, kalanı ise Üsküp nahiyesinde yetiştirilmektedir (Türkiye’nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa “Kırklarili” Vilayeti, 1925: 6-7): “Bağcılığın zevalinden sonra çiftçilik halkın bilhassa vasıta-i intifa ve maişeti olmuştur.” Monografide bağcılığı geliştirme konusunda halkın kesinlikle devlet desteğine muhtaç olduğu vurgulanmaktadır.

[10] Üzüm bağlarında görülen asma filizi biti veya asma uyuzu olarak bilinen bir hastalıktır. Toprakta yaşayan filoksera zararlısı, asma köklerini emerek beslendiğinden kökleri zarar gören asmaların gelişmesine olumsuz etki yapmaktadır.

Tütün önceleri İnece ve Lüleburgaz'ın bazı köylerinde üretilmektedir. Monografide, Selanik ve Drama'dan gelen muhacirlerin tütünü Kırklareli'nde yetiştirmelerinin yerli ahaliyi de heveslendirdiği, 1925 yılında ise yüksek rekolte beklendiği ve halkın refahının artacağına inanıldığı ifade edilmektedir. Vilayet içerisinde 1925'de Alpullu Şeker Fabrikası'nın açılmasıyla tütün ve üzümün yerini şekerpancarı almış ve 1940'larda Bulgaristan'dan Türklerin gelmesiyle birlikte ayçiçeği ve mısır üretimi de yaygınlaşmıştır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 8-9).

Vilayet genelinde arıcılığın ilkel usullerle yapıldığı ve eski sistem sepet kovanlarının kullanıldığı dile getirilmektedir. Bununla birlikte birkaç arıcının Amerikan sistemi kovan sandıkları kullanmaya başladığı, özellikle Merkez kaza, Demirköy, Pınarhisar çevresinin arıcılığa fevkalâde müsait olmakla birlikte desteklenmeye muhtaç oldukları zikredilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 10).

Şehrin orman yönünden zengin olmakla birlikte, yüzde sekseninin baltalık olup yalnız odun, kömür, tütün sırığı imaline müsait olduğu belirtilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 4-5). Dereköy, Sazara, Beypınar, Çağlayık, Karadere ve Kofçaz ormanlarından çeşitli ziraat aletleri yapıldığı, Trakya'nın il ve ilçelerine satıldığı ifade edilmiştir. Ormancılık faaliyetleri açısından zengin potansiyelin, yatırım yapacak girişimci sınıf yokluğu sebebi ile çok fazla değerlendirilemediği de vurgulanmıştır. Yunan işgalinin Trakya'da her alanda yarattığı yıkıcı

etki, ilin orman varlığı için de geçerlidir. Yunanlıların, Merkez ve Pınarhisar kazalarında kuralsız aşırı kesim sonucu ormanları tamamen tahrip ettikleri belirtilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 5): "… Yunan orman fen memurları, vilayet ormanlarını zengin emsalsiz buldukları istifade cihetini düşünerek Dereköy ve civarındaki ormanlardan mevcut servet-i haşebiyyenin yüzde yetmişi nispetinde travers keresteler imal ittirerek ahali-i mahâlliyeye angarya suretiyle ve şimendifer vâsıtasıyla son ricatleri zamanına kadar Yunanistan'a sevke devam itmişlerdir."

Monografide ahalinin tarımsal faaliyetlerinde genellikle gelişmiş demir pulluklar kullandığı, kara sabanın pek az kullanıldığı belirtilmektedir. Bunun anlamı demir pullukların hayvanlarca çekildiğidir. Son yıllarda hükûmetçe gönderilen buharlı pulluk ve harman makinelerinin kullanıldığı belirtilmişse de, sayı verilmemiş olmasından bu modern araçların kayda değer miktarda olmadığına hükmedilebilir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 5-6). Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu modern tarım araçları kullanımını arttırmışsa da, traktör kullanımı ancak 1950'lerden sonra yaygınlaşacaktır.

1927 yılı Türkiye sayımı verilerine bakıldığında Kırklareli'nde; üretilen tarım ürünleri ve yetiştirilen hayvan sayısında ciddi bir artışın olduğu ve ekonomisinin tarıma dayalı olma özelliğini sürdürdüğü görülmektedir. Zira nüfusun % 79,3'ü tarımda; sanayi kollarındaki toplam 1.524 işçinin 1.196'sı ağaç ürünleri, dokuma ve tarıma dayalı

sanayi alanlarında çalışmaktadır. 1932 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan 13 işyerinden 10'u un fabrikasıdır (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 4840-4841).

Hayvancılık

Coğrafi yapısı hayvancılığa uygun olan Kırklareli'nin 1925 yılı öncesi sayımlarla tespit edilmiş hayvan varlığı hakkında şu bilgiler mevcuttur. 1894 Yılı Vilayet Salnamesinde 576.313 adet koyun, 175.943 keçi, 50.000 boğa-inek, 24.385 öküz, 7.346 manda, 8.710 beygir, 203 katır ve 30 eşek (Edirne Vilayet Salnamesi, 1894: 273-275); 1913 Yılı Tarım Sayımında 103.896 koyun, 44.064 keçi, 23.264 sığır, 2.180 manda, 1.549 at, 2.201 katır ve 513 eşek görülmektedir (Güran, 1997: 140-147). 1923 yılı verileri dikkate alındığında 8.091 adet Koşum hayvanı (manda ve öküz), 671 koşum beygiri, 311 katır, 2.502 eşek, 22.515 inek (boğa, tosun, düve, buzağı), 26.556 manda (boğa, malak), 1.044 at (aygır kısrak, tay), 141.791 koyun (koç, kuzu), 34.104 keçi (teke, oğlak) ve 90.750 adet kümes hayvanları (tavuk, hindi, kaz, ördek) yer almaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 13). Bu sayımlar karşılaştırıldığında 1894'ten 1913 yılına kadar artmış olması gereken hayvan varlığında bir düşüş görülmektedir. Bu azalışta en etkili unsurun Balkan Savaşları olduğu görülmektedir. Özellikle savaş sonunda Kırklareli'ndeki Bulgar nüfusun Türk nüfus ile değiş-tokuş edilmesi(Yıldırım, 2012: 80-81), savaş ortamından kaçan Türklerin İstanbul'a ulaşmak için inek ve manda arabalarını kullanmaları sayısal verilerde azalmalar söz konusu olmuştur (Arslan 2008: 95).

Birinci Dünya Savaşı, özellikle de 1920-22 dönemi Yunan işgali ve Mudanya Ateşkesi sonrasında Yunan ordusunun Trakya'dan çekilirken gerçekleştirdiği büyük çaplı, sistemli gasp ve hırsızlığın da Kırklareli hayvancılığı üzerinde yıkıcı bir etki yaptığı görülmektedir. Zira bazı hayvan gruplarına ait rakamlar 1913 yılı verilerinden bile düşüktür. Zor şartlara dayanıklılığı düşünüldüğünde manda ve eşek sayısındaki artışı, yoksulluğun yaygınlaşması olarak yorumlamak mümkündür. Hayvancılık konusunda, yavaş da olsa iyileşme ancak 1923'ten sonra başlayacaktır.

Monografide bazı hayvanlar ve elde edilen ürünler hakkında ayrıntılı bilgiler de yer almaktadır. Bir koyundan yıllık 15.384 kg peynir üretilecek kadar süt alındığı, tavukların senelik 150 yumurta verebildiği, atların ve ineklerin fiziksel özellikleri ve ırkları, kümes hayvanlarının (kaz, ördek, hindi) ağırlıkları hakkında bilgiler mevcuttur[11]. Ancak elde edilen hayvansal ürünlerin il genelindeki toplam sayısal değeri verilmemiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 12).

Sanayi ve Madencilik

Kırklareli'nde 19. yüzyılda gelişkin sanayi dalı dokumacılıktır. Kent genelindeki 45 dokuma tezgâhında toplam 200 işçi çalışmakta ve yılda, 4.165 adet şayak ve fanila, 6.360 adet çul ve çuval üretilmektedir. Ayrıca kentte iki un fabrikasında 10.512.400 ton un

[11] Adı geçen monografide kümes hayvanları için şu bilgiler verilmektedir: "Vilayet dâhilinde tavuk, horoz, hindi, kaz, ördek yetişir. Sıkletleri: Hindileri alelekser (çoğunlukla) 3,0 ila 6 kıyye kadar geliyor. Yerli cins kazlar 5-9 kilodur. Ördeklerin müteaddid nevleri (çeşitli türleri) yetişmekte olup 7-8 kilo gelenlere de tesadüf olunmaktadır.".

üretimi yapılmaktadır. Bunların yanı sıra şarap, yapağı, sadeyağ ve çeşitli peynirler Avrupa ülkelerine ve çevre illere satılmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 4815).

Kırklareli monografisinde, savaşlar ve nüfus kaybının etkisiyle tarıma dayalı sanayinin iyice gerilediği saptanmıştır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 22): "Memlekette sanayi pek çok geride kalmıştır. Daha doğrusu günden güne terakkisi lazım gelirken bilâkis düçâr-ı tedennî olmaktadır (aşağı düşmektedir)." Merkez kasabada kurtuluştan evvel üç un, bir buz, üç yapağı fabrikası olduğu, Yunanlıların çekilirken iki un ve iki yapağı fabrikasının donanımını götürdüğü, kalan un fabrikalarından birinin ise tarım aletleri fabrikasına dönüştürüldüğü, diğer un fabrikasının faaliyet hâlinde olduğu ayrıca vilayette 20 kadar da su değirmeninin bulunduğu bilgileri yer almaktadır. Monografiye göre Lüleburgaz'da elektrikli bir un fabrikası çalışır durumdadır. İlçenin kuzey batısında gaz ile çalışan ancak tamire muhtaç ve çalışamaz hâlde bir un fabrikası ve köylerinde 18 kadar su değirmeni vardır. Vize, Pınarhisar ve Demirköyü'nde ise fabrikanın bulunmadığı, sadece su değirmenlerinin olduğu bilgisi vardır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 36)[12].

1925'te Alpullu Şeker Fabrikası'nın kuruluşu, kentin sanayi hayatı için çok önemli bir adım olmuş, tarımsal ürün farklılaşması ve fabrikada oluşturulan yapı sebebiyle işçiler aracılığıyla yeni kültürel alışkanlıkların toplumda yer etmesi gibi sonuçlar doğurmuştu.

[12] Bkz., Ek-3.

Monografi hazırlanırken fabrikanın kuruluş hazırlıkları devam ediyor olmalıdır ki monografide şeker fabrikası hakkında bilgi mevcut değildir. Kırklareli'nde birçok alandaki potansiyelin değerlendirilememe sebebi olarak sermayedar yokluğu vurgulansa da, Lüleburgaz'da 1929 yılında tüccar ve çiftlik sahipleri, Ziraat Bankası'nın kredi taleplerini karşılamada yetersiz kalması üzerine Lüleburgaz Birlik ve Ticaret Bankası A.Ş.'yi kurabilmiştir[13]. Adı geçen kurum, dönem içinde Trakya'da kurulmuş tek yerel bankadır (Bayer, 2020:1).

Kırklareli, 19. yüzyılda madencilik alanında pek fazla varlık gösterememiştir. Yalnızca Demirköy kazasında demir madenleri yüzyıllardır işletilmektedir. Bunların yanı sıra Tırnova'da bakır, gümüş ve kurşun madenleri tespit edilse de işletmeye açılamamıştır. Vilayet genelinde alçı ve lületaşı ocakları işler hâldedir. Lüleburgaz'ın Satı Köyü'ndeki alçı madenleri ise ilgisizlikten körelmeye yüz tutmuştur. Monografide, ilin jeolojik özellikleri hakkında bir hayli bilgi mevcuttur (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 3): "Vilayet teşkilat-ı jeolojiye nokta-i nazarından arazî-i saniyeden olup merkez kaza ile Demirköy kazası jeoloji ve terkibât-ı arziyesi killi, şistli, marın tabakalarından müteşekkildir". Merkez ilçe Dereköy nahiyesinde demir, kömür hatta damar hâlinde altın; Demirköyü'nde bakır, kömür, demir, pirit madeni bulunduğu belirtilmektedir. İyi cins demir madeninin ise bolca bulunduğu, Osmanlı döneminde tesis edilen demirhanenin 93

---

[13] Adı geçen banka, otuz beş yıl faaliyet göstermiş ve 1 Eylül 1964 tarihinde bankacılık faaliyetini sonlandırmıştır.

Harbi'nde Ruslarca tahrip edildiği ve kalıntılardan vaktiyle buranın bir yerleşim merkezi olduğu monografide dile getirilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 4): "… Elyevm duvarları, bir camiin harabesi, cesim-i çarhlar ve sahaları kaplayan cüruf-ı madeniye ve hatta cabeca göller meşhut olunur." Bunların yanı sıra 1912'de ilçede keşif yapan bir İngiliz şirketine 99 yıllığına maden imtiyazı verildiği, diğer ilçelerde maden ve il genelinde tuzla bulunmadığı bilgisi de yer almaktadır.

Kırklareli monografisinde Yunan işgalinin şehrin ekonomik hayatına yaptığı olumsuz etki hakkında bilgi verilse de bu yetersizdir. İşgalin, şehrin maddî varlığına etkisi araştırmalarda ele alınmıştır ki; Yunanlıların altın, nakit para ve araç-gereç gasp etme, bina ve tarım-ulaşım araçlarını yakma/ tahrip etme konusundaki zararlarının dökümü mevcuttur. Yunanlılar, Kırklareli genelinde 14.829 altın, 274.575 adet evrak-ı nakdiye, 4.870.697 liralık devlete ait eşya, 5.826 ton hububat, 601.000 adet kereste ve araba tekerleği, 6.219 öküz arabası, 2.701 manda, 14.327 öküz, 1.455 at, 1.570 eşeği gasp etmiş; 307 han-dükkân-mağaza ve 11 devlet binasını yakmış/tahrip etmiştir. Ayrıca 98 öldürme, 26 yaralama, 1.095 sürgün/esir etme, 1.054 darp/işkence ve namusa tecavüz suçu işlemişlerdir (Doğruöz, 2011: 201-205).

Meslekler

Kırklareli'nde 19. yüzyılda mesleklerin din gruplarına göre dağılımını gösteren araştırmalarda önemli bilgiler mevcuttur. Buna göre, kasap, attar (baharatçı), kürkçü, pabuççu, kiremitçi, çoban, bakkal, işçi,

abacı, kuyumcu, dülger (marangöz), boyacı, arabacı, fırıncı, çerçi, terzi, celeb (sığır tüccarı) olanların tamamı ya da büyük çoğunluğu Gayrimüslimdir. Berber ve bekçilerin tamamı Müslüman, derici ve hizmetkârlar ise hem Müslüman hem de Gayrimüslimlerden oluşmaktadır (Kabakcı, 2013: 64-74).

Monografide 1925 yılında Kırklareli'nde icra edilen meslekler bahsi, savaşlar ve nüfus değişimleri ile beliren eksiklikleri yansıtmaktadır. Mevcut meslek dallarının şehrin ihtiyacına yetmediği; demirci, kuyumcu, marangoz, değirmenci, kasap, berber, ateşçi bulunduğu; doktor, avukat, eczacı, dişçi, nalbant, şişeci, sirkeci, saraç, saatçi, helvacı, bıçakçı, gibi sanatkârların ihtiyacı kısmen karşıladığı, dülger ve terzi bulunmadığı kaydedilmiştir. Başarıyla icra edilen alanlara da değinilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 22): "Hâl-i hazırda ekseriyet-i âzimiyesi Türk olan vilayet dâhilinde yemenicilik ve kunduracılık sanatı Türklerde müterakki bir hâlde olup bu kabil sanatkârların mevcudu da çoktur." Bu bağlamda Türkler, Gayrimüslim unsurların gidişi ile oluşan boşluğu doldurmaya çalışmakta; doktorluk, eczacılık gibi uzun süreli eğitim; terzilik, dülgerlik gibi teknik bilgi gerektiren mesleklerde başarılı olabilmek uzun zamanı gerektirmektedir.

Şehir halkının yeme-içme alışkanlıklarına da monografide geniş yer verilmiştir. Köylü, savaşlardan önce yetiştirdiklerinin yaklaşık dörtte üçünü satmakta, kalanı da ihtiyaçlarına yetmekte iken yaşadığı ekonomik sıkıntılardan dolayı hâlihazırda yetiştirdiği ürün ve hayvanlarının tamamını pazarlarda satmak zorunda kalmaktadır

(Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 21):"Kuvve-i maliyesi müsait olan buğday unundan has ekmek, et ve yağlı yemekler fakir halk ve köylüler buğday ve ekseriyetle çavdar ile mahlût mısır ve yalnız mısır ve arpa unu ekmeği yerler, yemekler de kendi mahsulleri mercimek, fasulye tarhanadan ibarettir."

Yoksulluk o derecededir ki buğday ekmeği fakir evlerine nadiren girmekte, bulabilirlerse has ekmeği, karma undan yapılan ekmeğe katık yapmakta ve genellikle bir parça tuz ve bir soğanla beslenmektedirler. Özellikle köylerde bazı hane fertleri aylarca et yüzü görmemekte ve sonuçta sağlık sorunları yaşamaktadırlar (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 22): "… Fukara kısmı kendilerine elzem olan mevâdd-ı gıdaiyeyi alamamak dolayısıyla sıhhat nokta-i nazarından pek düşkün bir hâlde bulunuyorlar." Günümüzde de Trakya köylerinde azla geçinmek anlamında "tuz soğan yemek" tabiri bir deyim olarak kullanılmaktadır.

Eğitim

Osmanlı dönemi kayıtlarına göre 1892-1893 eğitim-öğretim yılında Kırklareli'nde Müslümanların 113 iptidaîsinde (ilkokulunda) 3.212 erkek ve 1.542 kız, toplam 4.754 öğrenci; Gayrimüslimlerin 85 iptidaîsinde ise 4.58 erkek ve 1.513 kız olmak üzere toplam 6.094 öğrenci eğitim görmektedir. Dönem içerisinde köylerin üçte ikisinde ilkokulun mevcut olduğu görülmektedir (Kanal, 2017: 114).

Kırklareli'nde ilk rüştiyenin (ortaokulun) 1870'te açıldığı kabul edilmektedir. 1898 yılı itibarıyla Müslümanların Merkez kazadaki kız rüştiyesinde 71, Vize erkek rüştiyesinde 23, Babaeski erkek rüştiyesinde 27, Lüleburgaz erkek rüştiyesinde 44 olmak üzere toplam 94 öğrenci eğitim almaktadır. 1898-1900 yılları arasında Bulgar Ortodoksların Merkez kaza ve Tırnova'da birer erkek rüştiyesi ve toplam 118 öğrenci; Rumların Merkez kazada iki, Lüleburgaz, Babaeski ve Üsküp nahiyesinde birer olmak üzere toplam beş erkek rüştiyesi bulunmakta ve bunların toplam öğrenci sayısı 328'dir (Tanilli, 1976: 14).

Kırklareli'nde ilk idadî (lise) 1892'de açılmıştır. Bu lisede 1895-1900 yılları arasında Müslüman öğrenciler çoğunlukta olup Gayrimüslim öğrencilerin oranı beşte bir düzeyindedir. Ayrıca bu lisede her yıl ortalama 102-122 öğrenci eğitim görmektedir. 1903 Maarif Salnamesine göre merkez kasaba ve Vize'de birer medrese ve bunların 14'er öğrencisi bulunmaktadır. Adı geçen monografide 1925 yılında vilayette medrese olmadığı da belirtilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 24-25). Osmanlı Devleti'ndeki genel uygulamaya uygun olarak Kırklareli'nde de her cemaatin bir meclisi vardı ve bu Meclisler okulların harcamalarını karşılamaktaydı[14]. Müslümanlarda ise bu görevi vakıflar üstlenmiştir. Köylerdeki iptidaî mekteplerinin öğretmen maaşı ve masrafları köylü tarafından ödenmektedir. Bu

---

[14]1886 tarihli Mekatib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği nizamnamesine göre altı ay içinde ruhsat almayan okullar kapatılacaktı. Ancak Merkez kazada 1880'de açılan Bulgar Ortodoks rüştiyesi 16, Tırnova'daki Bulgar Ortodoks rüştiyesi 18 yıl sonra ruhsat almıştır.

döneme dair ilginç saptamalardan birisi Gayrimüslimlerin okul açmasına dair hukuksal kaidelerin pek titizlikle uygulanmamasıdır (Kanal, 2017: 130).

Okul ve öğrenci sayılarına bakıldığında Müslüman kesimin okul sayısının Gayrimüslimlere kıyasla az olduğu düşünülebilirse de cemaatlerin toplam nüfus içindeki oranları göz önüne alındığında mevcut tablonun normal olduğu açıktır. Balkan Savaşları öncesinden şehrin 1922 yılında kurtuluşuna kadar geçen zaman aralığında Merkez kasabada altı yılık erkek ve kız okulları, anaokulları, bir lise, çırak okulları ve gece kursları mevcuttur.

Monografiye göre 1925 yılı itibarıyla Kırklareli'ndeki okul ve öğrenci sayıları hakkında şu bilgiler mevcuttur. Merkez kasaba 2 erkek, 2 kız, 11 karma, 1 ana mektebi; Babaeski 2 erkek, 2 kız, 5 karma; Lüleburgaz 1 erkek, 1 kız, 6 karma, 1 ana mektebi; Vize 1 erkek, 1 kız, 6 karma, 1 ana mektebi; Pınarhisar 2erkek, 2 kız, 9 karma; Demirköy'de ise 1 karma mektep vardır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 33). Bununla birlikte vilayette eğitim konusunda özellikle müfredatın uygulanması ve nitelikli öğretmen temini konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Buna göre, Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği programlar kasabalarda büyük çapta uygulansa da köy okullarında mümkün olamamaktadır. Öğretmenlerin neredeyse yarısı Dârülmuâllim mezunu, diğerleri beş yıllık idadî veya sultanîyi bitirememiş kişilerden oluşmaktadır (Şimşek, 2014: 90-92). Ayrıca eğitim malzemesi yokluğu nedeniyle, mevcudu yetmiş seksen

öğrenciyi bulan köy okullarında tek öğretmenin görevini tam yapmasının zorluğu vurgulanmıştır. Köy okulları ile ilgili diğer sorun; "… Çocukların mektebe devam mecburiyetinin hakkıyla tatbik edilememesidir. Bir köylü çocuğu kış mevsiminin ancak üç, dört ayını mektepte geçirir. Senenin mütebâkî günlerini çocuk köy işlerine hasr ider." şeklinde ifade edilerek, bu sorunu çözecek düzenleme ihtiyacı belirtilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 33).

Vilayette eğitim konusundaki çabalara değinmeden önce savaşların ve eğitim alanındaki yenileşme adımlarının, okul tipleri konusunda toplum zihniyetinde yarattığı değişim hakkındaki tespitlere değinmek yerinde olacaktır. Buna göre, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı var olan medreselerin kapanmasına sebep olmuş, akabinde medrese eğitimine talep olmadığı için bunların canlandırılmasına gerek görülmemiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 35).

> Maarifin ve usul-i cedîdeye muvafık tedrisatın terakkisini halkın mekteplerden aldığı zevkü neşe medrese tahsili arzusunu azaltmıştır. Medreselerde yalnız ulum-ı dinîye Kur'an okumaktan başka bir şey öğretilmez idi. Medrese talebesi arasında hatta isimlerini bile yazmaktan aciz bulunanlar vardı. Usul-i cedîd-i maarif azim bir inkılap hâsıl itmiş, halktaki medrese tahsili hevesine kuvvetli bir sedd ...

Ancak, bazı köylerin eğitimde hocaları tercih ettiği, sadece dinî kitaplara dayalı eğitimi istedikleri de belirtilmiştir. Ayrıca yakın zamanda din adamı azlığı sorunuyla karşılaşılacağı belirtilerek tedbir alınması gereği de vurgulanmıştır. Eğitime dair sorunlar yanında olumlu eğilim ve girişimlerin daha büyük olduğu söylenebilir. Zira ne zaman hizmete açılacakları belirtilmese de Merkez kasabada 17, Babaeski'de 16, Lüleburgaz'da 4, Vize'de 8, Pınarhisar'da 3, Demirköy'de 2 okulun inşa edileceği belirtilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 33). Bu bilgilerden vilayette var olan okul sayısının neredeyse iki katına çıkarılması, kentin eğitime verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Monografide savaşların, göçlerin eğitimi sekteye uğrattığı, bununla birlikte halkın tutumunun bu konuda hızlı bir gelişmeyi mümkün kılacağı tespit edilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 24):"… Bu gün bütün halk maarifin kıymet ve ulviyetini her şeye tercih itmekte ve bu hususta bütün varlığını göstermektedir. Diyebilirim ki yakılmış yıkılmış ve bütün yoksulluklar içinde çırpınmış olan on hanelik bir köy ahalisi, behemehâl bir gazeteye abone olmağı ve bunu kendi aralarında okumak ve anlamağı vazife edinmektedirler."

Dârülmuâllimin ve Dârülmuâllimata yirmi beş çocuğun öğretmen olmak üzere gönderilmiş olduğu belirtilmiştir ki bu Kırklareli halkının eğitim konusundaki eksiklikleri kendi gençleri ile çözmeye çalıştığı anlamına gelmektedir. Ayrıca İl Meclisi'nin 110.000 liralık gelirinin 70.000 liralık dilimini eğitim bütçesi olarak ayırmış olması, şehir yöneticilerinin bu konudaki samimi çabasını göstermektedir. Söz

konusu çabaların geleceğe dair büyük ümitler yarattığı monografide ki cümlelerde somutlaşmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 25): "… Maarif hakkında kuvvet ve kudretle denilebilir ki Kırkkilise maarif hususunda Trakya vilayetleri arasında birinci dereceyi ihraz edebilecektir."

Hastalıklar-Sağlık Kurumları

Sağlık, Cumhuriyet yönetiminin geçmişten devraldığı en sorunlu alanlardan birisidir(Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı 1937: 5): "Sıtma şehirleri, köyleri mezarlığa çevirmiş, … Frengi, trahom… Gelecek neslin bile keyfiyet ve kemiyetine tesir edecek meşum akıbetler doğuruyordu. Umumi sefalet, kültür düşkünlüğü… çocuk bakımsızlığı ….gibi dertler yurttaşlar arasında tahribat yapmaya sebep oluyordu." Kırklareli monografisinde Midye ve İğneada köylerinde salgın bir halde sıtma, mide, cilt ve göz, kış mevsiminde ise grip, akciğer, zatürree ve eklem romatizması gibi hastalıkların görüldüğü; köylerde kasık fıtığının yaygın olduğu belirtilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 33).[15]

Monografide, Balkan Harbi'nden önce binde bir oranında iken, Birinci Dünya Savaşı ve sebep olduğu yoksulluk ve geçim darlığının fuhuşu arttırdığı, zührevî hastalıkların yayılmaması için merkez kasabada resmen bir umumhane açıldığı, kontrollerin yapıldığı ve zaman zaman belsoğukluğu vakasına rastlandığı ifade edilmektedir. Binde yarım oranında frengiye tesadüf olunduğu, vakalara hızla müdahale edildiği,

---

15 Bkz., Ek-4.

zabıta kuvvetinin olmaması sebebiyle frengiye ekseriyetle köylerde rastlandığı dile getirilmektedir (Tekir, 2019: 408-413). Bu arada frengi hakkında halkın bilgisiz olduğu ve hastanın doktora gitmek istemediği, yakınlarının da kendilerince tedavi uyguladığı görülmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 41-43):

> … Bir hastanın yavaş yavaş başlayarak sesi kısılmış, evvelce öksürüğü ve sair araz-ı dereniyesi de mevcut imiş. Hastayı üç beş gün kadar aç bırakmakla beraber cıva tütsüsüne koymuşlar, hastanın bütün dişleri, lisatı (diş etleri) ve dili harabiyet kesb itmiş, hasta karnı aç olduğu hâlde hiçbir şey yiyememeye başlamıştır. Boğazındaki tezahürat daha ziyade ilerlemiş olduğu hâlde akrabası hekime müracaat ittirmemişlerdi. Bu garip vakada hastadaki larenjit tüberkülozun frengi diye tedavisine kalkışılmıştı…

Midye ve İğneada nahiyelerinde bataklıklar olduğundan civar halkın nerdeyse hepsi sıtmalıdır (Yavuz, 2018: 649-650). Dışarıdan ticari sebeplerle gelenler de sıtmaya tutulmaktadır. Hastalık kinin ve arsenik ile tedavi edilmeye çalışılmaktadır. Kırklareli'nin iklimi soğuk olduğundan verem vakasına nadiren rastlanmaktadır. 1922-1924 yılları arasında vilayette 5 çiçek vakasının görüldüğü ve bu hastalığın Makedonya civarından gelen muhacirlerden bulaştığı, difteriye ise hiç rastlanmadığı ifade edilmektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 42-43). Yine bu

yıllar arasında on iki lekeli humma, bir humma-yı nifasi, otuz bir kızamık, kırk beş boğmaca, dört grip vakası zuhur etmiştir. Bu arada on iki lekeli hummadan iki vefat söz konusu olmuştur. Lekenin bulaşma kaynağı olarak Selanik görülmektedir. Zira Yunanlılar Trakya'yı tahliye ederken esir aldıkları kişileri Selanik'e, Dedeağaç'a, Semadirek Adası'na götürmüşlerdir. Bu kişiler perişan bir halde dönmüşler ve lekeli hummayı Trakya'ya getirmişlerdir. Humma-yı nifasi ve kızamık da Selanik ve Drama'dan muhacirlerce getirilmiştir. Grip ve boğmaca yerliler ve muhacirler arasında görülmektedir. Boğmacadan beş, kızamıktan üç vefat gerçekleşmiştir. 1910'da yapılan tatbikat günlerinde Lüleburgaz'da asker arasında kolera vuku bulmuş ve yüze yakın vefat gerçekleşmiştir. O tarihten sonra kolera ve benzer hastalıklar vilayette görülmemiştir. Merkez Sıhhiye Dairesi'ne göre vilayette 1923 yılında 855 doğum ve 718 vefat olmuştur. Toplam nüfusa göre vefat % 2.3 ve çocuklarda % 0.1'dir (Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatı'nın Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı, 1937: 8). Çocuk ölümlerinde yaygın sebepler, doğumdan iki yaşa kadar olan evrede bakımsızlık ve ishalden kaynaklanmıştır. Valiliğin çabasına rağmen nahiye ve köylerden sağlıklı nüfus bilgisi alınamamaktadır. Vilayette 1920-1922 yıllarına ait yalnız tapu ve kısmen vergi dairesi kayıtları mevcuttur. Bununla birlikte vilayete ilişkin pek çok resmi kayıt, işgal yıllarında Yunanlılar tarafından imha edilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 44-45).[16]

[16]1925 tarihli Kırklareli haritası için bkz., Ek-5.

Şehirlerde yaşayan insanların, eğitim ve aile terbiyesinin sonucu olarak temizliğe özen gösterdikleri ancak köylerde kahvehanelerin, evlerin yakınlarında bulunan gübre ve çöp birikintilerinin yaydığı kötü kokunun, çeşitli hastalıkları beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Bu durum sıhhiye memurlarının almış olduğu bir takım önlemlerle çözülmeye başlamıştır. İlçelerde tuvaletlerin muntazam olduğu ancak köylerde ve Çöplüce deresi civarındaki hanelerde, derenin taşkın suyunun atıklar için kullanıldığı belirtilmiştir. Diğer semtlerde ise atıklar için çukurlar kullanılmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 39): "Köylerde çukur da yoktur. Köy evlerinin bahçeleri, havlusu, zemin katı hülasa her tarafı köylü tarafından hela ittihaz olunabiliyor. Bu gibilerce def-i hacet hissi nerede zuhur eder ise orada tatmin edilir. " Bu sebeple açılan çukurların çevreye aşırı bir koku yaydığı vurgulanmıştır.

Kırklareli'nin muhtelif yerlerinde bataklılar olduğu; sivrisinek, dolayısıyla sıtmanın buralardan yayıldığı, sıtma ve sıtmadan kaynaklanan dalak büyümesi neticesinde hayli ölümler olduğu kaydedilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 40-41)[17]. İlçelerin içme suyu ihtiyacının membalardan, çeşmelere getirilerek karşılandığı belirtilmiştir. Merkez kasabadaki "*Babapınarı*" membaının, geçmişte askeriyece yapılan motorlu taşıma sisteminin işgal günlerinde Yunan askerlerince tahrip edildiği, kurtuluştan sonra tamir edildiği bilgisi mevcuttur. Vilayette

[17] Vize kazası ve Midye nahiyesinden geçen derelerin denize ulaştıkları yerde, İğneada nahiyesinin denize yakın alanlarında, Vize kazasının Aksicim köyü yakınında, Vize ile Saray kazaları arasındaki bir sahada bataklıklar bulunmaktadır.

hemen her evde, kuyu ve sarnıç bulunmaktadır. Pınarhisar ve Vize'deki zengin kaynak suları, içme ve tarımsal sulamaya yeter durumdadır. Babaeski, Demirköy'ünde kuyu ve memba suları; ova köylerinde kuyu ve orman köylerinde ise memba, dere suları içim amaçlı kullanılmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 31).

Monografide kentteki sağlık kurumları hakkında bilgiler de mevcuttur. 1924 yılında Lüleburgaz ve Demirköy kazalarında beşer yataklı birer muayene ve tedavi evi yapıldığı, Merkez kasabada yirmi beş yataklı, iki doktorlu bir hastane olduğu ancak ameliyat yapılamadığı ve tıbbi malzeme eksikliği olduğu anlaşılmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 41): "… Memleket hasta hanesi namına hediye edilen mikroskobu ile ufak ufak bir laboratuvar tesis edilerek vekâyi-i müstacele hâll idilmekdedir (acil olaylara müdahale edilmektedir)."

Vilayette belediyeye ait Belediye Eczanesi, şahıslara ait Merkez Eczanesi ve Şevket Osman Eczanesi bulunmaktadır. Pınarhisar'da Çorun-zade Mustafa Arif Efendi'ye ait olan eczane, sahibi askere gittiğinden kapalıdır. Eczanelerde halkın ihtiyacını karşılayacak miktarda ilaç mevcuttur. Vize, Babaeski, Pınarhisar kazalarında birer dispanser mevcuttur. Pınarhisar dispanseri tam hizmet veriyorsa da diğerleri tamire muhtaç ve malzeme eksikliği sebebiyle açık değildir. Monografide, Kırklareli'nin ayrı bir il olmasından sonra dispanserler ile ilgili düzenlemelerin layıkıyla yapılamadığı vurgulanmıştır. Dispanserler için 1925 yılı Özel İdare bütçesinden 480 liralık ödenek

ayrılmakla birlikte bunun yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, sağlık personelinin yetersiz olduğu belirtilirken ilaç ve sağlık malzemelerinin İstanbul Sıhhiye Müdüriyetinden temin edildiği açıklanmıştır. Vilayette halkın tıbba güvensiz olduğu, monografideki önemli tespitlerdendir. Bunun öncelikli sebebinin yaygın olarak rastlanan üfürükçülerdir. Çeşitli örneklerde halkın modern tıbbı son çare olarak gördüğü saptanmıştır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 41):

> … Halktan birinin başı ağrıdığı zaman tabibe müracaat etmeyip hevâcelere (hocalara) üfürükçülere giderek okuturlar ve bu okumakla iyi olmağa çalışırlar. Sarılık olduğu zaman derhâl berbere koşarlar dilinin altından kan aldırırlar, ustura ile iki üç yerinden çizdirirler, şifa bulmadıkları zaman hekime müracaat ederler. İsabet-i ayna 'büyüye sihre' cin çarpmasına itikatları olduğu gibi ateşli olan bir hastanın derece-i hararetinden sayıkladığı zaman 'kim bilir ne tarafa su dökmüştür' diye hemen hevâceyi davet ederler.

Benzer örneklerin çokluğuna karşın eğitimin yaygınlaşması ve doktorların çalışmaları ile halkın hurafelerden uzaklaştığı belirtilmiştir. Hükûmet de bu konuda takdire değer bir ciddiyetle çalışmaktadır. Monografide Balkan Savaşları, Cihan Harbi ve Yunan işgali ile gerçekleşen yoksulluğun Kırklareli halkının fiziksel yapısında yarattığı değişime de yer verilmiştir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925:

30):"Eskiden kalma güçlü, nesil zevale yüz tutmaktadır ki esbabı arasında fakr ve sefalet, nezafete âdem-i riayet, bedenî terbiyeye âdem-i rağbet şayan-dikkatdir. Halkın birçoğu muhtaç olduğu mevâdd-ı gıdaiyeyi tedarikte izhâr-ı acz itmekde olduğu küul ibtilâsının (alkol düşkünlüğü) vesâir suî-istimalâtın eseridir."

Geçmişte yaygın olan güreş, kalkan, cirit, at yarışı gibi halk sağlığına katkı yapan sporların giderek azalmasının da halkın bünyece zayıflığının sebeplerinden olduğu vurgulanmıştır. Şehrin kurtuluşundan sonra halkın spora ilgisinde artış olduğu belirtilerek bir takım öneriler sunulmuştur (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 28-29). Spor okullarla sınırlanmamalı, uygun yerlerde spor salonları açılmalı, gelecek nesilleri fiziken güçlendirmek için binicilik, güreş ve diğer kolların desteklenmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Gelenekler

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e iktisaden geri, dünyevi sorunların bilimsel yollarla çözülemediği bir toplumsal yapı devrolmuştur. Yirminci yüzyıl başlarındaki Türk halk kültürü üzerine yapılan araştırmalar batıl inanç, hurafelerin toplum hayatındaki yaygınlığı, çeşitli istekler, özellikle de hastalıklara çare olacağı düşüncesiyle türbelerin ziyaret edilme gerçeğini işaret etmektedir (Boratav, 1973: 40-45). Bu olgunun Kırklareli için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Kırklareli halkının şeytan, peri, cin gibi şeylere inandıkları, türbe ve tekkelere de son derece rağbet ettikleri kaydedilmiştir. Monografide türbeler ve umulan çarelere bakıldığında, türbeler arası bir işbölümü de göze

çarpmaktadır (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 25-26):

> … Kırklar ve Çömlek Baba buraya kırk günlük çocuğu hastalandığı zaman getirirler, bir çömlek suyu türbelerin üzerine dökerek şifa taleb ederler. Merkeze tabi İnece nahiyesi civarında üç buçuk saat mesafede "Ariz baba" türbesi mevcuttur. Hasta olanlar neyl-i şifâ içün buraya gelirler.
>
> Pınarhisar dâhilinde 'Bin bir Oklu Ahmet Baba' hastanın ayakları tutmadığı zaman ayaklarını türbe sandukasının içine idhâl ederek bir müddet tutarlar, kurban zebh ederek Kur'an tilâvet ederler. Bilhassa bu Ahmet Babaya Kaza ve civar ahalisinin pek ziyade hürmet ve itikatları vardır. Halk dini günlerde Cuma ve Pazar geceleri bu türbelerde mum yakmakta, ecdat mezarları başında Kur'an okumaktadırlar.
>
> … Kırkkilise'nin şimal-i şarkîsinde Balaban Baba vardır, etraf-ı erbaası badem ve ceviz ağaçlarıyla muhat, çemen zar bir mesiredir. İlkbahar mevsiminde bütün Kırkkilise ahalisi öğleden sonra buraya giderek teferrüç ederler. Akşama kadar eğlenirler, türbeyi mumlarla tenvir ederek avdet ederler. Hızır Baba ve Mahya Baba Türbeleri de gezinti ve ziyaret mahalleridir. Halk bunlara pek ziyade hürmet ve riayet

ederler ve bu zatları Kırkkilise'nin ve civarının fâtihi add ederler.

Monografide Kırklareli'ndeki diğer geleneklere de yer verilmiştir. Evliliklerin görücü usulü ile yapıldığı vurgulanmış, söz kesme ve düğün ile ilgili kız ve erkek tarafına düşen görevler, hediyeler, düğün günlerindeki eğlenceler, çeyiz serme ve takılar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Kasabalarda düğünlerin toplamda üç gün sürdüğü görülmektedir. Köylerdeki düğünlerle ilgili bilgi, geleneğin gücünü göstermesi bakımından ilginçtir. Ekonomik açıdan daha zor şartlarda yaşayan köylüler, kasabalılara göre daha fazla masraf etmekte, bazen haftalarca süren güreşler düzenlenmekte ve civar köyler ahalisi davet edilmektedir.

Halkın giyim konusu da monografide ele alınmıştır. Zenginler ve gençler setre pantolon; genç çiftçiler pantolon, yelek, mintan, aba, kuşak, fes, tülbent, tulumbacı yemenisi; esnaf kesiminin neredeyse tamamı setre pantolon, yelek kundura ve kısmen de potin; köylüler ise gaytanlı potur, salta, kuşak, çember, yemeni, kundura giymektedirler. Son zamanlarda köy gençlerinin bazıları şayaktan pantolon, setre, yelek; fakirler siyah bezden don, kuşak, keçe külah, çarık veya yemeni giymeye başlamışlardır. Hocalar dışında sarık saranlar nadirdir. Şehir kadınları oldukça muntazam siyah veya renkli çarşaf, iskarpin, modaya muvafık ceket ve entari, açık giysi ve kısa don; yaşlı kadınlar hâlihazırda eski usul giyiniyorsa da yeni yetişenlerin giysileri İstanbul kadınlarının kıyafetlerine yakındır. Muhacirler, kendi dokudukları yünden yapılma bürgü, uzunca don, gömlek yanında yerlilerin

giysilerini de giymeye başlamışlardır. Köy kadınları adî basma veya dokumadan don, gömlek mintan, entari, adi kundura ve oyalı çember giymektedir (Türkiye'nin Sıhhi-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti, 1925: 23):"Köylerde ekseriya halk yalınayak gezerler. Köy kadınları Avrupa kumaş gibi şeylere özenmezler, bayram ve düğün zamanlarına ait olmak üzere Avrupa malı istimal ederler. Maalesef son zamanlarda yerli mallara rağbet gösterilmemekte ve Avrupa'nın süslü fakat kıymetsiz, çürük kumaşları yavaş yavaş köylere de sokulmaktadır."

Sonuç

Belirli bir zaman diliminde şehirlerin; toplumsal hayatın bütün cephelerinde dışa vurdukları koşullar ve özelliklerin, parçası oldukları devletin geçirdiği aşamaların izlerini yansıtmak yanında, bir kentin diğer şehirlerden ayrı cereyan etmiş tarihsel seyrinin sonuçlarını da barındırdıkları aşikârdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kırklareli, tarıma dayalı iktisadî hayat, halkın günlük yaşamında gözlemlenebilen yoksulluğun/eğitimsizliğin eseri cehalet yönleriyle, yirminci yüzyıl başlarındaki Osmanlı toplumunun genel vasıflarını yansıtmaktadır. Ancak bu geri sosyal-ekonomik şartlara ağırlıklı olarak, yirminci yüz yılın ilk çeyreğinde Osmanlı'nın Rumeli coğrafyasında yaşanan siyasal gelişmeler ve Kırklareli'nin bu coğrafyada yer alan bir kent olması ile ilgilidir.

Yirminci yüzyıl başlarında Kırklareli, Türklerin yanında, ticarî faaliyetlerindeki başarılarıyla bilinen gruplar da dâhil, farklı etnik ve dinsel toplulukları barındıran, bağcılık, hayvancılık ve dokuma

ürünlerini Avrupa pazarına satabilen bir kent idi. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Yunan işgali ile kentin nüfus yapısı değişmiş, üretimde çöküş yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ulus-devlet inşa etme politikaları hayata geçirilirken, savaşların sonuçları bağlamında Kırklareli'nde Türk nüfusu çoğunluk hâline gelmişti. Muhaceret Rumeli'nin gerçeğiydi ve bulaşıcı hastalıklar da yeni tarım ürünleri de muhacirlerce getirilmişti.

Osmanlı Devleti'nde cari olan geri kalmışlık koşullarının özellikle de anılan savaşların, Kırklareli halkının zihniyet ve çare arama yöntemlerine, birbirine zıt çaba ve eğilimler olarak yansıdığı görülmektedir. Sağlık sorunlarına türbelerde çare araması da, ayakta kalabilmek için eğitime dört elle sarılması da bu mealdedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında iktisadî açıdan Kırklareli, birçok şehir gibi, yüksek potansiyeli, cılız sermaye sınıfı ile devletin planlı desteğine muhtaçtır. Cumhuriyetin temsil ettiği ve topluma benimsetmeye çalıştığı değerler açısından bakıldığında ise olumlulukların Kırklareli toplumunda daha geniş yer tuttuğu açıktır. Yüzyıllarca farklı dinsel ve etnik topluluklar, dolayısıyla farklı kültürler ile iç içe yaşamaktan gelen hoşgörü ve yeniliklere açık olma, Osmanlı eğitimindeki yenilikleri hızla benimseme, çaresizlikten kaynaklanan hurafelere karşılık kökleşmiş medrese zihniyetinin yokluğu, yoksulluğa rağmen gözlemlenebilen yaşama sevinci, şehir halkının Cumhuriyet'in prensip ve uygulamaları ile barışık olmasının temelini oluşturmuştur.

Günümüzde Kırklareli'nin ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle taşıdığı nitelikleri 1925 yılı koşulları ve verileri ile karşılaştırmak; geçen zaman zarfında Cumhuriyet'in ve kentin toplumsal kesimlerinin katkılarını değerlendirebilmek için bir zarurettir ki, başka bir yazının konusudur.

Kaynakça

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Resmi Yayınlar

1310 Senesine Mahsus Edirne Vilayeti Salnamesi (1894). Edirne: Vilayet Matbaası.

TBMM Albümü 1920-2010 (2010). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

Kitaplar

Boratav, P. N. (1973). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Doğruöz, V. T. (2007). *Milli Mücadelede Kırklareli*, Kırklareli: Kırklareli Belediyesi Kültür Yayınları.

Dr. Ahmed Hamdi (1341/1925). *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti*, İstanbul: Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi.

Dr. Mehmet Said (1922). *Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası: Sinop Sancağı*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaîye Vekâleti, Ankara: Öğüt Matbaası.

Güran, T. (1997). *Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri 1909, 1913 ve 1914*, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 3, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.

Karpat, K. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Şehsuvaroğlu, B. N.- Erdemir, A. D. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Bursa: Taş Kitapçılık Yay. Ltd. Şti.

Tanilli, S. (1976). *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Tanör, B. (2002). *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Toprak, Z. (1995). *Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Millî İktisat-Millî Burjuvazi,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1989). *Türkiye'de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, Cilt III, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Türkiye'de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkilatının Cumhuriyet Devrindeki İnkişafı (1937). Ankara: Yayınevi Yok.

Uzunçarşılı, İ. H. (1994). *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, Ankara: TTK Yayınları.

Makaleler

Akın, V. (1997). "Kırklareli Adının Tarihçesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2): 9-12.

Aysal, N.-Arslan, L. (2018). "Türkiye'nin Sağlık ve Toplumsal Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (63): 419-451.

Doğruöz, T. (2011). "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimaî Coğrafyası Kırklareli Vilayeti", *History Studies*, 3(1): 275-284.

Gökbayrak, Z. (2006). "Bağcılığın Belalı Zararlısı Filoksera", *Alatarım*, Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, 5(1): 37-43.

Gökçe, N. – Yaprak, M. (2012). "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimaî Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp", *Lokman Hekim Journal*, 2(1): 39-42.

Gümüşçü, O. (1999). "Millî Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-İçtimaî Coğrafyası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15(45): 939-968.

Kanal, H. (2017). "İkinci Abdülhamit Döneminde Kırkkilise (Kırklareli) Sancağında Eğitim ve Öğretim", *OTAM*, (41): 107-144.

Koz, M. S. (1992). "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: "Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", *4. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt I, ss. 37-58, Ankara: Feryal Matbaası.

Sayılır, B. (2013). "Millî Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)", *Akademik Bakış Dergisi*, (38): 1-20.

Şimşek, H. (2014). "Osmanlı Döneminde Kısa Süreli Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları", *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11(I): 77-95.

Tekir, S. (2019). "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65): 407-430.

Yavuz, E. (2018). "Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin 1924 Yılı Sıtma İle Mücadele Raporu - Sıtma ve Bataklık Haritası" *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5(19): 639-653.

Yıldırım, S. (2012). "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(16): 75-92.

Tezler

Arslan, S. (2008). Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri ve Osmanlı Devleti'nde İskânları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Doğruöz, V. T. (2005). Millî Mücadele'de Kırklareli, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Kabakcı, B. B. (2013). XIX. Yüzyıl Ortalarında Kırklareli (Kırkkilise)'de Sosyal ve Ekonomik Hayat, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.

Özbek, A. (2018). Balkan Savaşlarında Kırklareli (Kırkkilise), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kırklareli.

Ansiklopediler ve Sözlükler

Türkçe Sözlük, Dil Derneği Yayınları, Ankara 2005.

Yurt Ansiklopedisi, Türkiye, İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını, Cilt 7, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983.

İnternet Kaynakları

Bayer,E. (2020). "Hürfikir Gazetesi Kırklareli".http://www.hurfikir.com.tr/haber/7339/luleburgazin-bankasi-bile-vardi.html.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN SIHHÎ-İ İCTİMAÎ COĞRAFYASI KIRKKİLİSA 'KIRKLARİLİ VİLAYETİ*

Birinci Kısım

Vilayetin hududu, tul ve arz dereceleri, mesaha-i sathiyesi ve ahval-i tabiiyyesi

Hududu

Şimalen Bulgaristan, şarken Karadeniz, cenuben Gelibolu vilayeti, Uzunköprü ve Tekfurdağı vilayetinin Hayrabolu ve Çorlu kazaları, garben Edirne vilayeti, Lalapaşa, Havsa kazalarıyla şark-ı cenubide Tekfurdağı'nın Saray ve Çatalca vilayetinin Yeniköy nahiyesiyle mahduttur.

Ahval ve Hudud-ı Tabiiyyesi

Şarken: Karadeniz, Rezve Deresi'ni takiben Lakvar, Mağrudiyu, Torfu ve Şivelika.

Şimalen: Dereköy nahiyesiyle takriben altı kilometroda Soğuksu Çiftliği'nden Çarık Karyesi'ne imtidat ve hatt-ı balayı takib eden Kofçaz nahiyesinin yirmi kilometro şimalinde bulunan Karaabalar, Ahlatlı Peçe Bayırı ve Arabacı Bayırı ve garba doğru Kervan Bayırı, 629, 615 rakımlı tepeler hatt-ı balasını takiben KaraYokuşu, Malkoçlar, Kirazlı Bayırı, Kızılcıklı Deresi'ne mümtedddir.

---

* Ahmed Hamdi, "Türkiye'nin Sıhhî-i İctimaî Coğrafyası Kırkkilisa 'Kırklarili Vilayeti'", Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925 (1341).

Garben: Kirazlı Bayırı'ndan Karapınar Çiftliği, Golama, Derbend Deresi, Karahamza, Akarca Deresi'ni takiben Arizbaba Çiftliği hizasından Ergene nehrine münteha olur.

Cenuben: Türk Malkoçi karyesinden bed'en ile Ergene nehrini takiben Seyyidler'e şark-ı cenubiden Beyazköy Deresi'ne, Mesenli'ye, Ahurköyü'nin şimalinden geçen Beyazköy Deresi'nin takiben Yuvalı Deresi'nden caddeyi kat ile Çakıllı karyesine, Kavacık karyesine, Lale Deresi'ne, Sultan Bağçe karyesine ve Sultanbağçe'den ve Vasilikoz Deresi'ne Kastro Körfezi'ne nihayet buluyor.

Tul ve Arz Dereceleri

Kırkkilisa Vilayeti: Arzen; 36,41 ile 54, 41 derece arasında ve tulen (Greenwich'e nazaran 35, 44 ile 42, 45) derece arasında ve Istranca Balkanları eteğinde kaindir.

Mesaha-i Sathiyesi

Vilayetin mesaha-i sathiyesini hakiki olarak göstermek için alakadar devair nezdinde icra kılınan teşebbüsat neticesinde bunun şimdilik mümkün olamayacağı ve esasen hal-i hazırda vilayet heyet-i fenniyesi husus-ı mezkur ile meşgul olduğundan ileride bildirileceği beyan idilmişdir.

Dağlar ve İrtifaları

Istranca silsile-i cibaliyenin şimali Bulgaristan'a münteha-yı şuabatından ibaret bulunan başlıcaları bervech-i atidir:

384 sermed, 113 Beytepe, 192 Vezirtepe, 1030 Büyük Mağya Dağı ve Lipva Dağı, 800 Küçük Mağya Dağı, Ponu Dağı, Sivetipere, Konak

Dağları, 608 Mal Bayırı, 629 Kervan Bayırı, Arabacı Bayırı, Kirazlı Bayırı, 250 rakımlı Soğuksu, Kırkkilisa'nın şarkında 209 Balabanbaba ve şimal-i garbında Keçihisar, 256 rakımlı Bademlik Tepeleri mevcuttur.

Vilayetin şarken ve garben yüzde otuzu kesif ormanlarla muhat ve yüzde yetmişi ovalık olup mahsuldar ve münbit araziden müteşekkildir.

Enhar ve Tullari Meyserinde Bataklık Mevcut Olup Olmadığı ve Seyr-i Sefaine Derece-i Kabiliyeti

Vilayet dahilinde zikre şayan enhar yoktur. Yalnız Ergene nehrinin kollarını teşkil iden dereler mevcuddur.

1- Rezve Deresi: Kırkkilisa'nın şimalinden Türkiye ile Bulgaristan arasında hatt-ı faslı teşkil iden ve Karadeniz'in Ayastefanos Körfezi'ne dökülür. İşbu dere Çığnahor nam-ı diğer Karacadağ nahiyesinin garbında ve Baspale karyesinin şarkından cereyan iden bir kolu İnceköy, diğer kolu da Dereköy cenubundan münteha olarak Delika Deresi'ni teşkil ider.
2- Büyükdere nam-ı diğer Şeytandere: Kırkkilisa'nın dört külometro kadar şarkından geçerek bir kolu Sazara, diğer kolu Koliva istikametinden geçmek üzere Bergoyik balkanından nebean ile Babaeski kazasının Mandra karyesinin garb-ı şimalisinden ayrılarak evvela Kırkkilisa'nın Ecilikli, Lefeci, Yeniköy ve Babaeski'den bilmürur Kırkkilisa'niın cenubundan Avrupa şimendifer hattını takiben cereyan iden Ergene nehrine munsabb olur.

3- Soğuksu Deresi: Malkoçlarda balkandan nebean iderek Eski Poloz, Bedre, Yenice nahiyesi, Dokuz Öyük, Karahalil, Çeşme, Hazinedar, Burunsuz, İmampazarı karyelerinden cereyan iderek Ergene nehrine munsabb olur.

4- Manastır Deresi: Küçük Mefya Dağlarından nebean İden Korudere, Manastır'da, Bayrakdere, Deveçanağı, Celaliye ve Lüleburgaz'ın şarkından geçerek Karadanişment karyesinde Ergene nehrine dökülür.

5- Humad Deresi: Sakin balkanından nebean iderek Soğucak, Çungara, Doğanca, Ahmet Bey, Çiftlik karyesi hizasından Ergene nehrine munsabb olur.

6-Karamud, Pabuç Dereleri: Sakin nahiyesinin şimal-i şarkısinden nebean ile Midye nahiyesi şarkından denize munsabb olur.

7-Lala Deresi: Vize'nin şarkından nebean İderek Karadeniz sevahilinde Kastro (Constanta) Körfezi'ne dökülür.

8-Kalayka Deresi: Vize'nin şimalinden zuhur iderekMidye'nin cenubunda denize dökülür.

9-Burgazköy Deresi: Vize'nin şark ve garbından nebean iderek Tekke Harabeleri nam mahalde yekdiğerine mülaki olan Yuvalı Deresiyle birleşüb Yuvalı, Sinanlı, Karışdıran nahiyesiyle Karamus Karyelerinden bilmürur Ergene nehrine munsabb olur.

10-Bulanık, Manastır Dereleri: Demirköyü'nün şimal-i şarkısinde kain balkanlardan nebean iderek Karadeniz'e dökülür.

Göller

Vüsati, Mevkii, Daimi veya Muvakkat Oldukları, Bataklık Yapub Yapmadığı

Kırkkilisa vilayeti mıntıkasında belli başlı göl yokdur.

Göl ve bataklık araziyi ihtiva iden menatık bataklıklar bahsinde mufassalan arz idilmişdir.

Memlaha Var mıdır?

Vilayet mıntıkasında memlaha yokdur.

Teşekkülat-ı Jeolojiye

Vilayet teşkilat-ı jeolojiye nokta-i nazarından arazi-i saniyeden olub merkez kaza ile Demirköy kazası jeoloji ve terkibat-ı arziyesi killi, şistli, marın tabakalarından müteşekklidir.

Denmirköy kazası demir ve pirint (pirit) madenlerini havidir. Vilayetin ova kısmına isabet iden diğer üç kazası arazi-i saliseden olub buralarda mühim maden asarı meşhud olmamaktadır. Vize kazası arazi-i saniyedendir.

Merkez kazasının Dereköy nahiyesi ormanlarını bulunduğu arazide demir, kömür, hatta damar halinde altın bulunduğu müşahede idilmektedir.

Maadin

Demirköyü'nde bir buçuk saat mesafede olan demir madeni kasabanın her tarafında mebzulen bulunur, Selatin-i Salife zamanında tesis ve bilahire doksan iki muharebesinde Ruslar tarafından tahrip idilmiş bir

demirhane vardır ki asar-ı bakiyesine nazaran orasının vaktiyle bir şehir olduğu anlaşılmaktadır. Elyevm divarları, bir camiin ve minaresinin harabesi, cesim demir çarhlar ve sahaları kaplayan cüruf-ı madeniye ve kömür tozları ve hatta cabeca göller meşhud olunur.Balkan Harbi'nden evvel buralarda keşfiyat yapan bir İngiliz şirketine 328 senesinde doksan dokuz sene müddetle madenin işletilme imtiyazı virildiği rivayet idiliyor. Maden her tahminin fevkinde zengin ve cinste gayet makbuldür.

Bakır madeni de bulunur. Kömür madeni de bulunduğu mervidir. Mezkur demir madeni hal-i hazırda metruk ve muattal bir haldedir.

Vilayetin sair aksamında maden yoktur.

Ormanlar

Kırkkilisa vilayeti orman nokta-i nazarından çok zengindir.

Vilayetin şimal ve şimal-i şarkısinde Demirköy kazasında 130 000 hektar, Vize kazasında 60 000, Pınarhisar kazasında 25 000, Kırkkilisa merkez kazasında 76 000 hektar olmak üzere ceman 291 000 hektar orman mevcuddur.

Rakım-ı asgari sevahil olarak on metrodur. Azami Karacadağ, Sazara ve Beypınar ormanları 850-1050 rakımlıdır.

Halen orman işletecek sermayedar büyük tüccar olmadığından yalnız Demirköy kazasının İğneada ve Vize kazasının Midye nahiyelerinde kömürcülük yapılmakda ve ormanın servetine nisbetle derece-i istifade ancak yüzde bire yaklaşmakdadır.

Kırkkilisa'nın Dereköy, Sazara, Beypınar, Çağlayık, Karadere ve Kofçaz Ormanlarında odundan kömür ve alat ve edavat-ı ziraiye imal idilir ve mamulat-ı mezkure Kırkkilisa, Babaeski, Lüleburgaz, Edirne, Hayrabolu ve İstanbul olmak üzere bütün Trakya'nın her tarafına arabalar ile ve şimendüferle sevk olunur.

Ahali-i kura kat'iyyatı bizzat yapub kendi arabalarıyla pazar mahallerine ve civar kura ve kazalara götürerek topdan ve perakende füruht iderler.

Bu sene ormanlık arazide kain köyler halkı Yunanlıların cebren ve kahren alub götürdükleri öküz, manda, bargir, kara sığır, koyun ve keçi hayvanatını ormanlardan intifa itmekle tedarik ve temin itmişlerdir. Demirköy ve Vize ormanları halen intizamını muhafaza itmekde ise de Kırkkilisa merkez kazası ve Pınarhisar ormanları Yunanlılar tarafından gayri muntazam ve gayri fenni katıyat ile kamilen tahrib idilmişlerir. Yalnız hal-i hazırda ormanların serveti çok, lakin işletecek sermayedar yokdur.

Kırkkilisa mıntıkasındaki ormanların yüzde sekseni baltalık olub yalnız odun, kömür, tütün sırığı imaline müsaiddir.

Bu ormanların eşcarı: Kayın, meşe, gürgen eşcarı ayrıca büyük çabda ve yüzde yirmi halinde ise meşe, kayın, gürgen, akçaağaç, dişbudak, kavak, karaağaç, söğüt ve envai eşcarı halinde bulunmaktadır. Kırkkilisa'nın Yunanlılar tarafından istilası üzerine Yunan orman fen memurları vilayet ormanlarını pek zengin ve emsalsiz buldukları hemen istifade cihetini düşünerek Dereköy ve civarındaki ormanlardan mevcut servet-i haşebiyyenin yüzde yetmişi nispetinde

travers ve uzun ebatta keresteler imal ittirerek ahali-i mahalliyeye angarya suretiyle ve şimendüfer vasıtasıyla son ricatleri zamanına kadar Yunanistan'a sevke devam itmişlerdir.

Nebatat

Tabiaten mutedil bir iklimde bulunan Kırkkilisa vilayeti umumiyet itibariyle her nev eşcar ve nebatat yetiştirir. Ahalide eşcar yetiştirmeye bir gayret olmadığından mevcut olanları da hüdayi nabit ve ecdattan kalma şeylerdir.

Balkan Harbi'nden mukaddem Kırkkilisa'nın etraf-ı erbaası bağlarla muhat ve işbu bağlar derununda ceviz, zerdali ve badem ağaçları mevcut idi, külliyetli bir mikdarda ceviz ve badem ve aynı zamanda diş bademi tabir idilen bir nevbadem az miktarda yetiştirilmekte ve az çok İstanbul'a sevk edilmekte idi. Üzüm mahsulü ise Kırkkilisa merkez kazasının yegane menba-ı varidatı olup hatta çiftçilik derece-i saniyede kalmakta idi.

Vilayet halkının en fakir ailesi bile ekalli üç dört dönüm bir bağa malik bulunur.Ve bir senelik yiyeceğini, içeceğini, giyeceğini ve bütün ihtiyacatını bununla temine çalışır idi.Tahmini olarak diyebilirim ki merkez kasabanın cihat-ı erbaasıon beş kilometro imtidadında dairen madar bağlarla muhat olduğu gibi civarda bulunan Karahızır, Üsküb, Koyunbaba, Eriklice, Lefeci karyeleri bağları da vilayetin başlıca ve mühim menba-ı varidatını teşkil iderdi, mahsulatından rakı, şarap, konyak, hardaliyye,pekmez, cevizli sucukimal ve külliyetli miktarda İstanbul'a ve vilayat-ı saireye ihraç idilmekte ve bu mahsulat oralarda fevkalade rağbet görmekte idi.

Maalesef Balkan Harbi esnasında yapılan tahribat ve buna inzimam eden filoksera hastalığı harb-i umuminin tevlid ettiği bakımsızlık yüzünden hal-i hazırda bu bağlar hemen kemalen denilecek derecede mahvu harab olduğundan elyevm tarla haline inkılab etmiş ve ancak ziraiyyat suretiyle temin-i istifade etmekte bulunmuştur. Şu halin devamı ise bağcılığa alışmış olan halkın ihtiyacatını temine kafi gelmediğinden servet-i mahalliyenin külliyen tenakusuna sebep olmuş ve ahalinin fakrü zaruretini intac eylemiştir.

326 senesinde kasabaya bir kilometro mesafede hükümet-i milliye tarafından bir numune fidalık bahçesi tesis, istirdadı münakıb yeniden ihya ve ziraat-ı fenni memuru tarafından idare ve ihzar edilen Amerika asma üzüm fideleriyle, aşı meyve fidanları yetiştirilmekde ve burada elde edilen asma fideleri ahali-yi mahalliyeye tevzi edilerek bağların en son Amerikan usulü ile tamim ve ihyası hususuna çalışılmakdadır. Pınarhisar kazasında da aynı gaye ile bir eşcar-ı müsmire numune bahçesi tesis idlmişdir.

Cedvel-1

339 Senesi Zarfında Kırkkilisa Vilayet Mıntıkasında İdrak Olunan Hububat Mikdarını Gösterir Cetveldir

Mülahazat	Mercimek	Fasulye Kilo	Nohud Kilo	Sisam Kilo	Mısır Kilo	Darı Kilo	Purçak Kilo	Kapluca Kilo	Yulaf Kilo	Çavdar Kilo	Arpa Kilo	Buğday Kilo	Mevki
Tütün Kilo ------------ - 533,505 Kazalar Dahildir.	15000	40000	--------	10000	900000	60000	300000	350000	500000	850000	1100000	1250000	Kırkkilisa Merkez Kazası
	12000	5000	50000	12000	1000000	25000	600000	600000	450000	860000	950000	1180000	Babaeski Kazası
	2800	2000	3500	15000	870000	40000	400000	750000	600000	500000	860000	150000	Lüleburgaz Kazası
	1600	1500	2800	3500	750000	20000	250000	400000	550000	700000	900000	880000	Pınarhisar Kazası
	1800	1450	1300	1750	500000	10000	500000	120000	250000	370000	700000	750000	Vize Kazası
	----------	3500	--------	--------	12000	---------	----------	---------	10000	50000	40000	60000	Demirköy Kazası
	33,200	53,450	57,600	42,250	4,032000	155,000	2,050000	2,220000	2,360000	3,330000	4,550000	5,620000	Yekun

Ziraat

Vilayetin şimal-i şarkı ve garbı ciheti dağlık ve ormanlık olduğundan yüzde altmış nispetinde kabil-i ziraat arziye malik olan ahali

umumiyetle tekemmül etmiş demir pulluklar ve cüzi surette hal-i ibtidaiyede bulunan kara sabanlar ile yapmaktadır. Bağcılığın zevalinden sonra çiftçilik halkın bilhassa vasıta-i intifa ve maişeti olmuştur.

Ziraiyyat itibarıyla vilayet sırasıyla Babaeski, Pınarhisar, Lüleburgaz, Vize, Kırkkilisa kazalarını ihtiva etmektedir. Şimal-i şarkıye tesadüf eden Demirköy kazasında o derece hububat yetişememekte ve ziraiyyat icra edilememektedir.

1- Babaeski: Ahval-i tabiiyeye ve ziraat nokta-i nazarından vilayetin iknci dercede bir kazasını teşkil etmektedir. Buğday, arpadan maada bakliyat, nohut, mercimek, bakla, hatt-ı güzergahında bostan yetiştirildiği gibi ieçerisinden geçen Büyükdere ırmağının irva ve iskası sayesinde idame edilen müteaddid sebze bahçelerinde her türlü sebze külli miktarda yetişmektedir.
2- Pınarhisar: Kazanın şimal-i garbi cihetinden sarf-ı nazar oldukta arazisinin yüzde yetmişi buğday, arpa, mısır, çavdar, darı, kuş yemi, kapluca, yulaf ve bakliyat ziraiyyatına fevkalade müsait olup bu noktadan birinci dereceyi ihraz etmektedir. Bire on nispetinde mahsul alınmakta burada yetişen buğdaylar diğer kazalarınkine son dere4ce faik bir surette mazhar-ı rağbet olmaktadır.
3- Lüleburgaz: Kazanın fevkalade kuvve-i inbatiyyesine nazaran maalesef darı, susam, ak darı, mısır, nohut, bakla vesaire mükemmelen yetiştiği halde arazisinin yüzde sekseni mera

halindedir. Bilhassa demiryolu güzergahında külliyetli bostan mahsulü yetişdirilerek İstanbul'a sevk ve ihrac edilmektedir. Sonsenelerde hükümettarafından gönderilen buharlı pulluk ve harman makineleri icra-yı faaliyet eylemektedir.

4- Vize mıntıkası ikinci derecede kabiliyet-i inbatiyeyi haiz olup aynı mahsulat ve hububatı idrak etmekte ise de şimal-i şarkısinde bulunan aksam ve arazi ziraata gayri Salih olmakla beraber Sergen ve Midye nahiyeleri köylerinde ancak bakliyat fasilesinden olan bakla, fasulye, nohut, mercimek gibi hububat yetişebilir ise de bura halkı maişetlerini zirattan mada ve en ziyade kereste ve kömür imal ve ihracıyla temin eylemektedirler.

5- Kırkkilisa: En ziyade cenup kısmını teşkil eden arazinin yüzde altmışı hububat ve ziraata elverişli olup İnece nahiyesiyle, merkez nahiyesi kurasında buğday, arpa, mısır, çavdar, yulaf, kapluca, susam, darı, mercimek, bakla ve külliyetli miktarda bostan, sebze yetişmektedir.

6- Merkez vikayetin dört kilometro şarkında şimalden cenuba doğru cereyan eden Büyükdere ırmağının iki tarafında müteaddid sebze bağçeleri mevcud olup bu bağçelerde de her nev mahsul yetişmektedir.

7- Vilayetin şimal ve şimal-i garbi kısmına isabet eden Dereköy, Kofçaz, Kesirlik, Polos nahiyeleriyle köylerinde arazi ekseriyetle ormanlık olduğundan hububattan en ziyade çavdar emsaline faik ve vilayet dahilinde büyük bir rağbet kazanan fasulye ve mercimek mahsulü elde edilmektedir.

Tütün

Vilayetin mıkaddema İnece nahiyesiyle, Koyunbaba, Dokuzöyük (bugünkü adı: Dokuzhöyük), Kavaklı ve Çınarhisar, Osmancık, Mandriçe, Bancaklar, İslambeyi, Celaliye, Lüleburgaz'ın Kırıkmore (Bugünkü Kırıkköy olmalı), Tatarköy, Çeşmekolu karyelerinde tütün ziraiyatı yapılmakta idi. Son zamanlarda Selanik ve Drama havalisinden gelen muhacirlerin kısm-ı azamı, esasen sanat ve meslekleri olmak itibarıyla heman tütün mahalleri ihzar ve ziraiyata başlamışlar ve bunu gören ahali-i kadime dahi büyük bir heves ve hahişle tütüncülüğe ehemmiyet vermişlerdir, bu seneki ziraiyat mikdarı geçen seneye nisbetle iki misli raddesinde olduğundan bu sene tütün mahsulünün bir milyon kiloyu tecavüz edeceği tahmin edilmektedir.339 senesinde tütün 533 305 kilo mikdarında olduğu Reji İdaresi'nin tuttuğu istatistiklerinden anlaşılmışdır.

Tütünlerin nev ve nefaseti tedricen yükselmekte gerek kemiyyetce ve gerek keyfiyyetce sene-i haliye tütünün geçen seneki mahsulüne tefevvuk ideceği anlaşılmakta ve reviş-i hal Kırkkilisa vilayeti ile mülhakatının tütün cihetiyle ikinci bir İskeçe, Drama olacağını göstermekte ve ati-yi karibde tütün mahsulünün buralarda servet ve refah-ı umumiyi şayan-ı memnuniyet bir mertebeye terfi ve isal eyleyeceğine itimad idilmekdedir.

Pamuk

Kırkkilisa vilayeti pamuk ziraatı heman yok gibidir. Pamuk yüzde iki nisbetinde bazı köylerde zer edilmekte ise de zikre şayan değildir.

Keten ve Kenevir

Vilayette keten ve kenevir ziraatı yoktur.

Arıcılık

Dahil-i vilayette arıcılık sanatı hal-i ibtidaide olup şimdiye kadar eski sistem sepet kovanlar istimal idilmektedir. Bunların mikdarı da cüzidir.

Merkez vilayetteki bağlar arıcılarından bir ikisi birkaç tane Amerikan sistemi kovan sandıkları getirtmişleridir.

Vilayetin bilhassa merkez kazasıyla, Demirköy, Pınarhisar havalisi arıcılığa fevkalade müsait ise de hal-i hazırda çok muhtac-ı teşvik bir haldedir.

Bağcılık

Merkez kaza eskiden birinci derecede bağcılık mıntıkası iken son seneler zarfında bir taraftan filoksera (bugünkü adı: floksera), diğer taraftan tevali iden harbler, işgaller ve muhaceretler dolayısıyla ve bakımsızlık yüzünden harab olan bağlar elyevm 100 000-150000 dönüm vüsatine inhisar itmişdir. Bu bağlardan şimdiki halde senevi ancak 400 000-500 000 kıyye raddesinde mahsul alınmaktadır.

Halbuki vaktiyle senevi 1500 000 kilodan fazla yalnız şarab ihracatı yapan Kırkkilisa ve havalisinden elyevm ancak 100 000 kıyye

raddesinde baş üzüm hasılatı elde edilmekde ve mütebaki kalan üzüm mahsulü ise Üsküb nahiyesindeki bağlara inhisar itmektedir.

Bağcılığın ihya ve terakkisi hususunda halk çok muhtac-ı muavenet ve teşvik bir haldedir. S.10

Cedvel-2

339 senesi Kırkkilisa vilayeti mıntıkası dahilindeki mevcut tüyur-ı ehliye mikdarını irae ider cedveldir.

Ördek Aded	Kaz Aded	Hindi Aded	Tavuk Aded	**Mevkii**
500	600	1200	15000	**Kırkkilisa Merkez Kazası**
400	750	1500	12000	**Lüleburgaz Kazası**
450	1800	1000	10000	**Pınarhisar**
800	1500	1100	20000	**Vize**
-------	-------	-------	1000	**Demirköy**
600	1300	1250	18000	**Babaeski**
2750	5950	6050	76000	**Yekun**

Hayvanat-ı Ehliye ve Vahşiye

Hayvanat-ı ehliyenin ecnas ve mikdarları baladaki 2 numerolu cetvelde gösterilmiştir. Hayvanat-ı fürsiyesi Asya ırkına mensuptur. İrtifaları 1,34'ten 1,41'e kadar tehalüf etmektedir. Donlar(tonları) ekseriyetle doru olup al, kır ve yağız donlara da (tonlara da) tesadüf edilmektedir. Teşekkülat-ı azmiyeleri oldukça muntazam olup cüsseleri vasat derecededir.

Hayvanat-ı Bakarriye

Alelekser yerli cins olup irtifaları vasatı 1, 30'dur. Umumiyetle iki yüz kıyye sıkletinde olan mezkur hayvanların teşekkülatı muntazam ve mukavemetkardır.

Hayvanat- Ganemiye

Yerli olup kıvırcık cinsindendir. Vilayetin vasi mera ve ormanları bulunması hasebiyle buralarda koyun ve keçi ziyade mikdarda beslenebilir.

Vilayet Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize kazlarıyla merkez kaza ve tevabi olan Polos ve İnece nahiyeleri arazisi kısmen düz ve vasi ova ve meraları havi olduğundan

Buraları koyun yetiştirmeye pek müsait olup külliyetli mikdarda yapağı, süt, beyaz peynir ihracatı yapılmaktadır. Mevcut koyunların cüsseleri vasat ve kısmen büyükçe olup beher koyundan senevi 12 kıyye beyaz peynir elde edecek derecede süt alınmaktadır. Keçi, en ziyade vilayetin şimal ve şimal-i şarki arazisi ihtiva iden Dereköy, Kofçaz nahiyesi ile Demirköy kazasında yetiştirilmekte ve mahsulatından dahi her suretle istifade idilmektedir.

Tüyur-ı Ehliye

Vilayet dahilinde tüyur-ı ehliyeden, tavuk, horoz, hindi, kaz, ördek yetişir. İçlerinde maruf bir nesil yok ise de yerli tavukları senevi 150 kadar yumurta yapabilirler.Sıkletleri: Hindileri alelekser 3,0 ila 6 kıyye kadar geliyor.yerli cins kazlar 5-9 kilodur. Bu vilayette ördeklerin yeşilbaş, beyaz ve alaca olmak üzere müteaddid cins ve

nevleri yetişmekte olup içlerinde "7-8 Kilo gelenlere de tesadüf olunmaktadır.

Hayvanat-ı Vahşiyye

Vilayetin dağlık ve ormanlık arazisinde karaca, geyik, tavuşan (tavşan), kurt, domuz, tilki, çakal, arazi-i cenubiyesinde domuz, tilki, tavşan, sansar, porsuk, köstebek, yer köpeği, kedi, su kenarlarında kunduz, yabani tavşan mebzulen bulunmaktadır. Bunlardan birçoğu yaz mahsulü olan mısır, patates, nohut ve sebze bağçelerine iras-ı mazarrat iderler.

Mütalaa-i Umumiye

Hayvanata ve mezruata ne ziyade hasarat ika eden kurt ve domuzların izale-i vücudu için Hükümetçe tedbir ittihazına mecburiyet görülmektedir.

Hükümet bu hususta köylülerden nişancı ve avcı olanlara mevadd-ı nariye meccanen ita etmek veyahud bu hayvanları vurup getirene mükafat-ı nakdiyye ita eylemek yahud da bir mücadele müfrezesi teşkil eylemek suretiyle imhaları esbabına tevessül itmelidir. Bu üç şıkk-ı hareketden ilk ikincisi mürecahhdır.

Cedvel-3

339 senesi Kırkkilisa vilayeti mıntıkası dahilinde mevcut bilumum muhtelifü'l cins hayvanatı irae ider cedveldir:

Hayvanat-ı Ganemiye						Hayvanat-ı Furusiye						Hayvanat-ı Bakariyye								Mevkii
Oğlak	Teke	Keçi	Kuzu	Koyun	Koç	Merkeb	Ester	Tay	Kısrak	Aygır	Koşum Bargiri	Malak	Manda İneği	Boğa	Koşum Mandası	Tosun, Düve, Buzağı	Boğa	İnek	Koşum Öküzü	
4528	825	7588	15247	29322	1785	1139	124	72	167	15	224	407	555	33	515	2388	55	3960	2255	Kırkkilisa Merkez Kazası
1132	59	2111	8836	19547	617	281	25	118	270	13	131	749	989	12	278	3100	38	4021	1602	Babaeski
1250	60	2454	12400	23174	1212	84	25	4	49	2	83	50	152	6	130	312	25	870	945	Lüleburgaz
2190	210	3830	4050	8038	357	565	84	45	108	8	135	212	338	7	214	1595	50	2203	897	Vize
1752	206	4789	4271	11058	365	358	39	33	93	12	76	153	277	4	130	1175	15	2024	716	Pınarhisar
441	73	606	596	786	130	75	14	14	20	1	22	16	15	2	56	274	8	402	353	Demirköy
11293	**1433**	**21378**	**45400**	**91925**	**4466**	**2502**	**311**	**286**	**707**	**51**	**671**	**1587**	**2326**	**64**	**1323**	**8844**	**191**	**13480**	**6768**	**Yekun**

Cedvel-4

339-340 Kırkkilisa vilayetinin taksimat-ı mülkiyesi gösterir cetveldir.

Mülahazat	Karye Adedi	Nahiye Adedi	Esami-i Kaza
	58	5	**Kırkkilisa Merkez Kazası**
	46	2	**Babaeski Kazası**
	38	1	**Lüleburgaz**
	26	2	**Vize**
	19	-------	**Pınarhisar**
	24	2	**Demirköy**
	211	12	**Yekun**

Vilayetin Taksimat-ı Mülkiyesi

Kırkkilisa livası 1 Mart 340 tarihinden itibaren, evvelce tabi olduğu Edirne vilayetinden ayrılarak müstakil bir vilayet olmuştur.

Kırkkilisa merkez kazasıyla, Babaeski, Lüleburgaz, Vize, Pınarhisa, Demirköy'den ibaret altı kazayı havidir.

Merkez kazasının Üsküp, Dereköy, Kofçaz, Polos, İnece, nahiyeleri dahilinde elli sekiz köyü vardır.

Babaeski: Pavli, Karacaoğlan nahiyesiyle kırk altı köyü havidir.

Lüleburgaz: Karıştıran nahiyesiyle otuz ksekiz köyü havidir.

Vize: Sergen, Midye nahiyeleri ile yirmi altı köyü havidir.

Pınarhisar: Pınarhisar'ın nahiyesi yokdur, on dokuz köyü havidir.

Demirköy: İğneada, Karacadağ nahiyeleri ile yirmi dört köyü havidir.

Şu halde teşkilat-ı mülkiyeye nazaran Kırkkilisa vilayeti altı kaza, on iki nahiye ve iki yüz yirmi bir köyden müteşekkildir.

Kırkkilisa kasabası: Sultan Bayazıt, Hatice Hatun, Doğluca (Bugünkü Doğu Mahallesi mi), Karacaibrahim, Cami-i Kebir, Yapraklı, Dilekzade, Hacı Zekeriya Mahallelerinden ibaret ise de esasen Hatice Hatun: Müsellim ve Bulgar olarak iki, Karakuş: Müsellim, Musevi, Rum olarak üç, Cami-i Kebir: Müsellim, Rum ve Bulgar olarak üç, Yapraklı: Rum ve Bulgar olarak iki, Dilekzade: Müsellim, Rum ve Bulgar olarak üç, Hacı Zekeriya: Müsellim, Rum ve Bulgar üç ki ceman on dokuz mahalleden müteşekkildir.

Babaeski'nin: Cami-i Hasan, Dikdoğru, Hamidiye, Tevfikiye, Varoş namlarında beş mahallesi, Lüleburgaz'ın: Hasan Bey, Alacamesçit, Hamidiye, Musevi, Cedid-i Müslim,Cami-i Atik namlarında altı mahallesi; Vize'nin: Kala, Yazı, Tatavlu, Seyitkasım, Balaca namlarında beş mahallesi vardır.

Demirköy kazasına ise bu kere yeni başdan Rumili muhacirleri iskan edilecektir.

İkinci Kısım

İklim

Kırkkilisa vilayeti mıntıkasının iklimi mutedildir. Taksimat-ı tabiiyyesi itibarıyla yaz kış mevsimleri tebeddül etmektedir.

Vize'nin şimal ve şimal-i şarki cihetleri ile Demirköy kazası mutedil ile barid arasındadır. Buralarda kışın pek çok kar yağar; Bazan kar o derce düşer ki adeta mürur ve ubura mani teşkil ider. Kezalik merkez vilayete tabi Dereköy, Kofçaz havalisi dahi barid mıntıkayı teşkil ider.

Mevasim

Merkez vilayetinin şimal ve şimal-i şarkısi, Vize'nin şimal kısmı, Demirköy kazası kamilen dağlık ve ormanlık olduğundan bu mevakide Mayıs evasıtına kadar soğuklar devam ider. İlkbahar mevsimi ise heman his idilmeyecek dercede geçer.

Vilayeti sair aksamında ilkbahar mevsimi pek latif olub her taraf rengarenk ve çemenzar (çimenlik) ile mesturdur.

Yaz oldukça sıcak geçer; bazen şimal rüzgarları o kadar fena bir halde vezan olur ki insanı adeta hasta ider. Sonbahar mevsiminde derece-i hararet tenezzül iderek muhtelif rüzgarlar, furtınalar zuhur ve yağmurlar nüzul ider ve hava serinlemeye başlar ise de bazen yine bu mevsimde yazı andırır derecede sıcak ve sakin havalara da tesadüf idilir.

Kış mevsiminde alelekser kar yağar ve şiddetli soğuklar görülür.

Derece-i Hararet-i Nesiminin Vasati, Asgari, Azami Mikdarları

Derece-i hararet mevakie göre tehalüf ider. Kırkkilisa'da senenin hararet-i azamisi Temmuz, Ağustos aylarına müsadif olur; azami 36 dereceye kadar çıkar. Asgari: 8 olub hararet-i vusta-i seneviye 15,5 derecedir. S. 16

Pınarhisar ve Vize kazalarında: Yazın hararet-i azamiyye Temmuz, Ağustos mahlarında 32 dereceye kadar çıkar. Kış hararet-i asgariye Kanun-ı Sani ve Şubat zarfında 10'dur. Vusta-i derece-i hararet 11 dir.

Babaeski ve Lüleburgaz'da, Temmuz ve Ağustos aylarında azami derece-i hararet 36dır. Kanun-ı Sani ve Şubat zarfında asgari 5, vasati 15,5 derecedir.

Demirköy: Yazın azami 28 kış asgari 15 olub hararet-i vasatiyye-i seneviyesi 6,5 derecedir.

Rüzgarlar

Dahil-i vilayette senenin muhtelif zamanlarına aid hemen her nev rüzgarlar vüzan olur. Senede kırk beş gün yıldız (şimal), Seksen iki gün kıble (cenup) , otuz üç gün gün doğrusu (şark) , yirmi sekiz gün batı (garp), yirmi iki gün poyraz (şimal-i şarki), elli gün lodos (cenub-i garbi)i otuz bir gün karayel (şimal-i garbi) , on yedi gün keşişleme (cenub-i şarki) rüzgarları eser. Senenin takriben elli yedi günü de sakin geçer.

Derece-i Yübuset ve Rutubet- Bir Sene Zarfında Yağan Yağmurların İrtifaı

Kırkkilisa vilayeti muhitinde yağmurlar İlkbahar, Sonbahar, Kış mevsimlerinde kesretle yağmaktadır. Bazan İlkbahar yağmurları Mayıs evasıtına kadar devam ider, bazan da nadiren nüzul ider. Teşrin-i Evvel ve Sani'de geceli gündüzlü yağmur yağdığı vakidir.

Ilkbahar ve Sonbahar ve kış mevsimleri umumiyetle ratıb ise de bilhassa kış mevsimi ekseriyetle kar ile geçer. Yağmurların devamı müddetince geçen eyyamda heva-yı nesimi rutubetle meşbudur. Ancak Hazirandan Eylül nihayetlerine kadar devam eden Yaz mevsiminde hava yabis bulunmaktadır. Kırkkilisa ziraat memurluğunca tutulan kuyuda nazaran havanın tamamen bulutlu ve örtülü olduğu günler ilkbahar; Mart, Nisan aylarında 25, yazın: Haziran'da 12, sonbahar: Eylül ve Reşrin-i Evvel'de 45, kış: kanunuevvel, Sani, Şubat aylarında 88 gündür.

Havanın tamamen veya nim açık olduğu günler de 195 gündür.

Kırağı: ilkbaharda 86 Sonbaharda 7 gündür

Çiy: İkbaharda 25,yazın 5, Sonbaharda 38 gün devam etmiştir.

Sis: İlkbaharda 9, yazın 2, sonbaharda 12, kışın 18 gün devam etmiştir

Azami Rutubet Derecesi: Kanun-ı Evvel'de 79 asgari Ağustos'ta 45, sabit Mayıs'da 66 derecedir.

İlkbaharda 256, yazın 65 milimetredir.

Sonbaharda 348, kışın 450 irtifaında olup senevi nüzul eden baran vasati 1119 milimetre irtifaındadır.

İlkbaharda 6 gün müddetle 15santim, kışın 18 santim kar yağmıştır

Mevcut Miyah-ı Madeniye ve Bunların Tahlil Raporları

Kırkkilisa vilayeti dahilinde miyah-ı madeniye yoktur

Kaplıcalar ve Terkibatı

Vilayet dahilinde kaplıca yoktur s.18

Cedvel 5

Kırkkilisa vilayeti nüfus-ı umumiyesinin ırk ve din üzerine taksimatını irae ider cedveldir.

Yekun-i Umumi	Yekun		Musevi		Bulgar		Kıbti-i Müslim		Çerkes		Pomak		Boşnak		Arnavud		Türk		Mevkii
	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	İnas	Zükur	
24085	12527	11558	311	269	268	397	625	575	--	--	492	475	325	300	664	653	9842	8889	**Kırkkilisa Merkez Kazası**
17676	9045	8631	57	44	--	--	170	146	--	--	2281	2067	59	54	68	82	6410	6238	**Babaeski** “”””
13047	6561	6487	159	177	--	--	400	600	2	5	735	680	150	200	30	70	5085	4755	**Lüleburga**
12651	7031	5620	--	--	--	--	--	--	--	--	711	600	222	180	141	160	5957	4680	**Vize**
10642	5770	4872	--	--	--	--	--	--	--	--	----	----	53	58	249	295	5468	4519	**Pınarhisa**
1794	970	824	--	--	--	--	--	--	--	--	200	240	58	40	139	150	573	394	**Demirköy**
79896	41904	37992	527	490	268	397	1195	1321	2	5	4419	4062	867	832	1291	1410	33335	29475	**Yekun**

Hülasa: Vilayetde 78,213 İslam ve 1683 Hıristiyan olduğuna nazaran nüfus-ı umumiyenin yüzde 97, 34’ü İslam, 0,83 Bulgar, 1,2’si Musevidir. İslamların yüzde 83,28’i Türk ve 3,3’ü Arnavud ve 2,1 Boşnak ve 2,9’u Pomakdır.

3. Kısım

Umumi Nüfus-Irk Din Üzerine Nüfusun Taksimatı

Nüfus-ı umumiyenin yüzde 83,28’ ini Türkler teşkil eder; binaenaleyh ekseriyet-i azime Türklerdir. 4 numaralı cetvelin tetkikinden anlaşılacağı veçhile nüfus-ı umumiyenin % 97,34’ü İslam ve 0, 83 Bulgar, 1,2 Musevidir

İslamların yüzde 83,28'i Türk ve 3,3 Arnavut, 2,1 Boşnak ve 9,2 Pomaktır. Pomakların bir kısmı mübadele tarikiyle vürud edenlerden, diğer kısm-ı azamı 1293 senesinde Babaeski kazasında iskan edilen kadim Pomaklardan ibarettir. Arnavut ve Boşnaklar ile yüzde on nispetinde bir kısım Türkler dahi Balkan Harbi’ni müteakiben Rumeli’den hicret eyleyenler olup o zaman vilayet dahilinde iskan edilmişlerdir. Mütebaki Türkler vilayetin asıl yerlileridir

Aşair

Vilayet mıntıkası dahilinde göçebelik ile yaşayan ahali-i asliye yoktur.

Lisan-ı Umumi

Türkçedir. Şive-i lisan ufak tefek bazı farklarla İstanbul lehçesine yakındır. 1293 Harbi’nden sonra iskan edilmiş olup elyevm Babaeski kazası dahilinde bulunan bir kısım halk Pomakça denilen kaba bir

Bulgar lisanıyla konuşurlar. Hatta bunların arasında Türkçe bilmeyenlere de tesadüf edildiği ve şu kadar ki köylülerin kasabalılara nispeten cüzi bir derecede kaba bir şive ile tekellüm eyledikleri görülüyor. Suret-i umumiyede vilayet ahalisinin lisanlarında şive ve lehçe itibarıyla şayan-ı zikri bir fark görülmemektedir.

Tarz-ı Telebbüs

Ekseriyet-i azimesi Türk olan Kırkkilisa vilayetinde yeknesak bir kıyafet-i milliye yoktur. Kasabalarda alelumum zengin olan erkekler muhit itibarıyla setre pantolon giyerler. Hocalardan mada sarık saranlar nadirdir. Gençler tamamen setre pantolonludur. Çiftçi takımının yeni yetişenleri de pantolon, yelek, bazıları yeleksiz, ceketsiz olarak bellerinde beyaz veya kırmızı kuşak, başlarında fes ve püskül, bazıları ise potur ile beraber yine beyaz kırmızı kuşak sararlar. Kısa mintan ve kısa aba dedikleri salta giyerler, bazıları başlarına siyah veya mavi tülbent sararlar, ayaklarına da adi tulumbacı yemenisi veya kundura giyerler. Esnaf takımı kamilen denilecek derecede setre pantolon, yelek kundura ve kısmen de potin giyerler.

Köylüler, gaytanlı potur, salta, bellerine kuşak ayaklarına yemeni ve Kundura giyer ve başlarına ekseriyetle 3-4 kat kuşak, bazıları çenber sararlar. Son zamanlarda köylerde bir takım gençler şayakdan mamul pantolon, setre, yelek giymeye bellerine de kuşak sarmaya başladılar. Fakir olanlar siyah bezden don giyerek bellerine kuşak bağlar ve başlarına keçe külah giyerek üzerine Sarık sararlar; ayaklarına çarık veya yemeni giyerler . Kışın alelekser kaput makamında gocuk ve aba giyerler.

Kadınlara gelince: şehir kadınları oldukça muntazam Siyah veya renkli çarşaf, iskarpin modaya muvafık ceket ve entari, dekolte ve kısa don iksa iderler.

İhtiyar kadınlar; elyevm usul-i kadimi muhafaza etmekte iseler de gençlerin ve yeni yetişenlerin kıyafetleri İstanbul kadınlarınınkine yakındır

Muhacirinden olanlar ve bir kısım halk kendilerinin dokudukları yünden mamul siyah, sarı ve renkli, her tarafını setr ider. Çerkez yamçılarına müşabih birgü (bürgü), uzunca don, gömlek giyer, başlarına çember sarar, adi kundura giyerler. Fakat bunlardan bir kısmı da yerlilerin töresini kaparak, yerli ahalinin tarz-ı telebbüslerine özenerek tebdil-i kıyafete çalışmaktadırlar.

Köy kadınları: Karaca, adi basma veya dokumadan don, gömlek mintan ve uzunca bir entari, adi Kundura giyerler, başlarına da renkli ve oyalı bir çenber bağlarlar.

Köylerde ekseri halk yalınayak gezerler. Kasabaya yakın köylerin kadınları yüzde seksen nispetinde kasaba kadınlarına müşabih ve yakın bir derecede telebbüs ederler.

Tarz-ı Maişet

Kasaba ve kura halkının tarz-ı taayyüşleri başka başkadır. Kuvve-i maliyesi Müsait olan birinci Sınıf halk buğday unundan Mamul Has ekmek, et ve yağlı yemekler yerler ikinci Sınıf fakir halk ve köylüler bir kısmı cüzi buğday ve ekseriyetle çavdar ile mahlut mısır ve yalnız

mısır ve arpa unu ekmeği yerler, yemekler de kendi mahsulleri olan mercimek, fasulye tarhanadan ibarettir.

Son zamanlarda harbler, işgaller ve muhaceretler dolayısıyla köylüler var kuvvetiyle yetiştirdikleri mahsulat ve hayvanatını pazar mahallerine, kasabalara götürerek satmaya mecbur oluyorlar; kendi gıdaları tarhanaya ve un çorbasına, mısır ekmeğine inhisar etmektedir. Evvelleri bir sene zarfında çalışub çabalayarak ve elde ettiği mahsulat ve hayvanatın yüzde altmış nispetindeki mikdarını füruht ve mütebakisini kendi iaşeleri için hıfz edenler ihtiyacat-ı gıdaiyelerini daha iyi surette temin edebilirlerdi.

Şu halde, fukara halk pek basit bir tarzda maişete kani olmaktadır. Buna misal olarak şu müşahademi serd iderim. Mahlut undan yaptıkları ekmeği ve bulduğu takdirde has ekmeği katık olarak yedikleri vakidir, ekseriyetle de bir parça tuz ve bir soğanla kanaat itdikleri görülüyor. Et ve buğday ekmeği fukara evlerine nadiren giriyor. Bilhassa köylerde bazı haneler halkının ve ailelerin aylarca et yüzü görmedikleri vakıatdandır.

Hülasa harbler, istilalar memleketde oldukça vasi bir sahada korkunç bir maişet darlığı tevlid itmişdir ki bilhassa fukara kısmı kendilerine elzem olan mevadd-ı gidaiyeyi alamamak dolayısıyla sıhhat nokta-i nazarından pek düşkün bir halde bulunuyorlar.

Tarz-ı İştigal

Sanayi

Memlekette sanayi pek çok geride kalmıştır. Daha doğrusu günden güne terakkisi lazım gelirken bilakis düçar-ı tedenni olmaktadır.

Mevcut sanatlar ihtiyacat-ı beldiyyeyi pek az bir surette temin ider: Dülger, terzi (kiremitçi yokdur), demirci, kuyumcu, marangoz, değirmenci, ikinci derecede kasab, berber, ateşci vardır. Memlekette bir potel vardır. Tabip, dava vekili, eczacı, dişçi, nalbant, şişeci, sirkeci, sarac, saatçi, helvacı, bıçakçı, gibi sanatkarlar da mevcut olup ihtiyacı kısmen temin eylemektedirler. Bunlardan en ziyade berbere, fırıncıya, kasaba ve bezaziye satanlara tesadüf idilmektedir.

Hal-i hazırda ekseriyet-i azimiyesi Türk olan vilayet dahilinde yemenicilik ve kunduracılık sanatı Türklerde müterakki bir halde olup bu kabil sanatkarların mevcudu da çoktur.

Vilayet ve kazalar merkezinde halkın ekserisi sanat ve esnaflıkla ve kısmen de rencberlikle iştigal itmektedir. Köylüler: Umumiyetle rencberlikle iştigal iderler.

Kasaba kadınlarının iştigaltaı arasında dantela, oya ve fanila işleri pek kıymetli olmağla beraber şayan-ı zikrdir, bu işlere aşina olan dul ve kimsesiz kadınlar maişetlerini bu suretle temin iderler. Köy kadınları ise yünden yapağı, yatak çarşafları, don, gömlek ve önlük, mendil, dokuma işleri yaparlar. Bunların mahsul- sanatları ancak kendi ihtiyaçlarını temine kafidir. Avrupa malı olarak basmaya vesair kumaş gibi şeylere pek de özenmezler. Yalnız bayram ve düğün zamanlarına

ait olmak üzere Avrupa malı istimal iderler. Şu kadar var ki: Maalesef son zamanlarda halk tarafından yerli mallara rağbet gösterilmemekde ve Avrupa'nın süslü fakat kıymetsiz, çürük kumaşları yavaş yavaş köylere de sokulmakdadır.

Ahlak

Ahlak şehirlerde köylere nispeten fazla mütezelzildir; bunun başlıca esbabının ailelerin evlatlarına layıkıyla terbiye virmeyişleridir; çünkü kasabanın büyüklüğüne nazaran çocuk sabahleyin evden çıkarak akşama kadar fikr ve terbiyesine mülayim bulduğu refikiyle sokaklarda ve eğlenti eğlenti mahallerinde imrar-ı hayat itmekde ve bu suretle her gün başka başka temaslarda bulumakdadır. Bu suretle tabii ve halki olan terbiye va ahlakını mazarrat aver tesirata maruz kılmakda ve gitgide bununla ünsiyet peyda iderek ahlak ve nezahet-i zatiyesini gaib itmekdedir.

Müteaddid harplerin işgallerin ve muhaceretlerin de memleketin ahlak-ı umumiyesi üzerinde azim sui tesiri olmuşdur.

Yunan istilasından mukaddem memleket dahilinde fuhşiyyat heman yok gibi iken Yunanlıların buralara ayak basmasını müteakıb şehirlerde pek çok fahişerler türemiş ve bu hal Türklere de sirayet itmişdir. Bu da harb-i umuminin tevlid-i intac itdiği seyyiatdandır; Fuhş Yunan işgali esnasında kendisine uygun ve pek müsaid bulduğu vaziyet üzerine tezahürat ve faaliyet sahasını daha ziyade açmışdır. İlk devrelerde on beş, on altı yaşlarında çocuklar bile bu yollara süluk itmeğe başlamışlardı, hatta bu hal köylülere kadar az çok sirayet itmiş idi. Esasen Yunanlılar pek serbest tıynetli ve daha doğrusu ahlak

düşkünü olduklarından yalnız Türklerin değil, bilhassa kendi hem milletleri olan Türk tebası Rum ahalinin de Türklerle hem terbiye olmakdan mutahassıl temiz fikir ve ahlaklarını külliyen tagyir ve ifsada uğratmışlardır.

Lehü'l-hamd istirdadı müteakib bu vaziyet-i menhusenin bertaraf olması üzerine hal-i hazırda ahlak-ı umumiyenin oldukça iyi olduğunu arz idebilirim.

Köylülere gelince, köylüler mezaya ve fazail-i ahlakiyeyi iktisab içün öğredici ve gösterici şeylerden mahum olduklarından tabiatında meknuz milli etvar ve ahlak-ı hasenelerini muhafaza itmekde ve yalnız yanı başındaki komşusunda ve hudud temellüğü dahilinde cereyan iden vukuatdan aldığı tenebbüh ve intibadan ara sıra mütessir olmakdadır. Köylüler umumiyetle ahlak-ı cemileye malik ve gayet misafirperverdirler. Köylerde fuhşiyyat heman gayri mahsusdur. Bazan fakir ailelerden kız veya seyyibe kadınlar ağaların hıdmetine girerek fakr ve cehalet saikasıyla dam-ı iğfale düşmekde ise bu hal dahi pek nadir olarak vuku bulmakdadır.

Köylerde ara sıra kız kaçırma adetleri görülmekte ise de edvar-ı maziyeye nisbeten çok azalmışdır.

Maarif

Memleketde maarif az çok terakki ve inkışaf itmiş bir haldedir. Mekatip bahsinde derece ve mahiyetleri tarif ve izah idilecek olan mekteblerin adedi ve mevcudu dahi vilayet halkının maarife karşı oaln rağbet ve alaksına bir miyar olabilir.

Balkan Harbi'nden mukaddem istirdada kadar merkez vilayette altı senelik zükur ve altı senelik inas mektebleriyle ana mektebleri, bir idadi, bir darüleytam, ayrıca çırak mektebleri ve gice kursları mevcud idi.

Kaza merkezlerinde zükur ve inas mektebleriyle, gice kursları tedrisatı yapılıyor idi. Köylerin her birinde bir mekteb mevcud olub heyet-i talimiyyenin ekserisini darülmuallimin mezunları teşkil itmekde idi. Harb-i Umumi esnasındaki istila ve muhaceretler bir derece kadar maarifi darbelemiş ise de son zamanlarda harbin halk üzerinde husule getirdiği intibah bu keyfiyetin sürat-i telafisine müsaid bir zemin ihzar itmişdir. Bu gün bütün halk maarifin kıymet ve ulviyetini her şeye tercih itmekde ve bu hsusda bütün varlığını göstermekdedir. Buna bürhan-ı celi olmak üzere diyebilirim ki yakılmış yıkılmış ve bütün yoksulluklar içinde çırpınmış olan on hanelik bir köy ahalisi behemehal bir gazeteye abone olmağı ve bunu kendi aralarında okumak ve anlamağı vazife idinmekdedirler.

Vilayetin maarif-i ibtidaiyeye verdiği derece-i ehemmiyeti bu sene Meclis-i Umumi'nin tanzim ve mevki-i icraya koyduğu büdce ile de anlamak kabildri. 110 000 liralık varidat-ı umumiyenin 70 000 lirasını maarife tahsis iden bir muhit içün "münevver" sıfat-ı tabiri fazla değildir.

Muallim bulmak içün bütün kuvvetleriyle çalışan memleket gençliği bir tarafdan darülmuallimin ve darülmuallimata yirmi yirmi beş çocuk sevk itmekle istikbal programını ihzar idiyorlar; öyle ki bu seneki

Vilayet Meclisi-i Umumisi her şeyden ziyade maarifle alakadar olmuşdur.

Vilayet, çok parlak olan mazi-i maarifini istihsale her şeyden fazla azm itmiş görünüyor. Memleketin maarifle alakadar şahsiyetleriyle, alelumum yalnız münevverleri, eski devirlerin virdiği bir zihniyetle hala birçok müessesat-ı taliyyenin yalnız Edirne'de açılmış bulunmasından ve kendilerinin bu nimetlerden mahrum idildiklerinden her fırsatda her vakit şikayet itmekdedirler.

Maarif hakkında kuvvet ve kudretle dinilebilir ki Kırkkilisa maarif hususunda Trakya vilayetleri arasında birinci dereceyi ihraz idebilecekdir.

İtiyadat, (Yerli) İtiyadat-ı Batıla

Ahalinin kısm-ı azamı mutekiddir. Şeytan, peri, cin gibi şeylere inandıkları gibi türbe ve tekyeye de son derece rağbet ve itina gösterirler.

Kasabada mahalle içerisinde bir hanede "Muradiye" Baba namıyla bir ziyaretgah mevcud olub halk murad içün buraya müracaat ve niyazda bulunarak mum yakarlar.

Babaeski'de "Kaygusuz" Baba, Merkez vilayette Kel Baba, Ahmet Baba, Hamza Baba, türbeleri olub bunlardan da hacet içün, sıtma içün toprak alur ve pencerelerine iplik ve paçavra parçaları bağlarlar. Keza bir Helva Baba vardır ki burada dahi halk çocukları üç aylık oldukları zaman helva yaparlar ve helvayı Baba'nın başı ucunda dağıtırlar ve

Ziyaret'in toprağından bir mikdar alarak çocuğun üzerine serperler, bu da güya çocuğun vakt-i zamanıyla yürümesine delalet içün imiş.

Bir de Kırklar ve Çömlek Baba vardır ki buraya kırk günlük çocuğu hastalandığı zaman getirirler. Ellerindeki bir desti veya bir çömlek suyu türbelerin üzerine dökerek şifa taleb iderler.

Merkeze tabi İnece nahiyesi civarında üç buçuk saat mesafede "Ariz Baba" türbesi mevcuddur. Hasta olanlar neyl-i şifa içün buraya gelirler.

Pınarhisar kazası dahilinde merkez kazaya yarım saat mesafede "Binbir Oklu Ahmetbaba" vardır bir hastanın ayakları tutmadığı zaman iyi olması içün ayaklarını türbe sandukasının içine idhal iderek bir müddet tutarlar, bilahare çıkardıktan sonra derhal kurban zebh iderek Kur'an tilavet iderler.

Bilhassa bu Ahmet Baba'ya Kaza ve civarı ahalisinin pek ziyade hürmet ve itikadları vardır. Saniyen halktan bazıları eyyam-ı mübarekede Cuma ve Pazar gicelerisalifüzzikr türbelerde mum yakarlar ve bayram giceleri kabristana giderek aba ve ecdad mezarları başında Kuran okurlar. Ve bazan da evlerde ekseriyetle ihtiyarlar ta-be-sabah tesbih ve tehlil ile vakit geçirirler. Bir de Kırkkilisa'nın şimal-i şarkısinde bir çar yek mesafede Balaban Baba vardır ki burası etraf-ı erbaası badem ve ceviz ağaçlarıyla muhat, çemenzar bir mesiredir. İlkbahar mevsiminde bütün Kırkkilisa ahalisi öğleden sonra buraya giderek teferrüc iderler. Akşama kadar eğlenirler, türbeyi mumlarla tenvir iderek avdet iderler.

Kırkkilisa'ya mülhak Karahızır karyesi dahilinde Hızır Baba ve Kırkkilisa'ya bir çar yek mesafede Mahya Baba türbesi mevcuddur ki buraları da tenezzüh ve ziyaret mahalleridir.

Halk bunlara pek ziyade hürmet ve riayet iderler ve bu zatları Kırkkilisa'nın ve civarının fatihi add iderler.

Ananat

Belde adat ve ananatı heman Türkiye'nin diğer şehirleri kabil-i mukayesedir. Yalnız muhit itibarıyla pek cüzi farklar vardır. Bunda da bir takım itiyadat ve itikadat-ı batılanın derin izlerini görmemek kabil değildir. Mesela:

Düğün: Düğünlerde evvela bir erkek bir kız ile teehhül ideceği zaman erkek tarafından validesi nezdine akraba ve komşularından birkaç kişi alarak görücü sıfatıyla giderler, kızı beğendikleri zaman söz kesimi yaparlar. Söz kesimi olarak da oğlan tarafından kıymetdar bir yüzük, kız tarafından bir kise ve bir mendil virilir. Bir hafta sonra da nişan merasimi yaparlar, bu merasimde aynı kimseler bulunarak ve vakit ve hale göre oğlan laakall bir beşi bir yerde, bir çift yüzük veya küpe virir. Kız tarafı da bir bohça tertibi der ki bunun içine güveyiiçin bir mintan, bir gömlek veya fanila, çorap, mendil, valide ve pederi içün ayrı ayrı birer kat iç çamaşırı, görümceleri var ise onlara da birer mendil birer çift çorap konulur. Saniyen mütekabilen tatlı gibi bir şey teati iderler. Bir hafta sonra düğüne hin-i mübaşeretinde nikah merasimi icra iderler. Velime cemiyeti de artık arzuya tabidir. Bir ay veya iki, üç ay sonra düğüne mübaşeret idilür.

Düğün Merasimi

Kız tarafı, kendisine aid ne kadar elbise, cihaz takımı var ise oğlanın evine getirerek hanenin münasib ve düzgün bir odasını güveyi odası olarak ittihaz ve suret-i mahsusada tutulan kadın marifetiyle bu odanın divarlarına asarlar ve eski zaman işi kılabdanlı çevreler ile yine kıza aid mutena ve zarif işlemeli mendiller ve çoraplar ve elbiseler ile tezyin iderler. Ayrıca muntazam bir suretde bir yatak ve karyola dahi tertib ve ihzar iderler.

Kızın evinde Salı ve Çarşamba günleri oyunlar ve eğlenceler tertibi derler. Bazan güveyi tarafından bir ince saz takımı tutulub kızın evine gönderilir. Ta-be-sabah icra-yı ahenk itdirilir. Çarşamba gecesi kız evinde gelini ortaya getirerek el öptürülür. Şöyle ki o gice yapılan hayli cünbüşden sonra gelinin iki tarafına vaktiyle müntahab yengeler geçerek ortaya alırlar, sırasıyla validesinin, hısm ve akrabasının, konu ve komşuların ellerini öpdürürler. Ve para virirler. Nihayetinde gelinin iki eline de kına yakarlar.

Perşembe günü: Sabahleyin oğlan evinde davetliler içün hazırlık yapılır. Davetliler suret-i mahsusada ilçi (elçi) tarafından tezkere ile veya ağızdan çağrılır. Meduvvine kahve, şeker, lokum, sigara ikram iderler. Bu hal öğleye kadar böyle devam ider. Gelin hanım bir landona binerek yanında yengeleri olduğu halde güveyiği kapının iç tarafında istikbal ider, güveyi heman gelini kaldırarak kolundan tutub odaya götürür. Gelin güveyi bir kahve içdikden sonra güveyi gelinin yanından ayrılarak kapu önünde bekleyen arkadaşlarıyla beraber önünde ince saz takımı veya davul, zurna çalınarak doğruca

kahvehaneye gider bu suretle düğün hitama irmiş olur. Düğünlerin ekserisinde davul ve zurna bazan ince saz takımı mutlaka bulundurulur.

Zifaf gicesi: Güveyiğe ezan namazı kıldırılır, merasim bazan da yatsı zamanında icra olunur. İmam efendi başda olduğu halde birkaç arkadaşı tekbir getirerek güveyiği eve götürür, Eve gelindiği zamana kapunın önünde bir dua okunduktan sonra sonra güveyi içeriye girer. Bu esnada güveyinin arkasına arkadaşlarından biri tarafından bir yumruk atılır, duayı müteakib davetliler ve cemaate birer bardak şerbet ikram olunur.

Güveyi gelin odasına girmezden evvel oda kapusının iç kısmına bir ip gererler ipi keser ve geçerken gelinin ayağının üstüne basar (bu muamele güya güveyinin sözü üstün olsun ailede sahib-i nüfuz ve geline hakim olsun diye imiş). Bu noktada ekseriya isticalen açıkgözlük iderler, şayed gelin güveyiden evvel basar ise evde güya gelin sahib-i nüfuz olur imiş.

Bir de gelin yatıncaya kadar güveyi hiçbir laf söylemez ve bu hususda güveyi çok üzülür, nihayet geline bir vaadde bulunur. Mesela bir altun yüzük veya buna mümasil bir şey adar ve güç hal ile geline laf söyletir. Bilahare güveyi dahil-i zifaf olur ve gerdeğe girer. Vilayette olan bütün bu adat ve itikadat-ı sakime ve batıla cari ise de şu son senelerde yavaş yavaş kalkmak üzeredir.

Köylere gelince: Köylerde heman aynı hal cari ise de köylüler biraz fazlaca masraf iderler. Ekseriyetle alaylar ile düğün tertibatı icra idilir.

Bazan da haftalarca güreş tertib iderek civar köyler halisini kamilen davet iderler.

Halkın Tababete Karşı Vaziyeti

Gerek cehaletin ve gerek cehlin mevlüdi olan batıl itikadların tesiri tahtında pek zebun kalan ahalinin tababete karşı emniyet ve itimadını selb iden birkaç amil zikr idilebilir. Bunlardan biri öteden beri tamim etmiş olan ve senelerden beri halkın cehaletinden istifa iden ve kendilerini soyan üfürükçülük ve üfürükçüler ile bir takım mualeceleri bilerek ve bilmeyerek imal ile halkı aldatan yalancı mütatabbiblerdir ki hal-i hazırda bu gibiler takib dilmektedir.

Mesela: Halktan birinin başı ağrıdığı zaman tabibe müracaat itmeyib hevacelere üfürükçülere giderek okuturlar ve bu okumakla iyi olmağa çalışırlar.

Sarılık olduğu zaman derhal berbere koşarlar dilinin altından kan aldırırlar.

Veya alnından ustura ile iki üç yerinde çizdirirler, müddet-i şifa üç dört gün diye telakki iderek şifa bulmadıkları ve hastalık ilerlediği zaman hekime müracaat iderler.

İsabet-i ayna "büyüye sihre" cin çarpmasına itikadları olduğu gibi ateşli olan bir hastanın derece-i hararetinden sayıkladığı zaman kim bilir ne tarafa su dökmüştür diye heman hevaceyi davet iderler.

Daha bunlara misal bir çok vakalar zikr idilebilirse de halk günden güne maarifin tamimi ile bu kabil hurafatdan yüz çevirmektedir. Bu hal son zamanlarda fenn-i tıbbın terakki ve inkişafı ve etibbanın

vesaya ve irşadatıyla bertaraf olmaktadır. Hükümetimizin dahi bu hususlarda teşebbüsat-i ciddiye-i azimiyesi görülmektedir ki cidden şayan-ı şükrandır.

Nezafet ve Taharet

Kasabalarda nezafete daha ziyade riayet idiliyor, bu terakki, şehirlerde maarifin terakkisi alınan ve ailevi terbiye-i ictimaiyenin mahsul-i tesiri ve hayat-i sıhhiyenin ve yapılan daimi dikkat ve nezaretin neticesidir. Köylerde de ezher cihet evlerde nezafet ve taharete dikkat idiliyorsa da yollarda kahvehanelerin ve evlerin civarlarında gübre ve müzahrefat vesairenin terakümüyle müzic bir taaffün husule getirilmekde ve bu taaffün sıhhat-i umumiyeye ika-yı tesir eylemekdedir. Küçük sıhhiye memurları marifetiyle bu halin de önü alınmakdadır.

Ahalinin Bünyece Teşekkülatı

Kırkkilisa vilayeti ahalisi bünye teşekkülatı itibarıyla vasat derecededir. Eskiden kalma güçlü, kuvvetli ve tam'üs-sıhha nesil günden güne zevale yüz tutmakdadır ki bunun başlıca esbabı arasında fakr ve sefalet, nezafete adem-i riayet, bedeni terbiyeye adem-i rağbet şayan-ı dikkatdir. Memleketin geçirmiş olduğu felaketler hasebiyle fakru zarurete dü ar olan halkın bir çoğu vücudlarının muhtac olduğu mevadd-ı gıdaiyeyi tedarikde izhar-ı acz itmekde olduğu gibi zaafın bir kısmı da cehaletin netayic-i muzırresinden husule gelen küul ibtilasının vesair sui istimalatın eseridir.

Nezafet ve adem-i taharet cihetine gelince: Evvel emirde ve eşya üzerinde yapılan nezafetin tesiriyle mevadd-ı gıdaiyede görülen adem-i dikkat bir çok hastalıklar tevlid itmekde ve bu cihetden de halk bedenen mutazarrır olmakdadır.

Bedeni terbiyeye ihtimama idilmemesi bu muhitde ispor vesaire gibi vücudun inkışaf ve tenemmüvüne hadim harekatın sadece mekteblere inhisar itdirilmesinin neticesidir.

Edvar-ı maziyede Türkiye'nin heman her yerinde sık sık tesadüf idilen pehlivan güreşleri, kalkan, cirid, oyunları, at koşuları vesaire gibi halkı bedeni terbiye ile alakadar iden bu gibi terbiyevi ve sıhhi sporların gitdikçe azalması ve gaib olması da bünye teşekkülatının tedennisine mühim bir amil olmuşdur. Mamafih istirdaddan bu ana kadar geçen zaman zarfında her yerde görülen spor merakı burada da halk üzerinde iyi bir tesir husule getirmiş ve günden güne vücudına ihtimam idenlerin adedi çoğalamaya başlamışdır.

Bedeni terbiyeye halkı teşvik eylemek maksadıyla bu keyfiyeti yalnız mekteblere bırakmayub şehrin münasib mahallerinde milli oyun yerleri ve terbiye-i bedeniyeye aid sahalar ve müesseseler ihzar ve teşkil idilmesi şayan-ı temennidir. On beş seneden beri bu vilayetin, Balkan Harbi, Harb-i Umumi, Yunan işgali gibi badireler karşusunda geçirdiği maddi ve manevi felaketler nesl-i hazırı bünye itibarıyla çok sarsmış ve mamafih bundan sonra yapılacak ihtimamlar ile nesl-i atiyi kuvvetlendirmek içün binicilik, pehlivanlık, sporculuk gibi terbiye-i bedeniyye ve ruhiye avamilinin teşviki elzem görülmüşdür.

Dördüncü Kısım

Hastahaneler

Hal-i hazırda idare-i hususiye tarafından idare idilen yirmi beş yataklı bir hastahane mevcuddur.

Kadrosu: Bir operatör, bir dahiliye tabibi, bir idare memuru, bir hasta bakıcı ve üç hademeden ibaretdir.

Hastahane kasabanın bir kilometro kadar haricinde ve şimal-i garbisinde ova kısmından kırk derecelik zaviye teşkil iden bir satıh üzerinde, yüksek ve her tarafa nezaret-i kamileyi haiz bir mevkide kain olub biri zemin olmak üzere üç kat kargir (kagir) olarak inşa idilmişdir. Alt katı bu sene bin lira sarf idilerek ikamete salih bir hale konulmuş olub bir tarafı erkeklere, diğer tarafı kadınlara mahsus olmak üzere ikiye ayrılmışdır. Her kısımda bir dahiliye, bir hariciye, bir emraz-ı sariye olmak üzere üçer koğuş mevcud olub her koğuşa da dörder yatak vaz idilmişdir. Ameliyathanesi yeni sene varidatıyla ikmal idilecekdir. Hastahanede henüz ameliyat icra idilmemekdedir.

Memleket hastahanesi namına hediye idilen mikroskobu ile ufak ufak bir laboratuar tesis idilerek vekayi-i müstacele hall idilmekdedir.

Eczahaneler

Vilayet merkezinde biri Belediye'ye aid diğerleri hususi olmak üzere üç eczahane mevcuddur.

Belediye Eczahanesi: Eczacı Mekteb-i Alisi'nden mezun ve altmış lira muhassas maaşla Eczacı Arif Efendi'nin idaresinde olub hal-i intizam

ve mükemmeliyetdedir. Reçeteleri Belediye'den musaddak fukaraya aid mualecatı meccanen imal ve ita ider.

Şevket Osman Eczahanesi: Askeri eczacı kıdemli yüzbaşılığından mütekaid Şevket Osman Efendi'nin kendi malı olub kendi idaresindedir.

Merkez Eczahanesi: Eczacı Mekteb-i Alisi'nden mezun Tekfurdağlı İbrahim Feridun Efendi'nin idaresinde olub kendi malıdır. Mumaileyh 329 senesinden Kırkkilisa'nın tarih-i istirdadına kadar Pınarhisar Belediye eczacılığında bulunmuşdur.

Her üç eczahanede de ihtiyacat-ı beldeyi temine kafi derecede mualecat ve ecza mevcuddur. Lüleburgaz kazasında Ahmed Celaleddin Efendi'nin eczahanesi mevcud olub kendi malı olarak kendisi tarafından işletilmekdedir.

Pınarhisar'da eczacı Çorunzade Mustafa Arif Efendi tarafından kendi namına ve kendi malı olarak bir eczane küşad idilmiş ve altı ay kadar işletdikden sonra sahibi taht-ı silaha celb ve davet idildiğinden eczahanesi 10 Temmuz 340 tarihinde sedd idilmişdir. Mezkur eczane elyevm mesdud bir haldedir.

Dispanserler

Vize, Babaeski, Pınarhisar kazalarında birer dispanser mevcuddur. Bu üç dispanser meyanında Pınarhisar dispanseri inşaat müştemilat itibarıyla diğerlerine faikdir. Diğerleri malzeme ve edevat-ı sıhhiyeleri olmadığı gibi kısmen muhtac-ı tamir bir halde bulunduklarından elyevm hal-i faaliyetde değildirler. Vilayetin daha yeni müstakil

haline ifrağı hasebiyle dispanserlerin umur ve hususatı layıkı veçhile tesbit idilememişdir.

Bu sene içün İdare-i Hususiye büdcesine ancak 150 lira mefruşat 90 lira tamirat 150 lira mualecat 90 lira tenvir ve teshin tahsisatı vaz idilebilmişdir ki bu mikdarda ihtiyaca nazaran pek cüzidir. Birer hademenin tayin ve istihdamı da büdceye dahil itdirilmişdir.

340 senesi muvazene-i umumiyesine dahil olmak üzere Lüleburgaz ve Demirköy kazalarında müceddeden beşer yataklı birer muayene ve tedavi evi küşad idilmişdir.

Kadrosu hükümet tabibinin idaresi altında on lira maaşlı bir küçük sıhhiye memuru ve maktuan yirmişer lira maaşlı birer hademeden ibaretdir.

Mualecat ve malzeme-i sıhhiyesi hususi sandıklar derununda olarak İstanbul Sıhhiye Müdüriyeti'nden sevk idilmişdir.

CEDVEL-6

Kırkkilisa vilayeti mıntıkasında mevcud mekatib mikdarını gösterir cedveldir.

Mevkii		Kırkkilisa	Babaeski	Lüleburgaz	Vize	Pınarhisar	Demirköy	Yekun
Müceddeden Küşad İdilecek Mekatib		17	16	4	8	3	2	50
Elyevm Mevcud Mekatib	Erkek Mektebi	2	2	1	1	2	--	8
	Kız Mektebi	2	2	1	1	2	--	8
	Muhtelit Mekteb	11	5	6	4	9	1	36
	Ana Mektebi	1	--	1	--	--	--	2
	Yekun	16	9	9	6	13	1	54
Heyet-i Talimiyesi	Darülmuallimin Mezunu	14	10	7	7	12	1	51
	Ehliyetnameli	1	1	1	--	1	--	4
	Diğer Mekatibden	12	6	10	4	4	--	36
	Yekun	27	17	18	11	17	1	91
Hal-i Faaliyetde Bulunan Mekteblerin Zükur ve İnas Talebe Mikdarı		915	663	725	278	556	41	3178
Mekatib-i Hususa	Bulgar Mektebi	1	--	--	--	--	--	1
	Musevi Mektebi	1	1	1	--	--	--	2
	Yekun	2	1	1	--	--	--	4
Mikdar-ı Kaza		1	1	1	1	1	1	6
Mikdar-ı Nahiye		5	2	1	2	--	2	12
Mikdar-ı Kura		58	46	38	26	19	24	211
Gayri Meskun Kura		2	--	--	--	--	13	15
Nüfus-ı Umumiye	Zükur	11558	8631	6487	5620	4872	824	37992
	İnas	12527	9045	6561	7031	5770	970	41904
Yekun		24085	17676	13048	12651	10642	1794	79896
Mikdar-ı Hane		6400	3250	1980	1680	2290	450	17050

Mekatib ve Medaris

Kırkkilisa merkez kazasıyla mülhakatına aid mekatib-i resmiye ve hususiye adedi merbut cedvelde irae idilmişdir. Bunların muhassasatı muvazene-i hususiyeden tediye idilmekdedir.

Mekatibin kaffesinde Maarif Vekaleti'nce tanzim idilen programlara tevfiken icra-yı tedrisat idiliyor. Kasaba mekteblerinde oldukça tatbikine çalışılan bu program köy mekteblerinin ekserisinde hakkıyla tatbik olunamıyor. Ekseriyeti teşkil iden muallimler Darülmuallimin mezunini ve mekatib-i saireden ve beş senelik İdadi ve Sultaniyi tamamen ikmal idememiş bir kısım muallimlerden ibaretdir ki seviye-i ilmiyeleri programdaki mebahisi tedrise müsaid ise de diğer tarafdan vesait-i tedrisiyenin mefkudiyeti ve aynı zamanda köy mekteblerinin ekseriya birer muallimli olması dolayısıyla tek bir muallimin asgari 70-80 mevcudu mevcudu olan üç devre ve beher devre iki sınıfdan altı sınıfa baliğ olan derslerini muntazaman takibi idemeyeceği şübhesizdir; bu halin başka bir vaziyete ifrağı daha münasibdir.

Saniyen köylerden en birinci mühim mesele, çocukların mektebe devam mecburiyetinin hakkıyla tatbik idilememesidir. Bir köylü çocuğu kış mevsiminin ancak üç, dört ayını mektebde geçirir. Senenin mütebaki günlerini çocuk köy işlerine hasr ider. Tedrisat ve terbiyeden hakkıyla istifade itdirmek içün köy çocuklarının devamlarını takib itmek, alelhusus birçok felaketlere maruz kalan bu muhit halkının çocuklarından vesait-i ziraiyede dahi istifade idebilmelerini müstemirren ve iş zamanları haricinde yani Teşrin-i Evvel'de başlayub Nisan'da bitmek üzere tatbik itmek lazımdır. Bazı köyler,

köy hevacelerini tercih ile çocuklarına yalnız ulum-ı diniyeye aid kitabların tedris idilmesi arzusunu izhar itmekdedirler.

Medaris

Vilayet dahilinde medrese namında bir müessese-i ilmiye yokdur.

Balkan Harbi'nden mukaddem Kırkkilisa'da Cami-i Kebir derununda müderris Ahmed Efendi'nin idaresi altında on beş yirmi kadar talebeyi cami bir medrese vardı.

Saniyen Pınarhisar'da Mandrice Karyesinde Hafız Eyub Efendi'nin idaresinde bir medrese olub sükkanı on kadar talebeden ibaret idi. Balkan Harbi ve Harb-i Umumi her iki medresenin inkıraz ve harabiyetine sebebiyet virdiği gibi esas itibarıyla hal-i hazırda medrese hayat-ı tahsiliyesine özenen ve arzu iden bir ferd de bulunmadığından yeniden ihyalarına teşebbüs idilmemişdir.

Maarifin ve usul-i cedideye muvafık tedrisatın günden güne terakkisini ve efrad-ı halkın mekteblerden aldığı zevkü neşe medrese tahsili arzusunu azaltmışdır. Çünkü eski medreselerde yalnız Arabca ve ulum-ı diniyye kitablarıyla Kuran-ı azimüşşanı okumakdan başka bir şey öğretilmez idi. Medrese talebesi arasında hatta isimlerini bile yazmakdan aciz bulunanlar vardı.

Usul-i cedid-i maarif bu hakikat-i mahsusayı en bedbin fikirlere bile tesbit itmekle azim bir inkılab hasıl itmiş ve bundan böyle halkdaki medrese tahsili hevesine kuvvetli bir sedd çekmişdir. Şu kadarını ilaveten arz iderim ki, memleket imam, hatib, gassal itibarıyla büyük bir yoksulluğa doğru gidiyor. Köylerde cenaze gasl idecek kimesne

tedariki heman heman güçleşmekde, merkez ve kasabalarda ise bu iş ancak güç hal ile temin idilebilmekdedir.

Merkez vilayetde leyli bir imam ve hatib mektebi açmak suretyile bu gayeye irilebileceği gibi köylerde serpilüb kalmış sarıklıları da bu mektebde asri fünun ve terbiyeden hissemend itmek güç değildir.

Hanlar, Oteller, Hamamlar

Merkez vilayetde belli başlı bir otelden başka zikr ve tadada şayan otel yokdur. Bu otel eski Hükümet Caddesi'nde kain olub fevkanı on iki odayı, altında bir kahvehaneyi, ayrıca mütalaa salonu, büyükce bir ahurı ve bir dönüm kadar bağçeyi havidir. Elyem mezkur otele zafer namı virilmiş ve otel bir Türkün taht-ı idare ve icarına geçmişdir.

Merkez vilayetde yirmiden fazla han vardır. Bu hanlarda alelade ahşab tahtani, bazıları fevkani olub oda ve ahurları ve birer kahvehaneyi ihtiva iderler.

Pınarhisar'da bir otel, üç han, Lüleburgaz'da biri kargir diğeri ahşab olmak üzere iki otel ve dört han, Vşze'de iki han, Babaeski'de bir otel üç han ve gayri müstamel bir otel mevcuddur.

Hamamlar

Merkez vilayetde bir tarafı kadınlara, diğer tarafı erkeklere aid olmak üzere büyük bir hamam mevcud olub hal-i faaliyetdedir.

Vize'de asar-ı atikadan gayet metin bir hamam mevcud olub yakın zamana kadar işletilmekde idi ise de su yolları bozuk olduğu cihetle tamiri içün teşebbüsat- lazimede bulunulmuşdur.

Lüleburgaz’da: Sokullu Mehmed Paşa’nın asarından gayet metin ve muhkem bir hamam mevcud olub kadın ve erkek içün ayrı ayrı teşkilatı havidir. Aynı zamanda kışlanın bir cihetinde üç kurnalı asker içün inşa idilmiş bir hamam mevcuddur ki halen ahali tarafından istimal idilmekdedir. Diğer bir büyük hamam ise mahrukatın bahalılığından dolayı gayrı müstamel ve metruk bir halde kalmışdır.

Pınahisar’da: Ufak mikyasda üç kurnalı bir hamam vardır ve işletilmekdedir.

Demirköyü’nde: Hamam yokdur. Babaeski’de bir hamam mevcud ise de elyevm mesduddur.

Fabrikalar

Merkez vilayetde istirdaddan mukaddem Yunan işgali zamanında üç dakik, bir buz, üç aded yapağı fabrikası mevcud idi.

Yunanlıların esna-yı firar ve ricatında iki dakik fabrikasının ve iki yapağı fabrikasının alat ve edavatı sahibleri tarafından beraber alınub götürülmüşdür. Hal-i hazırda dakik fabrikalarından biri araba alat ve edavat-ı ziraiye fabrikasına kalb olunmuşdur. Diğer dakik fabrikası ise hal-i faaliyetdedir. Bundan başka da ve yirmi kadar da su değirmeni vardır.

Lüleburgaz’da: Merkez kazaya yedi kilometro mesafede istasyon hattı kurbünde Walker sisteminde elektrik ile müteharrik bir dakik fabrikası mevcud olub hal-i faaliyetdedir. Kasabanın cenub-i garbisinde ve kasabaya muttasıl gazla müteharrik ve halen muhtac-ı tamir

olduğundan dolayı faaliyetde bulunmayan bir fabrika ile kurada on sekiz kadar su değirmeni vardır.

Vize'de; Pınarhisar'da, Demirköyü'nde fabrika namına hiçbir müessese-i sanaiye yokdur. Müteaddid su değirmenleri mevcuddur.

Mebaninin Tarz-ı Mimarisi

Vilayetde yeknesak bir tarz-i mimari yokdur şehirlerde haneler umumiyetle taş ve tuğladan çamur ile ve kısmen kargir ve iki üç katlı olarak inşa olunmakdadır. Taş ve tuğladan ibaret olan binaların zemini toprak olub bunlar meyanında iki üç oda bir ahur ve bir matbahbir samanlık gibi müştemilatı havi olanlara da tesadüf idilür. Kargir olanlar alelumum iki katlıdır, merkez vilayetde birkaç dane üç katlı bina mevcuddur.

Köy Evleri: Kadim tarz-ı mimarisinimuhafaza itmekde olan köy haneleri alçak tavanlı, dar pencereli, ziya-yı şemsden mahrum cidden ruh sıkıcı binalardır.

Ova köylerinde zemini toprak, divarları kerpiç ile işlenmiş olub bir buçuk metro yüksekliğinde tavanları kavak ve söğüd ağaçlarıyla çatılarak üzeri çavdar saplarıyla örtülmüş iki veya üç oda, bir ahur, bir samanlık ve bir de zahire anbarından ibaret olmak üzere inşa idilirler. Balkan köylerindeki binalar taş divarlar, keraste ve mişe tahtalarıyla fevkanı iki üç oda ve bir anbardan alt katı bir ahur ve bir samanlıkdan ibaretdir.

Bu hususda zengin ve fakir hanelerinin tarz-ı inşası yekdiğerinden farklıdır.

Suret-i umumiyede gerek şehirlerde, köylerde şerait-i sıhhiyeye muvafık evler ancak yüzde beş kadardır. Bu da halkın ecdadından kalma tarzda binaları muhafaza itmekde ve müceddeden ev inşa itmek lazım geldiği takdirde usul-i cedid-i mimari ve hıfzul sıhhaya muvafık suretde inşaya özenmemekdedirler.

Aynı zamanda memleketin servet-i umumiyesinde son senelerin bırakdığı azim açık dahi kabil-i inkar değildir. Bu zayiatın halk üzerindeki tesiratı teşebbüsat-ı ferdiyeyi akim bırakmakdadır. Memleketde para itibarıyla zayiat-ı maddiyeyi telafi idecek menbaları çoğaldıktan sonra darüssınailerimizin bu hususda yapacağı yardım ile beraber, her sınıfdan yetişecek ferdlerin memleketin ahval-i sıhhiye ve ictimaiyesini nazar-ı dikkate alarak oturacakları haneleri de bir tarz-ı mükemmeliyetde inşaya gayret idecekleri derkardır. Çünkü halk bu fikr üzerinde kendi varlığını anlamışdır; oturacağı yerin sıhhi ve havadar ve vesait-i lazimeyi haiz olmasını öğrenmişdir. Maarifle beraber yükselecek olan fikr-i sanat ve teceddüd şüphesizdir ki bu vilayet şehirlerinde Avrupa şehirlerinin bugün iştidiğimiz mükemmeliyetini elde itdirecekdir.

Emakin-i Umumiye

Kırkkilisa'da

İdare-i Hususiye Hastahanesi, Habshane, Jandarma Dairesi Belediye ve Sıhhiye Dairesi, Fetvahane, yeni kışlalar, Askeri Hastahanesi, Zükur ve İnas Mektebleri, Darüleytam (natamam), Mahfil-i Askeri.

Cami-i Kebir, Kepan-ı Dakik, Karakaş, Kadı Camileri.

Lüleburgaz'da:

Hükümet binası, 660 ikiş istiab idecek vüsatde ve taraz-ı atik üzere inşa idilmiş Kışla, Sokullu Mehmed Paşa'nın inşa gerdesi Cami-i Şerif, Fetvahane.

Vize:

Zükur, İnas Mektebleri, bir cami, bir mescid, dispanser binası.

Babaeski:

Hükümet binası, dispanser binası, askeri paviyonları, Fatih Sultan Mehmed Camii Edirne Sultan Selim Camii'ne müşabih küçük mikyasda Vezir-i Azam Ali Paşa tarafından inşa idilmiş Cami-i Şerif ki şayan-ı hürmet ve takdis olan işbu maabid-i İslamiyenin Bulgarlar tarafından birçok mahalleri tahrib ve maalesef içleri süvari atlarına ahur ittihaz idilmiş idi.

Pınarhisar:

Hükümet ve dispanser binaları, Zükur ve İnas mektebleri, Jandarma Dairesi, Habshane, Eşcar-ı Müsmire Müessesesi bina ve bağçesi, iki cami-i şerif mevcuddur.

Demirköy:

Hükümet binası, Zükur, İnas mektebleri, Habshane, Jandarma Dairesi.

Şehirlerin ve Köylerin Vaziyeti

Kırkkilisa vilayeti Istranca Balkanı eteklerinde arzen (41-36) ile (41-54) derece arasında ve tulen (Greenwich nısfü'nneharına nazaran) (44:

35) ile (42:45) dereceleri arasında şimal rüzgarlarına maruz bulunmakdadır.

Şehirdeki mebaninin tarz-ı mimarisi sıhhate elverişli olarak yapılmamışdır.

Köylerin vaziyetine gelince: Pek muhtelif olub dağ kenarlarında, tepelerde, vadi ve çukurlarda, dere kenarlarında kainolub ekseri haneleri bir katdan ibaret birer mezardır.

Vilayetin Balkan Harbi'nin ve Harb-i Umumi'yi müteakib Bulgar ve Yunan tarafından işgalleri üzerine kasaba ve köylerdeki ebniyenin ekserisi düşman tarafından hedm ve tahrib idilmiş ve şimdiye kadar halk, yurdlarını tamamen imar ve inşa idememişdir. Bütün bu köyler hal-i hazırda acınacak ve korkunç bir manzara arz itmekdedir. S. 38

Helaların Şekli, Suret-i Tahliyesi

Kasabalarda helalar oldukca muntazamdır. Kasabanın ortasından cereyan iden Çöplüce nam derenin tarafeynindeki hanelerin lağım tesisatı mevcud olub seylabın vürudu zamanında mezkur mecralardan istifade idilmekdedir.

Kasabanın diğer mahallatında lağım tertibatı yokdur. Her hanenin müntehasında açılmış olan ufak ve mestur çukurlar hela olarak istimal idilmekdedir.

Köylerde çukur da yokdur. Köy evlerinin bağçeleri, havlusu, zemin katı hülasa her tarafı köylü tarafından hela ittihaz olunabiliyor. Bu gibilerce def-i hacet hissi nerede zuhur ider ise orada tatmin idilir.

Tahliye keyfiyetine gelince: Kasabalarda müterakim pislikler senede bir defa giceleri iki tekerlekli arabalar üzerine mevzu fuçılar derununda şehrin haricine nakl olunduğu gibi şiddetli yağmurlar zamanında da çukurlar açmak suretiyle selin cereyanına bırakılıyorlar.

Tamamen tathir idilmeyen bu çukurlar bazı hanelerde ezcümle yaz mevsiminde taaffünat yaparak hane derununda yaşayanlar ile civardakileri tasdi ve bizar itmekdedir.

Kabristan, Mevkii, Vaziyet-i Coğrafyası

Kasabanın etraf-ı erbaası kabristanlar ile muhatdır.

Şark, cenub ve garb cebhelerini ihtiva iden Türk ve İslam Mezarlığı pek eski ve tarihi bir mezarlıkdır. Mezarların her tarafında bir buçuk iki metre tulünde ve otuz kırk santim arzında cesim taşlar merkuz olub manzarası giceleri zairlere dehşet ve haşyet ilka eylemekdedir.

Mezarlıklar alelumum taş divarlar ile muhat ve mahfuz bulunmakdadır. Şehrin ihtiyacat-ı hazırasına nazaran ceste ceste tevsi ve intişar itmiş ve heman kabristanlarla iltisak peyda itmekde bulunmuşdur. Şimal ve şimal-i garbi cihetlerinde ise Rum ve Yahudi mezarlıkları mevcud ise de elyevm Rumların mübadelesi üzerine şimal cihetindeki Rum Mezarlığı metruk ve muattal kalmışdır. Esasen şehrin sıhhi ve hayati hususatını nazar-ı dikkate alan Hükümet-i hazıra şehrin şimal rüzgarlarına maruz olmayan cenub tarafında mevcud araziden bir kısmını istimlak suretiyle kabristan ittihaz itmek üzere 341 senesi Belediye büdcesine tahsisat-i lazime vaz itmişdir.

Kaza ve köylerde de aynı hal vakidir.

Bataklıklar, Vüsati, Mevkii, Esbabı ve Kurutulması Hakkında Mütalaat

Vilayet mıntıkasında Vize kazası tevabiinden Midye nahiyesinde merkez nahiyeden geçen derelerin denize munsabb olacakları mahallere tehacüm-i emvac ile mecraları sedd olunmuş ve bu sebeble on beş yirmi dönüm kadar mahal suyun tehacümüyle göl bataklık şeklini almışdır. Midye ahalisi bu bataklıklardan pek ziyade müteessirdirler. Bilhassa yabancılar ve yeni gelen memurlar Midye'de mutlaka üç gün sonra sıtmaya tutularak ne kadar kaviyyülbünye olsalar az bir müddet zarfında tesemmüm-i merzaginin bütün arazını ibraz iderler.

Demirköy kazasının İğneada nahiyesi, kasabanın deniz ihracat iskelesidir, civarında denize yarım saat mesafede beş parça gölcükden ibaret bir bataklık ve sazlık mevcuddur. Burası fevkalade merzagi bir mahaldir. İğneada iskelesi ve Demirköy mıntıkasının yegane kömürve odun ve keraste ihracatını temin iden bir noktadır. Daima, İstanbul'a sevkiyat yapar. Her sene buraya işlemek içün gelen yüzlerce amelenin sıtmaya tutuldukları ahval-i sıhhiyelerinin vehamet kesb itmesi ve ekserisinin ……. (okunamadı) neticesi vefatlarını mucib olduğu ve bu da memleketin ictimai ve iktisadi vaziyeti üzerinde pek mühim tesirat husule getirdiği idilen tetkikatdan anlaşılmış ve bu sene gerek Midye ve gerek İğneada mıntıkası içün İdare-i Hususiye büdcesine muavenet-i sıhhiye faslına yüz elli lira mualece tahsisatı vaz idilebilmişdir.

Her iki bataklık hakkında şimdiye kadar bir teşebbüsat yapılmadığı yalnız 9 Şubat 340 ve 14 Kanun-ı Sani 340 tarihlerinde merbutiyet dolayısıyla mezkur bataklıkların ref ve izalesi hususu tekiden Edirne vilayet-i celilesine mufassalan bildirilmiş ve tarih-i mezkurdan bu ana kadar netayic-i haseneye destres olunamamışdır.

Vize kazasının Aksicim karyesinde cenubda ve karyenin binalarıyla mülasık dinilecek derecede yakın hilali-eşşekl az mürtefi müteaddid tepececiklerin arasında kalan ve etrafındaki sızıntılarla husule gelen müterakim sular üç dört dönümlük bir sahada bir ufak göl ki bataklık halindedir. İşbu göl ve bataklık sivrisinek menbaı olub karye-i mezkur ahalisi arasında sıtma intişarını mucib olmakda ve bu yüzden musabin meyanında müzmin dahame-i tıhal ve hayli vekayi zuhuru ekseriyetle görülmekdedir.

Bunun imhası cihetine gidilmemişdir.

Yine kaza-yı mezkura civar münekkerat, Çakıllı, Örenli karyeleri arasında ve Saray kazasının Karabürcek ve Yuvalı karyesine doğru imtidad iden yağmurlardan ve aynı zamanda civarında bulunan menba sularıyla derelerin arızalı ve münhatt arazide teraküm iderek husule gelen bataklırlardır ki müteferrik ve muhtelif mahallerde sazlıklarla muhat gölcüklerden ibaretdir. On kilometro tulünde ve elli metro arzında bir sahayı ihtiva eylemekdedir.

İçilen Sular

Kasabanın şark-ı şimalinde henüz tahlil idilmemiş bir menba suyu mevcud olub çeşmelere dökme künkler vasıtasıyla isale idilmekdedir.

Ahali-i belde bu sudan istifade itmekdedir. Az mikdarda kireçlidir. Kasabaya dört metre mesafede cihet-i şarkide “Babapınarı” namıyla maruf bir menba mevcud olub yeni kışlalara civar olması hasebiyle Balkan Harbi’nden mukaddem cihet-i askeriye tarafından bir motor vaz idilerek paviyonlara, Askeri Hastahane’sine İsale ve su ihtiyacatı baligan-ma-belag temin idilmekde iken meşum Yunan işgalinden sonra Yunan askerleri Trakya’yı tahliyeleri esnasında mezkur motoru tahrib itmişlerdir. Mamafih istihlası müteakib cihet-i askeriyece tekrar ihya ve imar idilmişdir.

Menabi-i mezkureden mada heman her evde kuyu ve fazla olarak da birer sarnıc bulunmakdadır. Ekseriyetle kasabanın cenub kısmını teşkil iden mahallatdaki kuyuların suları tatlıdır ve kabil-i şürbdür. Pınarhisar ve Vize kazalarında gayet zengin menba suları mevcud olub halkın ihtiyacatını bol bol teminden başka sebze bağçelerini de iska ve ihya eylemekdedir.

Babaeski’de menba ve kuyu sularıyla Demirköy’ünde kezalik menba suları demir borular ile kasabaya isale idiliyor.

Ovadaki köylerde ekseriyetle kuyu dere, balkan kısmındaki köylerde ise menba ve dere suları içilmekdedir.

Suların Evsaf-ı Hükmiyye ve Kimyeviyyesi

Vilayet arazisi umumiyet itibarıyla arazi-i kilsiyyeden olduğu cihetle sular kireçlidir. Menba suları renksiz berrak ve rayihasız ise de şehir ve kuradaki çeşmelere ve hanelere tevziinde havass-ı hükmiyye-i tabiiyyesi az çok tagayyür itmekdedir.

Beşinci Kısım

Emraz-ı Mutade ve Beldiye - Mevsim Hastalıkları

Vilayetin şark ve şimal-i şarki cihetleri dağlık ve ormanlık, garb ve cenub kısmı ova araziden müteşekkil ve gayet havadar ve bataklık ve rutubetden ari bulunması hasebiyle mutad bir hastalığı yok ise de mevsime göre yazın ova köylerinde, bilhassa Midye, İğneada nahiye ve kurasında salgın bir halde sıtma, cihaz-ı hazmi, cild ve göz hastalıkları ve mevsim-i şitada vilayet muhitinin havası mütehavvil olduğundan grip, zatülkasabat, zatürrie ve resye-i mafsaliyye görülmekdedir.

Halkın kısm-ı azamı rencber ve ormancı olmaları itibarıyla köylerde futuk-ı magbeniyeye mübtela olanlara da tesadüf idilmekdedir.

Frengi ve Fuhş

Vilayet, kaza ve köylerde fuhş: Balkan Harbi'nden mukaddem binde bir nisbetinde iken Harb-i Umumi'nin zuhuru ve bunun mevlüdü olan fakr ve zaruretin gitdikce kesb-i vüsat itmesi üzerine son zamanlarda emraz-ı zühreviyenin intişarına sebebiyet virmemek üzere merkez vilayetde resmen bir umumhane teşkil idilmiş ve fahişelerin haftada iki defa muayene-i sıhhiyeleri yapılmakda bulunmuşdur. Ara sıra da harkatü'lbevl vukuatı dahi zuhur itmekdedir.

Vilayet dahilinde frengiye binde yarım nisbetinde tesadüf olunmakda ve musabin heman taht-ı tedaviye alınmakda ve hastalığın men-i sirayet ve intişarına çalışılmakdadır. Buralarda frengi ekseriyetle köylülerde görülmekdedir; çünkü köylerde icra-yı fuhş idenleri takib

idecek heyet-i zabıtanın mevcud olmaması sebebiyle gizlice fuhşiyyat yapanlar bittabii elde idilememekdedir. Mamafih frenginin irsi şekilleri de görülüyor. Tezahürat itibarıyla bunlarda burun basıklığı, kubbetü'l hanekde tesakkub, iritis, iltihab-ı tabaka-i şebekiyye şekillerinde görülmekdedir.

Köylerde frengi tedavisi diye tatbik idilen tütsüler, merhemler… ilah gibi usullerden heman her hasta bahs itmekdedir. Ahali her sesi kısılmış olana frengi dimekdedir. Hatta bir hastanın yavaş yavaş başlayarak sesi kısılmış, evvelce öksürüğü ve sair araz-ı dereniyesi de mevcud imiş. Hastayı üç beş gün kadar aç bırakmakla beraber civa tütsüsüne koymuşlar, hastanın bütün dişleri, lisatı ve dili harabiyet kesb itmiş, hasta karnı aç olduğu halde hiçbir şey yiyememeye başlamışdır. Boğazındaki tezahürat daha ziyade ilerlemiş olduğu halde akrabası hekime müracaat itdirmemişlerdi. Bu garip vakada hastadaki larenjit tüberkülozun frengi diye tedavisine kalkışılmışdı. Köylerdeki bu cehalet ve hekime ve alaca karşı itimadsızlık mevcud iken frengiden husule gelecek kesbi vekayiin önünü almak çok güç olacakdır.

Malarya

Vilayetin merzagi mahalleri Midye ve İğneada nahiyeleridir. Bu nevahi ve tevabii kura halkının heman hepsi mezkur hastalığa musabdır. Buralara merzagi olmayan mahallerden biri ticaret ve sanat ve suver-i saire ile gelüb giden yolcular dahi aşılanmak suretiyle hastalığa yakalanmakdadır. Bunlarda sıtmanın habis eşkaline tesadüf idilmişdir ve bu gibilerde neosalvarsan iyi bir tesir göstermekdedir.

Tedavileri çok geri kalmış hastalarda ödem, kansızlık, türabi bir renk gibi …. (okunamadı) tezahüratı görülmekdedir. Menenjizm, mide-i miai araz gibi oldukca karışık sıtmalılarda kinin enjeksiyonu ve asenik ile bünyelerindeki tahribatı termim itmek kabil olmuşdur. Müzmin sıtmalılardan müsinn olan birkaç hastada habn ve teşemmü dumuri-i kebed görülmüş ve bu hastaların yalnız ızdırabatı karınlarındaki sularının boşaldılmasıyla tahfif idilebilmiş ve kendileri birkaç ay sonra suil kınyeden vefat itmişlerdir. Bu "teşemmü"lü hastalarda frengi ve küul yokdu.

Verem

İklimin barid ve mutedil olması ve havanın ciyadeti derkar bulunması hasebiyle "verem" buralarda nadiren görülmekdedir. Akciğer veremine mübtela olanların tahavvülat-ı cevviyedeki ani tebeddülata karşı mukavemetleri pek azdır. Bu tahavvülat hastaların derece-i hararetleri ve hastalığın diğer arazı üzerinde de pek çabuk ilerüleyen yuvarlar tevlid itmekdedir.

Çiçek ve Difteri

338 Teşrin-i Evvelinden 340 senesi Ağustosu nihayetine kadar vilayet dahilinde ancakbeş çiçek vakasına tesadüf idilmişdir ki bu da Kanun-ı Sani ve Şubat 340 ayları zarfında Makedonya havalisinden gelen muhacirden yerlilere sirayet eylemek suretiyle zuhur itmişdir. Çiçek musablarının üçü muhacir idi.

Difteri hiç zuhur itmemişdir.

Sair Tesadüf Olunan Emraz-ı Sariye

338 senesi Teşrin-i Evvelinden 340 senesi Ağustos gayesine kadar vilayet mıntıkasında on iki leke humma, bir humma-yı nifasi, 31 kızamık, 45 boğmaca, 4 grip vakası zuhur itmişdir.

On iki leke hummadan iki vefat diğerleri şifa ile neticelenmişdir. İşbu lekeli hummanın menba-ı sirayeti de Selanik'dir; Yunanlılar Trakya'yı tahliye itmezden birkaç gün evvel Kırkkilisa'dan ve mülhak kazalardan bazı kimseleri esir olarak Selanik'e, Dedeağaç'a, Semadirek Adası'na ve sair mahallere sevk itmişlerdi, bu esirler bilahere serbest bırakılarak memleketlerine avdet eylediklerinde sefil ve pejmürde ve hastalıklı bir halde gelmişler ve gelmelerini müteakib heman taht-ı müşahedeye alınmışlardır vürudlarından bir iki gün sonra bunlardan iki kişide lekeli humma arazı görülmüş derhal tedavilerine şitab idilmiş ve tedabir-i lazime dahi ittihaz kılınmış ise de yine vefat eylemişlerdir. Hülasa leke hummayı memlekete bu esirler getirmişdir.

Humma-yı nifasi yine muhacirlerden olub hastanede taht-ı tedavide iken vefat eyleyen bir kadında görülmüşdür. Kızamığın da menba-ı sirayeti muhacirlerdir; yani Selanik ve Drama'dan gelenlerdir. Grip ve boğmaca hem ahali-i kadime, hem de muhacirler meyanında zuhur itmişdir. Boğmacadan beş, kızamıkdan üç vefat vuku bulmuşdur.

Emraz-ı Sariyenin Bilhassa Koleranın Sirayet Yolları ve Vuku Bulmuş Salgınlar Hakkında Malumat

326 senesinde Edirne-İstanbul ve Kırkilise havalisinde Birinci, İkinci Ordular tarafından umumi ve büyük mikyasda bir manevra icra

idildiği sırada Lüleburgaz'ın Seydiler istasyonunda umum ictima vukuunda asker arasında kolera izhar itmşdir ki yüze karib vefiyatı mucib olmuşdur.

O tarihden bu ana kadar bundan başka kolera ve buna mümasil sıhhat-i umumiyeyi tehdit edici bir hastalık (salgın) meşhud olmamışdır.

Altıncı Kısım

Tevellüdat, Vefiyat Nisbeti-Etfalde Vefiyat

Kırıkkilise vilayeti mıntıkasında 339 senesi zarfında "855" tevellüdat "718" vefiyat vakidir. Bu malumat Merkez Sıhhiye Dairesi ve mülhakat etibbasınca tutulan kuyuda istinad itmekdedir.

Nüfus-ı umumiyeye nazaran tesbit-i vefiyatın yüzde "2,3", etfalde "0,1" olduğu tezahür itmekdedir. Nüfus idaresinden bu babda malumat veya kayd almak mümkün olamamışdır.

Binaenaleyh vilayet makamından yapılan tamim ve tebliğe rağmen nevahi ve kura heyet-i ihtiyariyesinden tevellüdat ve vefiyat hakkında malumat almak pek güç oluyor. Ancak son zamanlarda bu husus biraz temin idilebilmişdir.

Hususiyle 336, 337, 338 senelerine aid kuyudat-ı resmiye mevcut değildir. Yunan işgali esnasında devair-i resmiyyeye aid bütün kuyud kemalen imha idilmişdir. Yalnız tapu ve kısmen virgü idarelerine aid defatir bırakılmışdır şu kadar ki esaslı ve sıhhate karib kuyud ve malumatın ancak 340 senesi nihayetinde elde idilmesi mümkün olacaktır. Etfal arasındaki vefiyat daha ziyade viladetten itibaren iki

yaşına kadar olanlara münhasırdır, bu vefiyatın esbab-ı meşhudesi ise bakımsızlık, tesemmüm-i merzagi ve ishal-i tıfliden ibaretdir.

Malarya Mıntıkaları Haritaları, Frengi Mıntıkaları Haritaları ve Vilayeti Umumi Haritası

1- Malarya mıntıkası umumi haritada irae idilmişdir.

2- Frengi mıntıkası yokdur.

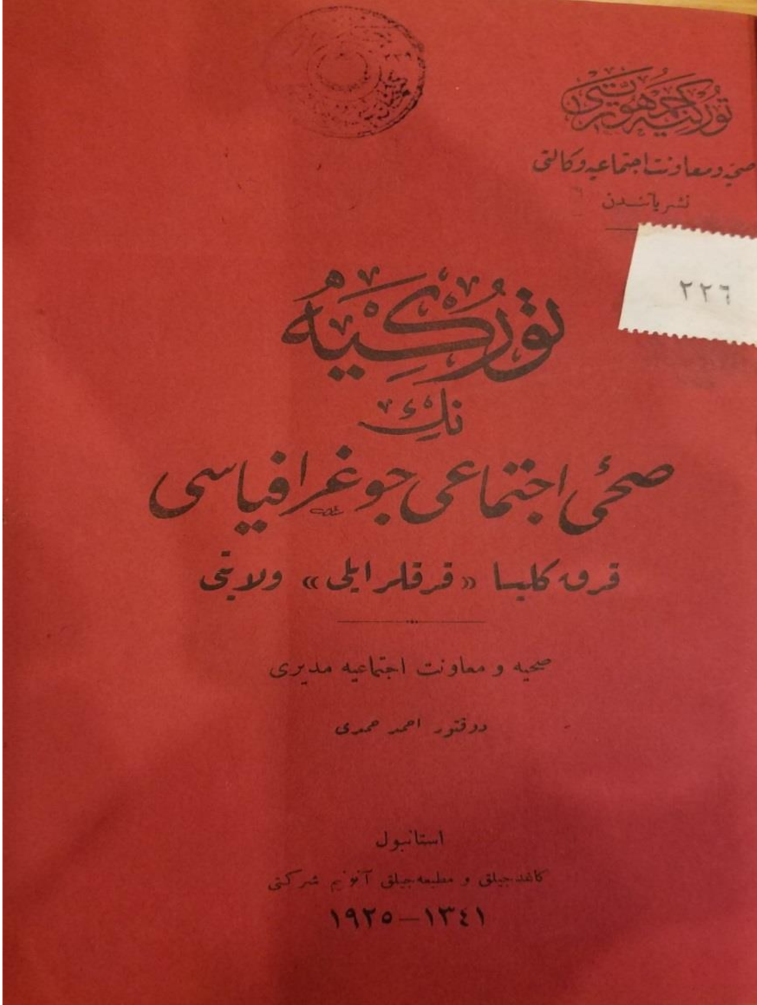
3- Vilayetin umumi haritası merbuddur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SIHHÎ-İ İCTİMAÎ COĞRAFYASI

KIRKKİLİSA ‘KIRKLARİLİ VİLAYETİ

Özgün Metin

توركیه جمهوریتی

صحیه و معاونت اجتماعیه وكالتی

نشریاتندن

توركیه

نك

صحی اجتماعی جوغرافیاسی

قرق كلیسا «قرقلرایلی» ولایتی

صحیه و معاونت اجتماعیه مدیری

دوقتور احمد حمدی

استانبول

كاغدجیلق و مطبعه‌جیلق آنونیم شركتی

١٣٤١ - ١٩٢٥

برنجی قسم

ولایتك حدودی ، طول وعرض درجه‌لری ، مساحهٔ سطحیه‌سی و احوال طبیعیه‌سی

حدودی

شمالاً بلغارستان ، شرقاً قره‌دکز ، جنوباً کلیبولی ولایتی ، اوزون کوپری وتکفور طاغی ولایتنك خیره بولی وچورلو قضالری ، غرباً ادرنه ولایتی ، لالا پاشا ، حوضه قضالریله شرق جنوبیده تکفورطاغنك سرای وچتالجه ولایتنك یکی کوی ناحیه‌سیله محدوددر .

احوال وحدود طبیعیه‌سی

شرقاً : قره‌دکز ، رزوه دره‌سنی تعقیباً لافوار ، مغرودییو ، طورفو و شیوه‌لیقه .

شمالاً : دره کوی ناحیه‌سیله تقریباً آلتی کیلو مترووده صغوق‌صو چفتلکندن چاریق قریه‌سنه امتداد وخط بالایی تعقیب ایدن قوفجغاز ناحیه‌سنك یکرمی کیلو مترو شمالنده بولنان قره‌عبالر ، آخلاطلی په‌چه بایری و عربه‌جی بایری وغربه دوغری کروان بایری ، ٦٢٩ ، ٦١٥ رقملی تپه‌لر خط بالاسنی تعقیباً قره یوقوشی ، مالقوچلر ، کرازلی بایری ، قیزیلجیقلی دره‌سنه ممتددر .

غرباً : کرازلی بایرندن قره‌بیکار چفتلکی ، غولاما ، دربند دره‌سی ، قره حمزه ، آقارجه دره‌سنی تعقیباً عریض بابا چفتلکی حذاسندن أرکنه نهرینه منتهی اولور .

جنوباً : تورك مالقوچی قریه‌سندن بدأ ایله ارکنه نهرینی تعقیباً سیدلره شرق جنوبیدن بیاض کوی دره‌سنه ، مسنلی‌یه ، آخور کوینك شمالندن کچن بیاض کوی دره‌سنی تعقیباً بووالی دره‌سندن جاده‌یی قطع ایله چاقیللی قریه‌سنه ، قواجق قریه‌سنه ، لاله دره‌سنه ، سلطان‌باغچه قریه‌سنه وسلطان‌باغچه‌دن واسیلقوز دره‌سنه وقاستروکورفزینه نهایت بولیور .

طول وعرض درجه‌لری

قرق کلیسا ولایتی : عرضاً ؛ ٣٦َ ، ٤١ْ ، ایله ٥٤َ ، ٤١ْ درجه آره‌سنده و طولاً (غرانویجه نظراً ٣٥َ ، ٤٤ْ ایله ٤٢َ ، ٤٥ْ) درجه آراسنده و استرانجه بالقانلری أتکنده کائندر .

مساحهٔ سطحیه‌سی

ولایتك مساحهٔ سطحیه‌سی حقیقی اوله‌رق کوسترمك ایچون علاقه‌دار دوائر نزدنده اجرا قلنان تشبثات نتیجه‌سنده بونك شمدیلك ممکن اوله‌میه‌جغی و اساساً حال حاضرده ولایت هیئت فنیه‌سی خصوص مذکور ایله مشغول اولدوغندن ایلروده بیلدیریله‌جکی بیان ایدلمشدر .

طاغلر و ارتفاعلری

استرانجه سلسلهٔ جبالینك شمالی بلغارستانه منتهی شعباتندن عبارت بولنان باشلیجه‌لری بروجه آتیدر :

٣٨٤ سرمد ، ١١٣ بك تپه ، ١٩٢ وزیر تپه ، ١٠٣٠ بیوك ماغیا طاغی و لیپوا طاغی ، ٨٠٠ کوچوك ماغیا طاغی ، پونو طاغی ، سیوه‌تی‌پره ، قوناق طاغلری ، ٦٠٨ مال بایری ، ٦٢٩ کروان بایری ، آرابه‌جی بایری ، کرازلی بایری ، ٢٥٠ راقلی صغوق صو ، قرق کلیسانك شرقنده ٢٠٩ بالابان بابا و شمال غربیده کچی حصار ، ٢٥٦ راقلی بادملك تپه‌لری موجوددر .

ولایتك شرقاً وغرباً یوزده اوتوزی کثیف اورمانلرله محاط و یوزده یتمشی اووه‌لق اولوب محصولدار ومنبت اراضیدن متشکلدر .

انهار و طوللری مسیرنده باطاقلق موجود اولوب اولمدیغی و سیرسفائنه درجهٔ قابلیتی

ولایت داخلنده ذکره شایان انهار یوقدر . یالکز ارکنه نهرینك قوللرینی تشکیل ایدن دره‌لر موجوددر .

١ — رزوه دره‌سی : قرق‌کلیسانك شمالندن تورکیه‌ایله بلغارستان آراسنده خط‌فاصلی تشکیل ایدن وقره دکزك آیاستفانوس کورفزینه دوکیلیر . اشبو دره چیغناخور نام دیکر قره‌جه طاغ ناحیه‌سنك غربنده وباسپاله قریه‌سنك شرقندن جریان‌ایدن برقولی اینجه‌کوی ، دیکر قولی‌ده دره کوی جنوبندن منتهی اوله‌رق دلیقه دره‌سنی تشکیل ایدر .

٢ — بیوك دره نام دیکر شیطان‌دره : قرق‌کلیسانك دورت کیلومترو قادار شرقندن کچه‌رك برقولی سازاره ، دیکر قولی قولیوه استقامتندن کچمك اوزره برغویق بالقانندن نبعان ایله بابا اسکی قضاسنك ماندره قریه‌سنك غرب‌شمالیسندن آیریله‌رق اولا قرق‌کلیسانك اجیلکلی ، لفه‌جی ، یکی کوی و بابا اسکیدن بالمرور قرق کلیسانك جنوبندن آوروپا شمندوفر خطنی تعقیباً جریان ایدن ارکنه نهرینه منصب اولور .

٣ — صغوق صو دره‌سی : مالقوچلرده بالقاندن نبعان ایده‌رك اسکی پولوز ، بدره ، یکیجه ناحیه‌سی ، طقوز اویوك ، قره خلیل ، چشمه ، خزینه‌دار ، برونسز ، امام‌پازاری قریه‌لرندن جریان ایده‌رك أرکنه نهرینه منصب اولور .

٤ — مناستر دره‌سی : کوچوك مفیا طاغلرندن نبعان ایدن قوری‌دره ، مناستردره ، بایراق دره ، دوه چناغی ، جلالیه ولوله بورغازك شرقندن کچه‌رك قره دانشمند قریه‌سنده ارکنه نهرینه دوکیلور .

٥ — خوماد دره‌سی : ساکن بالقانندن نبعان‌ایده‌رك صغوجق، چونغره ، دوغانجه، احمد بك ، چفتلك قریه‌سی خذاسندن ارکنه نهرینه منصب اولور .

٦ — قره‌مود ، پاپوچ دره‌لری : ساکن ناحیه‌سنك شمال شرقیسندن نبعان‌ایله مدیه ناحیه‌سی شرقندن دکزه منصب اولور .

٧ — لاله دره‌سی : ویزه‌نك شرقندن نبعان ایده‌رك قره دکز سواحلنده قاسترو کورفزینه دوکیلور .

٨ قالایقه دره‌سی : ویزه‌نك شمالندن‌ظهورایده‌رك مدیه‌نك جنوبنده دکزه دوکولور .

٩ — بورغازکوی دره‌سی : ویزه‌نك شرق وغربندن نبعان ایده‌رك تکه خرابه‌لری نام محلده یکدیکرینه ملاقی اولان یووالی دره‌سیله برلشوب یووالی ، سنانلی ، قاریشدیران ناحیه‌سیله قره‌موص قریه‌لرندن بالمرور ارکنه نهرینه منصب اولور .

١٠ — بولانیق ، مناستر دره‌لری : ده‌میرکوینك شمال شرقیسنده کائن بالقانلردن نبعان ایده‌رك قره‌دکزه دوکیلور .

کوللر وسعتی ، موقعی ، دائمی ویا موقت اولدقلری ، بتاقلق یاپوب یاپمدیغی

قرق کلیسا ولایتی منطقه‌سنده بللی باشلی کول یوقدر .

کول وباطاقلق اراضی‌یی احتوا ایدن مناطق باطاقلقلر بحثنده مفصلاً عرض‌ایدلمشدر .

مملحه وارمیدر

ولایت منطقه‌سنده مملحه یوقدر .

تشکلات ژه‌ئولوژیه

ولایتك تشکلات ژه‌ئولوژیه نقطهٔ نظرندن اراضیٔ ثانیه‌دن اولوب مرکز قضا ایله دمیرکوی قضاسی ژوراژی و ترکیبات ارضیه‌سی کیللی، شیستلی، مارن‌طبقه‌لرندن متشکلدر.

دمیر کوی قضاسی دمیر و پریت معدنلرینی حاویدر . ولایتك اووه قسمنه اصابت ایدن دیکر اوچ قضاسی اراضیء ثالثه‌دن اولوب بورالرده مهم معدن آثاری مشهود اولمامقده‌در. ویزه قضاسی اراضیء ثانیه‌دندر .

مرکز قضاسنك دره‌کوی ناحیه‌سی اورمانلرینك بولندوغی اراضیده ده‌میر، کومور، حتی طمار حالنده آلتون بولندوغی مشاهده ایدلمکده‌در .

معادن

ده‌میر کوینده برچق ساعت مسافه‌ده اولان ده‌میر معدنی قصبه‌نك هرطرفنده مبذولاً بولونور ، سلاطین سالفه زماننده تأسیس وبالآخره طقسان ایکی محاربه‌سنده روسلر طرفندن تخریب ایدیلمش بردمیر خانه واردرکه آثار باقیه‌سنه نظراً اوراسنك وقتیله برشهر اولدوغی آکلاشیلمقده‌در. الیوم دیوارلری ، برجامعك ومناره‌سنك خرابه‌سی، جسیم ده‌میرچرخلر وساحه‌لری قاپلایان جروف معدنیه وکومور توزلری وحتی جابجا کوللر مشهود اولیور . بالقان حربندن اول بورالرده کشفیات یاپان برانکلیز شرکتنه ۳۲۸ سنه‌سنده طقسان طقوز سنه مدتله معدنك ایشلتمه امتیازی ویرلدیکی روایت ایدیلیور . معدن هرتخمینك فوقنده زنکین وجنسی‌ده غایت مقبولدر .

باقر معدنی‌ده بولونور . کمور معدنی‌ده بولندوغی مرویدر . مذکور دمیر معدنی حال حاضرده متروك ومعطل بر حالده‌در .

ولایتك سائر اقسامنده معادن یوقدر .

اورمانلر

قرق کلسا ولایتی اورمان نقطهٔ نظرندن چوق زنکیندر .

ولایتك شمال وشمال شرقیسنده ده‌میر کوی قضاسنده «۱۳۰» بیك هکتار ، ویزه قضاسنده ٦۰ بیك ، پیکار حصار قضاسنده ۲٥ بیك ، قرق‌کلیسا مرکز قضاسنده ۷٦ بیك هکتار اولمق اوزره جمعاً ۲۹۱ بیك هکتار اورمان موجوددر .

راقم اصغری سواحل اوله‌رق اون متردر ، اعظمی قره‌جه‌طاغ ، سازاره و بك‌بیکار اورمانلری ۸٥۰ – ۱۰٥۰ راقملیدر .

حالاً اورمان ایشلته‌جك سرمایه‌دار بیوك تجار اولمادیغندن یالکز ده‌میرکوی قضاسنك ایکنه اطه و ویزه قضاسنك مدیه ناحیه‌لرنده کومورجیلك یاپیلمقده و اورمانك ثروتنه نسبتله درجهٔ استفاده آنجق یوزده بره یاقلاشمقده‌در .

قرق کلیسانك دره کوی ، سازاره ، بك پیکار ، چاغلایق ، قره دره و قوقجغاز اورمانلرنده اودوندن کومور و آلات وادوات زراعیه اعمال ایدیلیر ومعمولات مذکوره قرق کلیسا ، بابا اسکی ، لوله بورغاز ، ادرنه ، خیره‌بولی و استانبول اولمق اوزره بتون تراکیانك هر طرفنه آرابه‌لر ایله وشمندوفرله سوق اولنور .

اهالیء قرا قطعیاتی بالذات یاپوب کندی آرابه‌لریله پازارمحللرینه وجوار قرا وقضالره کوتوره‌رك طوپدن وپراکنده فروخت ایدرلر .

بوسنه اورمانلق آراضیده کائن کویلرخلقی یونانلیلرك جبراً وقهراً آلوب کوتوردکلری اوکوز ، ماندا ، بارکیر ، قاره صیغیر ، قیون وکچی حیواناتنی اورمانلردن انتفاع ایتمکله تدارك وتأمین ایتمشلردر . دمیر کوی و ویزه اورمانلری حالاً انتظامنی محافظه ایتمکده ایسه‌ده قرق کلیسا مرکز قضاسی وپیکار حصار اورمانلری یونانلیلر طرفندن غیر منتظم و غیر فنی قطعیات ایله کاملاً تخریب ایدلمشلردر . یالکز حال حاضرده اورمانلرك ثروتی چوق ، لکن ایشلته‌جك سرمایه‌دار یوقدر .

قرق کلیسا منطقه‌سنده‌کی اورمانلرك یوزده سکسانی بالطه‌لق اولوب یالکز اودون ، کومور ، توتون صیریغی اعمالنه مساعددر .

بو اورمانلرك اشجاری : قایین ، میشه ، کورکن اشجاری آیریجه بیوك چاپده ویوزده یکرمی حالنده ایسه میشه ، قایین ، کورکن ، آقچه آغاج ، دیش‌بوداق ، قواق ، قره‌آغاچ ، سکود و انواعی اشجاری حالنده بولنمقده‌در . قرق کلیسانك یونانلیلر طرفندن استیلاسی اوزرینه یونان اورمان فن مأمورلری ولایت اورمانلرینی پك زنکین وامثالسز بولدوقلری همان استفاده جهتنی دوشونه‌رك دره‌کوی وجوارنده‌کی اورمانلردن موجود ثروت خشبیه‌نك یوزده یتمشی نسبتنده تراوه‌رس و اوزون ابعادده کراسته‌لر اعمال ایتدیره‌رك اهالیء محلیه‌یه آنغاریه صورتیله وشمندوفر واسطه‌سیله صوك رجعتلری زماننه قادار یونانستانه سوقه دوام ایتمشلردر .

نباتات

طبیعتاً معتدل بر اقلیمده بولنان قرق کلیسا ولایتی عمومیت اعتباریله هر نوع اشجار ونباتات یتشدیریر . اهالیده اشجار یتشدیرمکه بر غیرت اولمدیغندن موجود اولانلری‌ده خدایی نابت واجدادن قالما شیلردر .

بالقان حربندن مقدم قرق کلیسانك اطراف اربعه‌سی باغلرله محاط و اشبو باغلر درونده جویز ، زردالی و بادم آغاجلری موجود ایدی، کلیتلی بر مقدارده جویز و بادم و عینی زمانده دیش بادمی تعبیر ایدیلان بر نوع بادم آز مقدارده یتیشدیرلمکده و آزچوق استانبوله سوق ایدیلمکده ایدی . اوزوم محصولی ایسـه قرق کلیسا مرکز قضـاسنك یگانه منبع وارداتی اولوب حتی چیفتجیلك درجهٔ ثانیه‌ده قالمقده ایدی .

ولایت خلقنك الك فقیر عائله‌سی بیله اقلی اوچ دورت دونم بر باغه مالك بولنور . و برسنه‌لك یه‌جکنی ، ایچه‌جکنی ، کیه‌جکنی و بتون احتیاجاتنی بونکله تأمینه چالیشـیر ایدی . تخمینی اوله‌رق دییه بیلیرم که مرکز قصبه‌نك جهات اربعه‌سی اون بش کیلو مترو امتدادنده دائراً مادار باغلرله محاط اولدوغی کبی جوارده بولنان قره‌خضر ، اسکوب ، قویون بابا ، ارکلیجه لفه‌جی قریه‌لری باغلری‌ده ولایتك باشلیجه و مهم منبع وارداتنی تشکیل ایدردی، محصولاتندن راقی ، شراب ، قونیاق ، خردالیه ، پکمز ، جویزلی صوجوق امـال و کلیتلی مقدارده استانبوله و ولایات سائره‌یه اخراج ایدیلمکده و بو محصـولات اورالرده فوق‌العـاده رغبت کورمکده ایدی .

مع‌الاسـف بالقـان حربی اثناسـنده یاپیلان تخریبات و بوکا انضمام ایدن فیلوقسرا خسـته‌لغی ، حرب عمومینك تولیـد ایتدیکی باقیمسزلق یوزندن حال حاضرده بو باغلر همان کاملاً دینیله‌جك درجـه‌ده محو و خراب اولدوغندن الیوم تارلا حالنـه انقـلاب ایتمش و آنجق زرعیات صورتیله تأمین استفاده ایتمکده بولنمشدر . شو حالك دوامی ایسه باغجیلغه آلیشمش اولان خلقك احتیاجاتنی تأمینه کافی کلمدیکندن ثروت محلیه‌نك کلیـاً تناقصنه سبب اولمش و اهالینك فقر و ضرورتنی انتاج ایلمشدر .

اوچیوز یکرمی آلتی سنه‌سنده قصبه‌یه بر کیلو مترو مسـافه‌ده حکومت محلیه طرفندن بر نمونه فدانلق بغچه‌سی تأسیس ، استردادی متعاقب یکیدن احیا و زراعت فن مأموری طرفنـدن اداره و احضـار ایدیلن آمریقا آصمه اوزوم فیده‌لریله ، آشی میوه فدانلری یتیشدیرلمکده و بورادە آلده ایدیلن آصمه فیده‌لری اهـالیء محلیه‌یه توزیـع ایدیله‌رك باغلرك الك صوك آمریقان اصولی ایله تعمیم و احیاسی خصـوصنه چالیشلمقده‌در . پیکار حصـار قضاسنده‌ده عین غایه ایله بر اشجار مثمره نمونه باغچه‌سی تأسیس ایدلمشدر .

جدول (١)

٣٣٩ سنه‌سی ظرفنده قرق کلیسا ولایتی منطقه‌سنده ادراك اولنان حبوبات مقدارینی کوسترر جدولدر

موقعی	بغدای کیلو	آرپه کیلو	چودار کیلو	یولاف کیلو	قپلوجه کیلو	پورچاق کیلو	داری کیلو	مصر کیلو	سیسام کیلو	نحود کیلو	فصولیه کیلو	مرجمك کیلو	ملاحظات
قرق کلیسا مرکز قضاسی	١٢٥٠٠٠٠	١١٠٠٠٠٠	٨٥٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠	٣٥٠٠٠٠	٣٠٠٠٠٠	٦٠٠٠٠	٩٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٠	٤٠٠٠٠	١٥٠٠٠	توتون
بابا اسکی »	١١٨٠٠٠٠	٩٥٠٠٠٠	٨٦٠٠٠٠	٤٥٠٠٠٠	٦٠٠٠٠٠	٦٠٠٠٠٠	٢٥٠٠٠	١٠٠٠٠٠٠	١٢٠٠٠	٥٠٠٠٠	٥٠٠٠	١٢٠٠٠	کیلو
لوله بورغاز »	١٥٠٠٠٠,	٨٦٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠	٦٠٠٠٠٠	٧٥٠٠٠٠	٤٠٠٠٠٠	٤٠٠٠٠	٨٧٠٠٠٠	١٥٠٠٠	٣٥٠٠	٢٠٠٠	٢٨٠٠	
پیکار حصار »	٨٨٠٠٠٠	٩٠٠٠٠.	٧٠٠٠٠٠	٥٥٠٠٠٠	٤٠٠٠٠٠	٢٥٠٠٠٠	٢٠٠٠٠	٧٥٠٠٠٠	٣٥٠٠	٢٨٠٠	١٥٠٠	١٦٠٠	٥٣٣,٠٠٥
ویزه »	٧٥٠٠٠٠	٧٠٠٠٠٠	٣٧٠٠٠٠	٢٥٠٠٠٠	١٢٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٥٠٠٠٠٠	١٧٥٠	١٣٠٠	١٤٥٠	١٨٠٠	قضالر داخلدر.
دمیر کوی »	٠٦٠٠٠٠	٤٠٠٠٠	٥٠٠٠٠	١٠٠٠٠	٠	٠	٠	٠١٢٠٠٠	٠	٠	٣٥٠٠	٠	
یکون	٥,٦٢٠٠٠٠	٤,٥٥٠٠٠٠	٣,٣٣٠٠٠٠	٢,٣٦٠٠٠٠	٢,٢٢٠٠٠٠	٢,٠٥٠٠٠٠	١٥٥,٠٠٠	٤,٠٣٢٠٠٠	٤٢,٢٥٠	٥٧,٦٠٠	٥٣,٤٥٠	٣٣,٢٠٠	

— ٧ —

زراعت

ولايتك شمال وشمال شرقى وغربى جهتى طاغلق واورمانلق اولدوغندن يوزده آلتمش نسبتنده قابل زراعت ارضى‌يه مالك اولان اهالى عموميتله تكمل ايتمش دمير پوللقلرله وجزئى صورتده حال ابتدائيده بولنان قاره صاپانلر ايله زرعيات ياپمقده‌در .

باغجيلغك زوالندن صوكره چفتجيلك خلقك بالخاصه واسطهٔ انتفاع ومعيشتى اولمشدر .

زرعيات اعتباريله ولايت صره‌سيله بابا اسكى ، پيكار حصار ، لوله بورغاز ، ويزه ، قرق كليسا قضالرينى احتوا ايتمكده‌در . شمال شرقى‌يه تصادف ايدن دمير كوى قضاسنده اودرجه حبوبات يتيشه‌مه‌مكده و زرعيات اجرا ايديله‌مامكده‌در .

١ — بابا اسكى : احوال طبيعيه و زراعت نقطهٔ نظرندن ولايتك ايكنجى درجه‌ده برقضاسنى تشكيل ايتمكده‌در . بغداى ، آرپه‌دن ماعدا بقليات ، نوخود ، مرجمك ، بقله ، خط كذركاهنده بوستان يتيشديرلديكى كبى ايچروسندن كچن بيوك‌دره ايرماغنك اروا واسقاسى سايه‌سنده ادامه ايديلن متعدد سبزه بغچه‌لرنده هر درلو سبزه كلى مقدارده يتيشمكده‌در .

٢ — پيكار حصار : قضانك شمال غربى جهتندن صرفنظر اولندقده اراضيسنك يوزده يتمشى بغداى ، آرپه ، مصر ، چاودار ، دارى ، قوش يمى ، قاپلوجه ، يولاف وبقليات زرعياتنه فوق‌العاده مساعد اولوب بونقطه‌دن برنجى درجه‌يى احراز ايتمكده‌در .

بره اون نسبتنده محصول آلنمقده بوراده يتيشن بغدايلر ديكر قضالرككنه صوك درجه‌ده فائق برصورتده مظهر رغبت اولمقده‌در .

٣ — لوله بورغاز : قضانك فوق‌العاده قوهٔ انباتيه‌سنه نظراً مع الاسف دارى ، سيسام ، آق‌دارى ، مصر ، نوخود ، بقله وسائره مكملاً يتيشديكى حالده اراضيسنك يوزده سكسانى مرعا حالنده‌در . بالخاصه دميريولى كذركاهنده كليتلى بوستان محصولى يتيشديريله‌رك استانبوله سوق واخراج ايدلمكده‌در . صوك سنه‌لرده حكومت طرفندن كونديريلن بخارلى پوللق وخرمان ماكنه‌لرى اجراى فعاليت ايلمكده‌در .

٤ — ويزه منطقه‌سى ايكنجى درجه‌ده قابليت انباتيه‌يى حائز اولوب عين محصولات وحبوباتى ادراك ايتمكده ايسه‌ده شمال وشمال شرقيسنده بولنان اقسام واراضى زراعته غير صالح اولمقله برابر مركز ومديه ناحيه‌لرى كويلرنده آنجق بقليات فصيله‌سندن اولان بقله ، فصوليه ، نوخود ، مرجمك كبى حبوبات يتيشه بيلور ايسه‌ده بورا خلقى معيشتلرينى زرعياتدن ماعدا واك زياده كراسته وكومور اعمال واخراجيله تامين ايلمكده‌درلر .

٥ — قرق کلیسا : اڭ زیاده جنوب قسمنی تشکیل ایدن اراضینك یوزده آلتمشی حبوبات وزراعته الویریشلی اولوب اینه‌جه ناحیه‌سیله ، مرکز ناحیه‌سی قراسنده بغدای ، آرپه ، مصر ، چاودار ، یولاف ، قپلوجه ، سیسام ، داری ، مرجمك ، نوخود ، بقله وکلیتلی مقدارده بوستان سبزه یتیشمکده‌در .

مرکز ولایتك درت کیلو متره شرقنده شمالدن جنوبه دوغرو جریان ایدن بویوك دره ایرماغنك ایکی طرفنده متعدد سبزه بغچه‌لری موجود اولوب بو باغچه‌لرده‌ده هر نوع محصول یتشمکده‌در .

ولایتك شمال و شمال غربی قسمنه اصابت ایدن دره کوی ، قوقجغاز ، کثیرلك ، پولوس ناحیه‌لریله کویلرنده اراضی اکثریتله اورمانلق اولدوغندن حبوباتدن اڭ زیاده چاودار امثالنه فائق و ولایت داخلنده بیوك بر رغبت قزانان فصولیه و مرجمك محصولی الده ایدلمکده‌در .

توتون

ولایتك مقدما اینه‌جه ناحیه‌سیله ، قویون بابا ، طقوز اویوك ، قواقلی و پیکار حصار عثمانجق ، ماندریچه ، بانجقلر ، اسلام بکی ، جلالیه ، لوله بورغازك قریق موره ، تاتار کوی ، چشمه قولی قریه‌لرنده توتون زرعیاتی یاپیلمقده ایدی . صوك زمانلرده سلانیك و درامه حوالیسندن کلن مهاجرلرك قسم اعظمی ، اساساً صنعت و مسلکلری اولمق اعتباریله همان توتون محللری احضار وزرعیاته باشلامشلر و بونی کورن اهالیء قدیمه دخی بیوك بر هوس وخواهشله توتونجیلکه اهمیت ویرمشلردر ، بوسنه‌کی زرعیات مقداری کچن سنه‌یه نسبتله ایکی مثلی راده‌سنده اولدوغندن بوسنه توتون محصولنك بر ملیون کیلویی تجاوز ایده‌جکی تخمین ایدلمکده‌در . اوچیوز اوتوز طقوز سنه‌سنده توتون بش یوز اوتوز اوچ بیك اوچ یوز بش کیلو مقدارنده اولدوغی رژی اداره‌سنك طوتدوغی ایستاتیستقلرندن آکلاشیلمشدر .

توتونلرك نوع ونفاستی تدریجاً یوکسلمکده کرك کمیتجه و کرك کیفیتجه سنهٔ حالیه توتوننك کچن سنه‌کی محصولنه تفوق ایده‌جکی آکلاشیلمقده و روش حال قرق کلیسا ولایتی ایله ملحقاتنك توتون جهتیله ایکنجی بر اسکچه ، درامه اوله‌جغنی کوسترمکده و آتیء قریبده توتون محصولنك بورالرده ثروت ورفاه عمومی‌یی شایان ممنونیت بر مرتبه‌یه ترفیع وایصال ایلیه‌جکنه اعتماد ایدلمکده‌در .

پاموق

قرن كليسا ولايتى داخلنده پاموق زراعتى همان يوق كبيدر . پاموق يوزده ايكى نسبتنده بعض كويلرده زرع ايدلمكده ايسه‌ده ذكره شايان دكلدر .

كتن و كنوبر

ولايتده كتن وكنوبر زراعتى يوقدر .

آريجيلق

داخل ولايتده آريجيلق صنعتى حال ابتدائيده اولوب شمدى‌يه قادار اسكى سيستم سپت قووانلر استعمال ايدلمكده‌در . بونلرك مقدارى‌ده جزئيدر .
مركز ولايتده‌كى بلغار آريجيلرندن برايكيسى برقاچ‌دانه آمريقان سيستمى قووان‌صندقلرى كتيرتمشلردر .

ولايتك بالخاصه مركز قضاسيله ، ده‌مير كوى ، پيكار حصار حواليسى آريجيلغه فوق‌العاده مستعد ايسه‌ده بوصنعت حال حاضرده چوق محتاج تشويق بر حالده‌در .

باغجيلق

مركز قضا اسكيدن برنجى درجه‌ده بر باغجيلق منطقه‌سى ايكن صوك سنه‌لر ظرفنده بر طرفدن فيلوقسرا ، ديكر طرفدن توالى ايدن حربلر ، اشغاللر و مهاجرتلر دولاييسيله و باقمسزلق يوزندن خراب اولان باغلر اليوم ١٠٠ الى ١٥٠ بيك دونم وسعتنه انحصار ايتمشدر . بو باغلردن شمديكى حالده سنوى آنجق دورت ، بش يوز بيك قيه راده‌سنده محصول آلنمقده‌در .

حال بوكه ، وقتيله سنوى بر بچق ميليون كيلودن فضله يالكز شراب اخراجاتى ياپان قرق كليسا و حواليسندن اليوم آنجق يوز بيك قيه راده‌سنده ياش اوزوم حاصلاتى الده ايدلمكده و متباقى قالان اوزوم محصولى ايسه اسكوب ناحيه‌سنده‌كى باغلره انحصار ايتمكده‌در .

باغجيلغك احيا و ترقيسى خصوصنده خلق چوق محتاج معاونت و تشويق بر حالده‌در .

جدول (٢)

٣٣٩ سنه‌سی قرق‌كليسا ولايتی منطقه‌سی داخلنده‌كی موجود طيور اهليه مقدارينی ارائه ايدر جدولدر :

موقعی	طاووق عـدد	هندی عـدد	قاز عـدد	اوردك عـدد
قرق كليسا مركز قضاسی	١٥٠٠٠	١٢٠٠	٦٠٠	٥٠٠
لوله بورغاز »	١٢٠٠٠	١٥٠٠	٧٥٠	٤٠٠
پيكار حصار »	١٠٠٠٠	١٠٠٠	١٨٠٠	٤٥٠
ويزه »	٢٠٠٠٠	١١٠٠	١٥٠٠	٨٠٠
دمير كوی »	١٠٠٠	•	•	•
بابا اسكی »	١٨٠٠٠	١٢٥٠	١٣٠٠	٦٠٠
يكون	٧٦٠٠٠	٦٠٥٠	٥٩٥٠	٢٧٥٠

حيوانات اهليه و وحشيه

حيوانات اهليه‌نك اجناس ومقدارلری بالاده‌كی ٢ نومرولی جدولده كوسترلمشدر. حيوانات فرسيه‌سی آسيا عرقنه منسوبدر . ارتفاعلری «١,٣٤» دن « ١,٤١ » يه قادار تخالف ايتمكده‌در. طونلری اكثريتله طوری اولوب آل، قير وياغيز طونلرده تصادف ايدلمكده‌در. تشكلات عظميه‌لری اولدقجه منتظم اولوب جثه‌لری وسط درجه‌ده‌در .

حيوانات بقريه

على الاكثر يرلی جنسی اولوب ارتفاعلری وسطی « ١,٣٠ » در. عموميتله ايكيوز قيه ثقلتنده اولان مذكور حيوانلرك تشكلاتی منتظم ومقاومتكاردر .

حيوانات غنميه

يرلی اولوب قيويرجق جنسندندر . ولايتك واسع مرعا واورمانلری بولنمسی حسبيله بورالرده قويون وكچی زياده مقدارده بسله‌نه‌بيلير .

ولايت بابا اسكی ، لوله بورغاز ، پيكار حصار ويزه قضالريله مركز قضا وتوابعی اولان پولوس واينه‌جه ناحيه‌لری اراضيسی قسماً دوز وواسع اووه ومرعالری حاوی اولدوغندن

بورالری قویون یتشدیرمکه پك مساعد اولوب کلیتلی مقدارده یاپاغی ، سوت ، بیاض پینر وقاشار پینری اخراجاتی یاپیلمقده‌در . موجود قویونلرك جثه‌لری وسط وقسماً بیوکجه اولوب بهر قویوندن سنوی اون‌ایکی قیه بیاض پینر آلدهایده‌جك درجه‌ده سوت آلنمقده‌در . کچی ، الك زیاده ولایتك شمال و شمال شرقی اراضیسی احتوا یدن دهره کوی ، قوقجغاز ناحیه‌سی ایله ده‌میرکوی قضاسنده یتشدیرلمکده و محصولاتندن دخی هر صورتله استفاده ایدلمکده‌در .

طیور اهلیه

ولایت داخلنده طیور اهلیه‌دن طاووق ، خروس ، هندی ، قاز ، اوردك یتشیر . ایچلرنده معروف بر نسل یوق ایسه‌ده یرلی طاووقلری سنوی یوز اللی قادار یمورطه یاپه‌بیلیرلر . ثقلتلری : هندیلری علی الاکثر « ٣,٥ » الی « ٦ » قیه قادار کلیور . یرلی جنس قازلر ٩:٥ کیلودر . بو ولایتده اوردکلرك ، یشیل باش ، بیاض و آلاجه اولمق اوزره متعدد جنس و نوعلری یتشمکده اولوب ایچلرنده « ٧ : ٨ » کیلو کلنلرده تصادف اولنمقده‌در .

حیوانات وحشیه

ولایتك طاغلق واورمانلق آراضیسنده قاره‌جه ، کیك ، طاووشان ، قورت ، دوموز ، تیلکی ، چاقال ، اراضیٔ جنوبیه‌سنده دوموز ، تیلکی ، طاووشان ، صانصار ، پورصوق ، کوستبك ، یر کوپکی ، کدی ، صوکنارلرنده قوندوز بیابانی‌طاووشان مبذولاً بولنمقده‌در . بونلردن بر چوغی یاز محصولی اولان مصر ، پاتاتس ، نوخود و سبزه بغچه‌لرینه ایراث مضرت ایدرلر .

مطالعهٔ عمومیه

حیواناته ومزروعاته الك زیاده خسارات ایقاع ایدن قورد و دوموزلرك ازالهٔ وجودی ایچون حکومتجه تدابیر اتخاذینه مجبوریت کورولمکده‌در .

حکومت بوخصوصده کویلیلردن نشانجی و آوجی اولنلره مواد ناریه مجاناً اعطا ایتمك ویاخود بو حیوانلری اوروب کتیره‌نه مکافات نقدیه اعطا ایله‌مك یاخودده بر مجادله مفرزه‌سی تشکیل ایله‌مك صورتیله امحالری اسبابنه توسل ایتملیدر . بواوچ شق حرکتندن ایلك ایکنجیسی مرجح‌در .

جدول (٣)

٣٣٩ سنه‌سی قرق‌کلیسا ولایتی منطقه‌سی داخلنده موجود بالعموم مختلف الجنس حیواناتی ارائه ایدر جدولدر :

موقعی	حیوانات بقریه								حیوانات فرسیه						حیوانات غنمیه					
	قوشوم اوکوزی	اینك	بوغا	طوصون ، دوکه بوزاغی	قوشوم مانده‌سی	بوغا	مانده اینکی	ملاق	قوشوم بارکیری	آیغیر	قصراق	طای	استر	مرکب	قوچ	قیون	قوزی	کچی	تکه	اوغلاق
قرق کلیسا مرکز قضاسی	٢٢٥٥	٣٩٦٠	٥٥	٢٣٨٨	٥١٥	٣٣	٥٥٥	٤٠٧	٢٢٤	١٥	١٦٧	٧٢	١٢٤	١١٣٩	١٧٨٥	٢٩٣٢٢	١٥٢٤٧	٧٥٨٨	٨٢٥	٤٥٢٨
بابا اسکی »	١٦٠٢	٤٠٢١	٣٨	٣١٠٠	٢٧٨	١٢	٩٨٩	٧٤٩	١٣١	١٣	٢٧٠	١١٨	٢٥	٢٨١	٦١٧	١٩٥٤٧	٨٨٣٦	٢١١١	٥٩	١١٣٢
لوله بورغاز »	٩٤٥	٨٧٠	٢٥	٣١٢	١٣٠	٦	١٥٢	٥٠	٨٣	٢	٤٩	٤	٣٥	٨٤	١٢١٣	٢٣١٧٤	١٢٤٠٠	٢٤٥٤	٦٠	١٢٥٠
ویزه »	٨٩٧	٢٢٠٣	٥٠	١٥٩٥	٢١٤	٧	٣٣٨	٢١٢	١٣٥	٨	١٠٨	٤٥	٨٤	٥٦٥	٣٥٧	٨٠٣٨	٤٠٥٠	٣٨٣٠	٢١٠	٢١٩٠
پیکار حصار »	٧١٦	٢٠٢٤	١٥	١١٧٥	١٣٠	٤	٢٧٧	١٥٣	٧٦	١٢	٩٣	٣٣	٣٩	٣٥٨	٣٦٥	١١٠٥٨	٤٢٧١	٤٧٨٩	٢٠٦	١٧٥٢
دمیر کوی »	٣٥٣	٤٠٢	٨	٢٧٤	٥٦	٢	١٥	١٦	٢٢	١	٢٠	١٤	١٤	٧٥	١٣٠	٧٨٦	٥٩٦	٦٠٦	٧٣	٤٤١
یکون	٦٧٦٨	١٣٤٨٠	١٩١	٨٨٤٤	١٣٢٣	٦٤	٢٣٣٦	١٥٨٧	٦٧١	٥١	٧٠٧	٢٨٦	٣١١	٢٥٠٢	٤٤٦٦	٩١٩٢٥	٤٥٤٠٠	٢١٣٧٨	١٤٣٣	١١٢٩٣

— ١٣ —

جدول (٤)

٣٣٩ـــ ٣٤٠ قرق كليسا ولايتنك تقسيمات ملكيه‌سى كوسترر جدولدر :

اسامىٔ قضا	ناحيه عددى	قريه عددى	ملاحظات
قرق كليسا مركز قضاسى	٥	٥٨	
بابا اسكى »	٢	٤٦	
لوله‌بورغاز »	١	٣٨	
ويزه »	٢	٢٦	
پيكار حصار »	٠	١٩	
دمير كوى »	٢	٢٤	
يكون	١٢	٢١١	

ولايتك تقسيمات ملكيه‌سى

قرق كليسا لواسى ١ مارت ٣٤٠ تاريخندن اعتباراً اولجه تابع اولدوغى ادرنه‌ولايتندن آيريله‌رق مستقل بر ولايت اولمشدر .

قرق كليسا مركز قضاسيله، بابا اسكى ، لوله‌بورغاز ، ويزه، پيكار حصار، ده‌مير كوى‌دن عبارت آلتى قضايى حاويدر .

مركز قضاسنك اسكوب ، ده‌ره‌كوى ، قوفجغاز، پولوس، اينه‌جه ناحيه‌لرى داخلنده اللى سكز كويى واردر .

بابا اسكى : پاولى ، قره‌جه اوغلان ناحيه‌سيله ايله قرق آلتى كويى حاويدر .

لوله‌بورغاز : قاريشديران ناحيه‌سيله اوتوز سكز كويى حاويدر .

ويزه : سركن ، ميديه ناحيه‌لرى ايله يكرمى آلتى كويى حاويدر .

پيكار حصار : ك ناحيه‌سى يوقدر ، اون طقوز كويى واردر .

ده‌مير كوى : ايكنه آطه ، قره‌جه طاغ ناحيه‌لرى ايله يكرمى درت كويى حاويدر .

شو حالده تشكيلات ملكيه‌يه نظراً قرق كليسا ولايتى آلتى قضا ، اون ايكى ناحيه و ٢٢١ كويدن متشكلدر .

قرق‌کلیساقصبه‌سی: سلطان‌بایزید، خدیجه‌خاتون، دوغلیجه، قره‌جه‌ابراهیم، جامع‌کبیر، یاپراقلی ، دلاك زاده ، حاجی ذکریا محله‌لرندن عبارت ایسه‌ده اساساً خدیجه خاتون : مسلم وبلغار اوله‌رق ایکی ، قره‌قاش : مسلم ، موسوی ، روم اوله‌رق اوچ ، جامع‌کبیر : مسلم، روم وبلغار اوله‌رق اوچ ، یاپراقلی : روم وبلغار اوله‌رق ایکی ، دلاك‌زاده : مسلم ، روم وبلغار اوله‌رق اوچ ، حاجی ذکریا : مسلم روم و بلغار اوچ که جمعاً اون طقوز محله‌دن متشکلدر .

بابا اسکی نك : حاجی حسن ، دیك طوغری ، حمیدیه ، توفیقیه ، واروشناملرنده بش محله‌سی ، لوله بورغازك : حسن بك ، آلاجه مسجد ، حمیدیه، موسوی، جدیدمسلم، جامع عتیق ناملرنده آلتی محله‌سی ؛ ویزه‌نك : قلعه ، یازی ، طاناولر ، سید قاسم ، بلاجه ناملرنده بش محله‌سی واردر .

دمیرکوی قضاسنه ایسه بوکره یکی باشدن روم ایلی مهاجرلری اسکان ایدیله‌جکدر .

ایکنجی قسم

اقلیم

قرق کلیسا ولایتی منطقه‌سنك اقلیمی معتدلدر . تقسیمات طبیعیه‌سی اعتباریله یازو قیش موسملری تبدل ایتمکده‌در .

ویزه‌نك شمال وشمال شرقی جهتلری ایله ده‌میرکوی قضاسی معتدل ایله بارد آراسنده‌در . بورالرده قیشین پك چوق قار یاغار ، بعضاً قار اودرجه دوشرکه عادتا مرور وعبوره مانع تشکیل ایدر . کذلك مرکز ولایته تابع ده‌ه‌کوی ، قوفجغاز حوالیسی دخی بارد منطقه‌یی تشکیل ایدر .

مواسم

مرکز ولایتك شمال وشمال شرقیسی ، ویزه‌نك شمال اقسامی ، ده‌میرکوی قضاسی کاملاً طاغلق و اورمانلق اولدوغندن بو مواقعده مایس اواسطنه قادار صوووقلر دوام ایدر . ایلك بهار موسمی ایسه همان حس ایدلیه‌جك درجه‌ده کچر .

ولایتك سائر اقسامنده ایلك بهار موسمی پك لطیف اولوب هر طرف رنکا رنك ازهار و چمنزار ایله مستوردر .

یاز اولدوقجه صیجاق کچر ، بعضاً شمال روزکاری اوقادار فنا بر حالده وزان اولورکه انسانی عادتا خسته ایدر .

صوك بهار موسمنده درجهٔ حرارت تنزل ایدرك مختلف روزکارلر فورطنه‌لر ظهور ویاغمورلر نزول ایدر وهوا سرینله‌مکه باشلار ایسه‌ده بعضاً ینه بوموسمده یازی آندیریر درجه‌ده صیجاق وساکن هوالرده تصادف ایدیلیر .

قیش موسمنده علی‌الاکثر قار یاغار وشدتلی صوووقلر کورولور .

درجهٔ حرارت نسبتنك وسطی ، اصغری ، اعظمی مقدارلری

درجهٔ حرارت مواقعه کوره تخالف ایدر . قرق کلیساده سنه‌نك حرارت اعظمیه‌سی تموز آغستوس آیلرینه مصادف اولور ، اعظمی «٣٦» درجه‌یه قادار چیقار اصغری: –٨ اولوب حرارت وسطهٔ سنویه « ١٥,٥ » درجه‌در .

پیکار حصار وویزه قضالرنده : یازین حرارت اعظمیه تموز آغستوس ماهلرنده «۳۲» درجه‌یه قادار چیقار . قیش حرارت اصغریه کانون‌ثانی و شباط ظرفنده «ـ ۱۰» در . وسطی درجهٔ حرارت «۱۱» در .

بابا اسکی و لوله بورغازده ، تموز و آغستوس آیلرنده اعظمی درجهٔ حرارت «۳۶»در. کانون‌ثانی وشباط ظرفنده اصغری «ـ ۵» وسطی «۱۵,۵» درجه‌در.

ده‌میرکوی : یازین اعظمی «۲۸» قیش اصغری ـ ۱۵ اولوب حرارت‌وسطیهٔ‌سنویه‌سی «۶,۵» درجه‌در .

روزکارلر

داخل ولایتده سنه‌نك مختلف زمانلرینه عائد همان هر نوع روزکارلر وزان اولور . سنه‌ده قرق بش کون ییلدیز (شمال) ، سکسان ایکی کون قبله (جنوب) ، اوتوز اوچ کون کون‌دوغروسی (شرق) ، یکرمی‌سکز کون باطی (غرب) ، یکرمی‌ایکی کون پویراز (شمال‌شرقی) ، اللی کون لودوس (جنوب‌غربی) ، اوتوزبر کون قاره‌یل (شمال‌غربی) اون یدی کون کشیشلمه (جنوب شرقی) روزکارلری أسر ، سنه‌نك تقریباً اللی یدی کونی‌ده ساکن کچر .

درجهٔ یبوست و رطوبت — بر سنه ظرفنده یاغان یغمورلرك ارتفاعی

قرق کلیسا ولایتی محیطنده یاغمورلر ایلك بهار ، صوك بهار ، قیش موسملرنده کثرتله یاغمقده‌در . بعضاً ایلك بهار یاغمورلری مایس اواسطنه قادار دوام ایدر ، بعضاً‌ده نادراً نزول ایدر . تشرین اول وثانیده کیجه‌لی کوندوزلی یاغمور یاغدیغی‌ده واقعدر .

ایلك بهار وصوك بهار وقیش موسملری عمومیتله راطب‌ایسه‌ده بالخاصه قیش موسمی اکثریتله قارایله کچر . یاغمورلرك دوامی‌مدتنجه کچن‌ایامده هوای‌نسیمی رطوبتله مشبوعدر. آنجق حزیراندن ایلول نهایتلرینه قادار دوام ایدن یاز موسمنده هوا یابس بولنمقده‌در . قرق کلیسا زراعت مأمورلغنجه طوتیلان قیودە نظراً هوانك تماماً بلوطلی و اورتولی اولدوغی‌کونلر ایلك‌بهار ، مارت ، نیسان آیلرنده یکرمی‌بش ، یازین : حزیرانده اون‌ایکی، صوك بهار : ایلول و تشرین اولده قرق بش ، قیش : کانون اول ، ثانی ، شباط آیلرنده سکسان سکز کوندر .

هوانك تماماً ویا نیم آچیق اولدوغی کونلرده یوز طقسان بش کوندر .

قیراغی : ایلك بهارده سکسان آلتی صوك بهارده یدی کوندر .
چجی : « یکرمی بش ، یازین بش ، صوك بهارده اوتوزسکز کوندوام ایتمشدر.
سیس : « طقوز ، یازین ایکی ، صوك بهارده اون ایکی ، قیشین اون سکز کون دوام ایتمشدر .

اعظمی رطوبت درجه‌سی : کانون اولده « ٧٩ » اصغری آغستوسده « ٤٥ » ، ثابت مایسده « ٦٦ » درجه‌در .

ایلك بهارده « ٢٥٦ » ، یازین « ٦٥ » میلمتره‌در .
صوك بهارده « ٣٤٨ » ، قیشین « ٤٥٠ » ارتفاعنده اولوب سنوی نزول ایدن باران وسطی « ١١١٩ » میلیمتره اتفاعنده‌در .

ایلك بهارده آلتی کون مدتله « ١٥ » سانتیم ، قیشین « ١٨ » سانتیم قار یاغمشدر .

موجود میاه معدنیه و بونلرك تحلیل راپورلری

قرق کلیسا ولایتی داخلنده میاه معدنیه یوقدر .

قاپلیجه‌لر و ترکیبالری

ولایت داخلنده قاپلیجه یوقدر .

جدول (٥) قرق كليسا ولايتی نفوس عموميه‌سنك عرق و دين اوزرينه تقسيماتنى ارائه ايدر جدولدر

موقعی	تورك		آرناوود		بوشناق		پوماق		چركس		قبطی مسلم		بولغار		موسوی		يكون		يكون عمومی
	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	ذكور	اناث	
قرق كليسا مركز قضاسی	٨٨٨٩	٩٨٤٢	٦٥٣	٦٦٤	٣٠٠	٣٢٥	٤٧٥	٤٩٢	٠	٠	٥٧٥	٦٢٥	٣٩٧	٣٦٨	٣٦٩	٣١١	١١٥٥٨	١٢٥٢٧	٢٤٠٨٥
بابا اسكی »	٦٢٣٨	٦٤١٠	٨٣	٦٨	٥٤	٥٩	٢٠٦٧	٢٢٨١	٠	٠	١٤٦	١٧٠	٠	٠	٤٤	٥٧	٨٦٣١	٩٠٤٥	١٧٦٧٦
لوله بورغاز »	٤٧٥٥	٥٠٨٥	٧٠	٣٠	٢٠٠	١٥٠	٦٨٠	٧٣٥	٥	٢	٦٠٠	٤٠٠	٠	٠	١٧٧	١٥٩	٦٤٨٧	٦٥٦١	١٣٠٤٧
ويزه »	٤٦٨٠	٥٩٥٧	١٦٠	١٤١	١٨٠	٢٢٢	٦٠٠	٧١١	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٥٦٢٠	٧٠٣١	١٢٦٥١
پيكار حصار »	٤٥١٩	٥٤٦٨	٢٩٥	٢٤٩	٥٨	٥٣	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٤٨٧٢	٥٧٧٠	١٠٦٤٢
دمير كوی »	٣٩٤	٥٧٣	١٥٠	١٣٩	٤٠	٥٨	٢٤٠	٢٠٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٨٢٤	٩٧٠	١٧٩٤
يكون	٢٩٤٧٥	٣٣٣٣٠	١٤١٠	١٢٩١	٨٣٢	٨٦٧	٤٠٦٢	٤٤١٩	٥	٢	١٣٢١	١١٩٥	٣٩٧	٣٦٨	٤٩٠	٥٢٧	٣٧٩٩٢	٤١٩٠٤	٧٩٨٩٦

خلاصه : ولايتده ٧٨,٢١٣ اسلام و ١٦٨٣ خرستيان اولديغنه نظراً نفوس عموميه‌نك يوزده ٩٧,٣٤ ى اسلام ، ٠,٨٣ بلغار ، ١,٢ ى موسويدر . اسلاملرك يوزده ٨٣,٢٨ ى تورك و ٣,٣ آرناوود و ٢,١ بوشناق و ٢,٩ ى پوماقدر .

اوچنجی قسم

عمومی نفوس — عرق دین اوزرینه نفوسك تقسیماتی

نفوس عمومیه‌نك یوزده « ٨٣,٢٨ »نی تورکلر تشکیل ایدر ؛ بناءً علیه اکثریت عظیمه تورکلردر . ٤ نومرولی جدولك تدقیقندن آکلاشیله‌جغی وجهله نفوس عمومیه‌نك یوزده « ٩٧,٣٤ » اسلام و « ٠,٨٣ » بلغار ، « ١,٢ » . موسویدر .

اسلاملرك یوزده «٨٣,٢٨»ی تورك و «٣,٣» آرناوود، «٢,١» بوشناق و «٩,٢» پوماقدر. پوماقلرك برقسمی مبادله طریقیله ورود ایدنلردن، دیکر قسم اعظمی ١٢٩٣ سنه‌سنده بابا اسکی قضاسنده اسکان ایدیلن قدیم پوماقلردن عبارتدر . آرناوود و بوشناقلر ایله یوزده اون نسبتنده برقسم تورکلر دخی بالقان حربنی متعاقباً روم ایلیدن هجرت ایله‌ینلر اولوب اوزمان ولایت داخلنده اسکان ایدیلمشلردر . متباقی تورکلر ولایتك اصل یرلیلریدر .

عشائر

ولایت منطقه‌سی داخلنده کوچبه‌لکله یاشایان اهالیء اصلیه یوقدر .

لسان عمومی

تورکجه‌در . شیوۀ لسان اوفاق تفك بعض فرقلرله استانبول لهجه‌سنه یاقیندر. ١٢٩٣ حربندن صوکره اسکان ایدلمش اولوب الیوم بابا اسکی قضاسی داخلنده بولنان برقسم خلق پوماقجه دینیلن قابا بر بلغار لسانیله قونوشورلر. حتی بونلرك آره‌سنده تورکجه بیلمه‌ینلره‌ده تصادف ایدلدیکی و شوقدرکه کویلیلرك قصبه‌لیلره نسبةً جزئی بردرجه‌ده قابا بر شیوه ایله تکلم ایلدکلری کورولویور . صورت عمومیه‌ده ولایت اهالیسنك لسانلرنده شیوه و لهجه اعتباریله شایان ذکر برفرق کورولمه‌مکده‌در .

طرز تلبس

اکثریت عظیمه‌سی تورك اولان قرق کلیسا ولایتنده یکنسق بر قیافت ملیه یوقدر . قصبه‌لرده علی العموم زنکین اولان ارککلر محیط اعتباریله ستره پانطولون کییرلر. خواجه‌لردن ماعدا صاریق صارانلر نادردر . کنجلر تماماً ستره پانطالونلیدر . چیفتجی طاقمنك یکی یتیشنلری‌ده پانطولون ، یلك ، بعضیلری یلکسز ، جاکتسز اوله‌رق بللرنده بیاض ویا

قرمزی قوشاق ، باشلرنده فس وپوسكول ، بعضیلری ایسه پوطور ایله برابر ینه بیاض قرمزی قوشاق صارارلر . قیصه میتنتان وقیصه عبادیدكلری صالطه كییرلر ، بعضیلری باشلرینه سیاه و یاماوی تولبند صارارلر ، آیاقلرینه ده عادی طلومبه جی یمنی سی ویاقوندوره كییرلر . اصناف طاقمی كاملاً دنیله جك درجه ده ستره پانطولون ، یلك قوندوره وقسماً ده پوطین كییرلر .

كویلیلر ، غیطانلی پوطور ، صالطه ، بللرینه قوشاق ایاقارینه یمنی وقوندره كییر وباشلرینه اكثریتله اوچ دورت قات قوشاق ، بعضیلری چنبر صارارلر . صوك زمانلرده كویلرده بر طاقم كنجلر شایاقدن معمول پانطولون ، ستره ، یلك كیمكه بللرینه ده قوشاق صارمغه باشلادیلر . فقیر اولانلر سیاه بزدن دون كییه رك بللرینه قوشاق باغلار وباشلرینه كچه كلاه كییه رك اوزرینه صاریق صارارلر ، آیاقلرینه چاریق ویا یمنی كییرلر . قیشین علی الاكثر قاپوط مقامنده غوجوق وعبا كییرلر .

قادینلره كلنجه : شهر قادینلری اولدقجه منتظم سیاه ویا رنكلی چارشاف ، اسقارپین موده یه موافق جاكت وانتاری ، ده قولته وقیصه دون اكسا ایدرلر .

اختیار قادینلر ، الیوم اصول قدیمی محافظه ایتمكده ایسه لرده كنجلرك ویكی یتیشنلرك قیافتلری استانبول قادینلرككنه یاقیندر .

مهاجریندن اولانلر و بر قسم خلق كندیلرینك دوقودقلری یوكدن معمول سیاه ، صاری ورنكلی ، هر طرفنی ستر ایدر چركس یامچیلرینه مشابه بیركو ، اوزونجه دون ، كوملك كییر ، باشلرینه چنبر صارار ، عادی قوندره كییرلر . فقط بونلردن بر قسمی ده برلیلرك تورەسنی قاپه رق ، یرلی اهالینك طرز تلبسلرینه اوزه نه رك تبدیل قیافته چالشمقده درلر .

كوی قادینلری : قراجه ، عادی باصمه ویادوقومه دن دون ، كوملك منتان واوزونجه بر انتاری ، عادی قوندره كییرلر ، باشلرینه ده رنكلی واویالی بر چنبر باغلارلر .

كویلرده اكثری خلق یالین آیاق كزرلر . قصبه یه یاقین كویلرك قادینلری یوزده سكسان نسبتنده قصبه قادینلرینه مشابه ویاقین بر درجه ده تلبس ایدرلر .

طرز معیشت

قصبه وقرا خلقنك طرز تعیشلری باشقه باشقه در . قوهٔ مالیه سی مساعد اولان برنجی صنف خلق بغدای اوندن معمول خاص اكمك ، أت ویاغلی یمكلر ییرلر . ایكنجی صنف فقیر خلق وكویلیلر برقسمی جزئی بغدای وا كثریتله چاودار ایله مخلوط مصر ویالكز مصر و آرپه اونی اكمكی ییرلر . یمكلری ده كندی محصوللری اولان مرجمك ، فصولیه طارخانه دن عبارتدر .

صوك زمانلرده حربلر ، اشغاللر ومهاجرتلر دولاييسيله كويليلر وارقوتيله يتشديردكلرى محصولات وحيواناتى بازار محللرينه ، قصبه‌لره كوتوره‌رك صاتمغه مجبور اوليورلر، كندى غدالرى طارخانه‌يه و اون چورباسنه ، مصر اكمكنه انحصار ايتمكده‌در . اوللرى بر سنه ظرفنده چاليشوب چابالايه‌رق وألده ايتديكى محصولات وحيواناتك يوزده آلتمش نسبتنده‌كى مقدارينى فروخت ومتباقيسنى كندى اعاشه‌لرى ايچون حفظ ايدنلر احتياجات غدائيه‌لرينى دها ايى صورتده تأمين ايده‌بيليرلردى .

شو حالده ، فقرا خلق پك بسيط برطرزده معيشته قانع اولمقده‌در. بوكا مثال اوله‌رق شو مشاهده‌مى سرد ايده‌رم . مخلوط اوندن ياپدقلرى أكمكى و بولدوغى تقديرده خاص اكمكى قاتيق اوله‌رق ييدكلرى واقعدر ، اكثريتله‌ده برپارچه طوز و برصوغانله قناعت ايتدكلرى كورولويور . أت وبغداى اكمكى فقرا أولرينه نادراً كيريور. بالخاصه كويلرده بعض خانه‌لر خلقنك وعائله‌لرك آيلرجه أت يوزى كورمدكلرى واقعاندندر .

خلاصه حربلر ، استيلالر مملكتده اولدنجه واسع بر ساحه‌ده قورقونج بر معيشت دارلغى توليد ايتمشدركه بالخاصه فقرا قسمى كنديلرينه لازم اولان مواد غدائيه‌يى آله‌مامق دولاييسيله صحت نقطهٔ نظرندن پك دوشكون بر حالده بولونيورلر .

طرز اشتغال

صنايع

مملكتده صنايع پك چوق كريده قالمشدر . دها دوغريسى كوندن كونه ترقيسى لازم كليركن بالعكس دوچار تدنى اولمقده‌در .

موجود صنعتلر احتياجات بلديه‌يى پك آز بر صورتده تأمين ايدر : دولكر ، ترزى [كره‌ميدجى يوقدر] دميرجى ، قيوجى ، مارانغوز ، دكرمنجى ، ايكنجى درجه‌ده قصاب ، بربر ، آشجى واردر . مملكتده بر اوتل واردر . طبيب ، دعوى وكيلى ، اجزاجى ، ديشجى ، نعلبند ، شيشه‌جى ، سركه‌جى ، سراج ، ساعتجى ، حلواجى ، بچاقجى كبى صنعتكارلرده موجود اولوب احتياجى قسماً تأمين ايلمكده‌درلر . بونلردن الك زياده بربره ، فرونجى‌يه ، قصابه وبزازيه صاتانلره تصادف ايدلمكده‌در .

حال حاضرده اكثريت عظيمه‌سى تورك اولان ولايت داخلنده يمنيجيلك وقوندوره‌جيلق صنعتى تورك‌لرده مترقى برحالده اولوب بوقبيل صنعتكارلرك موجوديده چوقدر .

ولايت و قضالر مركزنده خلقك اكثريسى صنعت و اصنافلقله و قسماً ده رنجبرلكله اشتغال ايتمكده‌در . كويليلر : عموميتله رنجبرلكله اشتغال ايدرلر .

قصبه قادینلرینك اشتغالاتی آراسنده دانتلا ، اویا و فانیله ایشلری پك قیمتلی اولمغله برابر شایان ذکردر . بو ایشلره آشنا اولان طول و کیمسه‌سز قادینلر معیشتلرینی بو صورتله تأمین ایدرلر . کوی قادینلری ایسه یوکدن یایغی ، یاتاق چارشافلری ، دون ، کوملك و اوکلك ، مندیل ، دوقومه ایشلری یاپارلر . بونلرك محصول ممنعتلری آنجق کندی احتیاجلرینی تأمینه کافیدر . آوروپا مالی اوله‌رق باصمه‌یه و سائر قوماش کبی شیلره پك‌ده اوزنمزلر . یالکز بایرام ودوکون زمانلرینه عائد اولمق اوزره آوروپا مالی استعمال ایدرلر .

شو قادار وارکه : مع الاسف صوك زمانلرده خلق طرفندن یرلی ماللره رغبت کوستریلمه‌مکده و آوروپانك سوسلی فقط قیمتسز، چوروك قماشلری یواش یواش کویلره‌ده صوقولمقده‌در .

اخلاق

اخلاق شهرلرده کویلره نسبةً فضله متزلزلدر ؛ بونك باشلیجه اسبابی عائله‌لرك اولادلرینه لایقیله تربیه ویرمیشلری‌در ؛ چونکه قصبه‌نك بیوکلکنه نظراً چوجوق صباحلین اودن چیقاراق آقشامه قادار فکر و تربیه‌سنه ملایم بولدوغی رفیقیله سوقاقلرده واکلنتی محللرنده امرار حیات ایتمکده و بوصورتله هر کون باشقه باشقه تماسلرده بولنمقده‌در . بو صورتله طبیعی و خلقی اولان تربیه و اخلاقی مضرت آور تأثیراته معروض قیلمقده و کیت کیده بونکله انسیت پیدا ایدرك اخلاق و نزاهت ذاتیه‌سنی غائب ایتمکده‌در .

متعدد حربلرك اشغاللرك و مهاجرتلرك‌ده مملکتك اخلاق عمومیه‌سی اوزرنده عظیم سوء تأثیری اولمشدر .

یونان استیلاسندن مقدم مملکت داخلنده فحشیات همان یوق کبی ایکن یونانیلرك بورالره آیاق باصماسنی متعاقب شهرلرك‌ده پك چوق فاحشه‌لر تورەمش و بو حال تورکلره‌ده سرایت ایتمشدر . بوده حرب عمومینك تولید و انتاج ایتدیکی سیئاتدندر ؛ فحش یونان اشغالی اثناسنده کندیسنه اویغون و پك مساعد بولدوغی وضعیت اوزرینه تظاهرات و فعالیت ساحه‌سنی دها زیاده آچمشدر . ایلك دورلرده اون بش ، اون آلتی یاشلرنده جوجوقلر بیله بو یوللره سلوك ایتمکه باشلامشلردی ، حتی بو حال کویلیلره قادار آزچوق سرایت ایتمش ایدی . اساساً یونانلیلر پك سربست طینتلی و دها دوغریسی اخلاق دوشکونی اولدوقلرندن یالکز تورکلرك دکل ، بالخاصه کندی هم ملتلری اولان تورك تبعه‌سی روم اهالینك‌ده تورکلرله هم تربیه اولمقدن متحصل تمیز فکر و اخلاقلرینی کلیاً تغییر و افساده اوغراتمشلردر .

لله‌الحمد استردادی متعاقب بو وضعیت منحوسه‌نك برطرف اولمسی اوزرینه حال حاضرده اخلاق عمومیه‌نك اولدقجه ایی اولدوغنی عرض ایده‌بیلیرم .

کویلیلره کلنجه ، کویلولر مزایا وفضائل اخلاقیه‌یی اکتساب ایچون اوکره‌دیجی و کوستریجی شیلردن محروم اولدقلرندن طبیعتنده مکنوز ملی اطوار واخلاق حسنه‌لرینی محافظه ایتمکده ویالکز یانی باشنده‌کی قومشوسنده وحدود مملکی داخلنده جریان ایدن وقوعاتدن آلدیغی تنبه و انطباعدن آره‌صره متأثر اولمقده‌در . کویلیلر عمومیتله اخلاق جمیله‌یه مالك وغایت مسافرپرودرلر . کویلرده فحشیات همان غیر محسوس‌در . بعضاً فقیر عائله‌لردن قیز ویا ثیبه قادینلر آغالرك خدمتنه کیره‌رك فقر وجهالت سائقه‌سیله دام اغفاله دوشمکده ایسه بو حال دخی پك نادر اوله‌رق وقوع بولمقده‌در .

کویلرده آره صره قیز قاچیرمه عادتلری کورلمکده ایسه‌ده ادوار ماضیه‌یه نسبةً چوق آزالمشدر .

معارف

مملکتده معارف آز چوق ترقی و انکشاف ایتمش برحالده‌در . مکاتب بحثنده درجه وماهیتلری تعریف و ایضاح ایدیله‌جك اولان مکتبلرك عددی و موجودی دخی ولایت خلقنك معارفه قارشی اولان رغبت وعلاقه‌سنه برمعیار اوله‌بیلیر .

بالقان حربندن مقدم استردادده قادار مرکز ولایتده آلتی سنه‌لك ذکور و آلتی سنه‌لك اناث مکتبلریله آنا مکتبلری ، بر اعدادی ، بر دارالایتام ، آیریجه چراق‌مکتبلری وکیجه قورسلری موجود ایدی .

قضا مرکزلرنده ذکور واناث مکتبلریله ، کیجه درسلری تدریساتی یاپیلیور ایدی . کویلرك هربرنده برمکتب‌موجود اولوب هیئت تعلیمیه‌نك اکثریسنی دارالمعلمین مأذونلری تشکیل ایتمکده ایدی . حرب عمومی اثناسنده‌کی استیلا ومهاجرتلر بردرجه قادار معارفی ضربه‌له‌مش ایسه‌ده صوك زمانلرده حربك خلق اوزرنده حصوله کتیردیکی انتباه بو کیفیتك سرعت تلافیسنه مساعد بر زمین احضار ایتمشدر . بوکون بتون خلق معارفك قیمت وعلویتنی هرشیئه ترجیح ایتمکده و بوخصوصده بتون وارلغنی کوسترمکده‌در . بوکا برهان جلی اولمق اوزره دیه‌بیلیرم‌که یاقیلمش ییقلمش وبتون یوقسوللقلر ایچنده چیرپینمش اولان اون خانه‌لك برکوی اهالیسی بوحال برغرته‌یه آبونه اولمغی وبونی کندی آرالرنده اوقومق و آکلامغی وظیفه ایدینمکده‌درلر .

ولایتك معارف ابتدائیه‌یه ویردیكی درجهٔ اهمیتی بوسنه مجلس عمومینك تنظیم وموقع اجرایه قویدیغی بودجه ایله‌ده آكلامق قابلدر . « ١١٠ » بیك لیرالق واردات عمومیه‌نك « ٧٠ » بیك لیراسنی معارفه تخصیص ایدن بر محیط ایچون « منور » صفت تعبیری فضله دكلدر .

معلم بولمق ایچون بتون قوتلریله چالیشان مملكت كنجلكی بر طرفدن‌ده دارالمعلمین و دارالمعلماته یكرمی بش چوجوق سوق ایتمكله استقبال پروغرامنی احضار ایدییورلر، اویله‌كه بوسنه‌كی ولایت مجلس عمومیسی هرشیدن‌زیاده معارفله علاقه‌دار اولمشدر .

ولایتك ، چوق پارلاق اولان ماضیء معارفنی استحصاله هر شیدن فضله عزم ایتمش كورونیور . مملكتك معارفله علاقه‌دار شخصیتلریله ، علی‌العموم یالكز منورلری ، اسكی دورلرك ویردیكی بر ذهنیتله حالا بر چوق مؤسسات تالیه‌نك یالكز ادرنه‌ده آچیلمش بولنمسندن و كندیلرینك بو نعمتلردن محروم ایدلدكلرندن هر فرصتده هر وقت شكایت ایتمكده‌درلر .

معارف حقنده قوت وقدتله دینیله‌بیلیركه قرق‌كلیسا معارف‌خصوصنده تراكیا ولایتلری آره‌سنده برنجی درجه‌یی احراز ایده‌بیله‌جكدر .

اعتیادات ، (یرلی) اعتقادات باطله

اهالینك قسم اعظمی معتقددر . شیطان ، پری ، جین كبی شیلره ایناندقلری كبی تربه وتكیه‌یه‌ده صوك درجه رعایت واعتنا كوستریرلر .

قصبه‌ده محله ایچریسنده برخانه‌ده « مرادیه » بابا نامیله برزیارتكاه موجود اولوب خلق مراد ایچون بورایه مراجعت ونیازده بولونه‌رق موم یاقارلر .

بابا اسكیده « قایغوسز » بابا ، مركز ولایتده كل بابا ، احمد بابا ، حمزه بابا ، تربه‌لری اولوب بونلردن‌ده حاجت ایچون ، صتمه ایچون طوپراق آلیر وپنجره‌لرینه ایپلك وپاچاوره پارچه‌لری باغلارلر . كذا بر حلوا بابا واردركه بوراده دخی خلق چوجوقلری اوچ آیلق اولدوقلری زمان حلوا یاپارلر وحلوایی بابانك باشی اوجنده داغیتیرلر وزیارتك طوپراغندن برمقدار آله‌رق چوجوغك اوزرینه سرپرلر، بوده‌كویا چوجوغك وقت‌زمانیله یورومسنه دلالت ایچون ایمش .

برده قرقلر و چوملك بابا واردركه بورایه قرق كونلك چوجوغی خسته‌اندیغی زمان كتیریرلر. اللرنده‌كی بردستی ویا برچوملك صویی تربه‌لرك اوزرینه دوكه‌رك شفاطلب‌ایدرلر.

مركزه تابع اينه‌جه ناحيه‌سی جوارنده اوچ بچق ساعت مسافه‌ده « عريض بابا » تربه‌سی موجوددر . خسته اولانلر نيل شفا ايچون بورايه كيدرلر .

پيكار حصار قضاسی داخلنده مركز قضايه ياريم ساعت مسافه‌ده « بيك بر اوقلو احمد بابا » واردر بر خسته‌نك آياقلری طوتماديغی زمان أيی اولمسی ايچون آياقلرينی تربه صندوقه‌سنك ايچنه ادخال ايدرك بر مدت طوتارلر ، بالآخره چيقاردقدن صوكره درحال قربان ذبح ايده‌رك قرآن تلاوت ايدرلر .

بالخاصه بو احمد بابايه قضا وجواری اهاليسنك پك زياده حرمت واعتقادلری واردر.

ثانياً خلقدن بعضيلری ايام مباركه‌ده جمعه و پازار كيجه‌لری سالف الذكر تربه‌لرده موم ياقارلر وبايرام كيجه‌لری قبرستانه كيده‌رك آباء واجداد مزارلری باشنده قرأن اوقورلر. وبعضاً ده أولرده اكثريتله اختيارلر تابصباح تسبيح وتهليل ايله وقت كچيررلر . برده قرق كليسانك شمال شرقيسنده بر چاريك مسافه‌ده « بالابان بابا » واردركه بوراسی اطراف اربعه‌سی بادم و جويز آغاچلريله محاط ، چمنزار بر مسيره‌در . ايلك بهار موسمنده بتون قرق كليسا اهاليسی اوكه‌دن صوكره بورايه كيده‌رك تفرج ايدرلر . اقشامه قدر اكله‌نيرلر، تربه‌يی مومله تنوير ايده‌رك عودت ايدرلر .

قرق كليسايه ملحق قره‌حضر قريه‌سی داخلنده حضر بابا و قرق كليسايه بر چاريك مسافه‌ده ماهيه بابا تربه‌سی موجوددركه بورالری ده تنزه وزيارت محللريدر .

خلق بونلره پك زياده حرمت ورعايت ايدرلر وبوذاتلری قرق كليسانك و جوارينك فاتحی عد ايدرلر .

عنعنات

بلده عادات وعنعناتی همان توركيه‌نك ديكر شهرلری ايله قابل مقايسه‌در . يالكز محيط اعتباريله پك جزئی فرقلر واردر . بونده‌ده بر طاقم اعتيادات و اعتقادات باطله‌نك درين ايزلرينی كورمه‌مك قابل دكلدر . مثلا :

دوكون : دوكونلرده اولا بر أركك بر قز ايله تأهل ايده‌جكی زمان أركك طرفندن والده‌سی نزدينه اقربا وقومشولرندن برقاچ كيشی آله‌رق كوريجی صفتيله كيدرلر ، قيزی بكندكلری زمان سوز كسيمی ياپارلر . سوز كسيمی اوله‌رقده اوغلان طرفندن قيمتدار بر يوزوك ، قيز طرفندن بر كيسه وبر منديل ويريلير . بر هفته صوكره‌ده نشان مراسمی ياپارلر ، بومراسمده عين كيمسه‌لر بولونه‌رق ووقت وحاله كوره اوغلان لااقل بر بشی بريرده، برچفت يوزوك ويا كوپه ويرير . قيز طرفده بر بوخچه ترتيب ايدركه بونك ايچنه كووه‌كی

ایچون برمیقتان ، بر کوملك ویا فانیله ، چوراب ، منديل ، والده و پدری ایچون آیری آیری برر قات ایچ چاشوری ، کوروجه‌لری وار ایسه اونلره‌ده برر مندیل برر چفت چوراب قونولور . ثانیاً متقابلاً طاتلی کبی برشی تعاطی ایدیلیر . برهفته صوکره دوکونه حین مباشرتنده نکاح مراسمی اجرا ایدرلر . ولیمه جمیعتی‌ده آرتق آرزویه‌تابعدر . بر آی ویا ایکی ، اوچ آی صوکره دوکونه مباشرت ایدیلور .

دوکون مراسمی

قیز طرفی ، کندیسنه عائد نه قادار البسه ، جهاز طاقمی وار ایسه اوغلانك أوینه کتیره‌رك خانه‌نك مناسب و دوز کون براوطه‌سنی کووه‌کی اوطه‌سی‌اوله‌رق اتخاذ وصورت مخصوصه‌ده طوتیلان قادین معرفتیله بو اوطه‌نك دیوارلرینه آصارلر و اسکی زمان ایشی قیلاپدانلی چوره‌لر ایله ، ینه قیزه عائد معتنا و ظریف ایشله‌مه‌لی مندیللر و چورابلر و البسه‌لر ایله تزیین ایدرلر آیریجه منتظم بر صورتده بر یاتاق و قاریوله دخی ترتیب و احضار ایدرلر .

قیزك أونده صالی وچهارشنبه کونلری اویونلر وأکلنجه‌لر ترتیب‌ایدرلر. بعضاً کووه‌کی طرفندن برانجه‌سازطاقمی طوتولوب قیزك‌أوینه‌کوندریلیر. تابصباح اجرای آهنك‌ایتدیریلیر. چهارشنبه کیجه‌سی قیز أونده کلینی اورته‌یه کتیره‌رك أل اوپدوررلر . شویله‌که او کیجه یاپیلان خیلی جنبشدن صوکره کلینك ایکی طرفنه وقتیله منتخب ینکه‌لر کچه‌رك اورته‌یه آلیرلر، صره‌سیله والده‌سنك، خصم واقرباسنك ، قونو وقومشولرك اللرینی اوپدوررلر. وپاره ویریرلر . نهایتنده کلینك ایکی ألینه‌ده قینه یاقارلر .

پنجشنبه کونی : صباحلین اوغلان أونده دعوتلیلر ایچون حاضرلق یاپیلیر . دعوتلیلر صورت مخصوصه‌ده ایلچی طرفندن تذکره ایله ویا آغیزدن چاغریلیر . مدعوینه قهوه ، شکر ، لوقوم ، سیغاره اکرام ایدرلر . بو حال اوکاه‌یه قادار بویله دوام ایدر . کلین خانم برلاندونه بینه‌رك یاننده ینکه‌لر اولدوغی حالده کووه‌کی‌نی قپونك ایچ‌طرفنده استقبال‌ایدر، کووه‌کی همان کلینی قالدیره‌رق قولندن طوتوب اوطه‌یه کوتورور . کلین کووه‌کی بر قهوه ایچدکدن صوکره کووه‌کی کلینك یانندن آیریله‌رق قپو اوکنده بکله‌ین آرقداشلریله برابر اوکنده انجه ساز طاقمی ویا داوول ، زورناچالینه‌رق دوغریجه قهوه‌خانه‌یه‌کیدر بوصورتله دوکون ختامه ایرمش اولور . دوکونلرك اکثریسنده داول وزورنا بعضاً انجه سازطاقمی مطلقا بولوندورولور .

زفاف كيجه‌سى : كووه‌كى‌يه أزان نمازى قيلديريليرِ ، بو مراسم بعضاً‌ده ياتسو زماننده اجرا اولنور . امام افندى باشده اولدوغى حالده برقاچ آرقداشى تكبير كتيره‌رك كووه‌كى‌يى أوه كوتورور ، أوه كلنديكى زمان قپونك اوكنده بر دعا اوقوندقدن صوكره كووه‌كى ايچرويه كيرر . بواثناده كووه‌كنك آرقه‌سنه آرقداشلرندن برى طرفندن بر يومروق آتيليرِ ، دعايى متعاقب دعوتليلر وجماعته برر بارداق شربت اكرام اولنور .

كووه‌كى كلين اوطه‌سنه كيرمزدن اول اوطه قپوسنك ايچ قسمنه بر ايپ كررلر ايپى كسر وكچركن كلينك آياغنك اوستنه باصار [بومعامله كويا كووه‌كينك سوزى اوستون اولسون عائله‌ده صاحب نفوذ وكلينه حاكم اولسون ديه ايمش .] بونقطه‌ده اكثريا استعجالاً آچيق كوزلك ايديليرِ ، شايد كلين كووه‌كيدن اول باصار ايسه أوده كويا كلين صاحب نفوذ اولور ايمش .

برده كلين ياتينجه‌يه قادار كووه‌كى هيچ برلاف سويله‌مز وبوخصوصده كووه‌كى چوق أوزولور ، نهايت كلينه بر وعده بولنور . مثلا بر آلتون يوزوك ويا بوكا مماثل برشى آدار وكوچ حال ايله كلينه لاف سويلتير . بالآخره كووه‌كى داخل زفاف اولور وكرد كه كيرر . ولايتده الآن بتون بوعادات و اعتقادات سقيمه و باطله جارى ايسه‌ده شو صوك سنه‌لرده يواش يواش قالقمق اوزره‌در .

كويلره كلنجه : كويلرده همان عينى حال جارى ايسه‌ده كويليلر بر آز فضله‌جه مصرف ايدرلر . اكثريتله آلايلر ايله دوكون ترتيباتى اجرا ايدرلر . بعضاً‌ده هفته‌لرجه كوره‌ش ترتيب ايده‌رك جوار كويلر اهاليسنى كاملاً دعوت ايدرلر .

خلقك طبابته قارشى وضعيتى

كرك جهالتك وكرك جهلك مولودى اولان باطل اعتقادلرك تأثيرى تحتنده پك زبون قالان اهالينك طبابته قارشى امنيت واعتمادينى سلب ايدن برقاچ عامل ذكر ايديله‌بيليرِ . بونلردن برى اوته‌دن برى تعمم ايتمش اولان و سنه‌لردن برى خلقك جهالتندن استفاده ايدن وكنديلرينى صويان اوفوروكجيلك واوفوروكجيلر ايله برطاقم معالجه‌لرى بيله‌رك وبيلميه‌رك اعمال ايله خلقى آلداتان يالانجى متطببلردركه حال حاضرده بوكبيلر تعقيب ايدلمكده‌در .

مثلا : خلقدن برينك باشى آغريديغى زمان طبيبه مراجعت ايتميوب درحال خواجه‌لره ، اوفوروكجيلره كيده‌رك اوقوتورلر وبواوقومقله أيى اولمغه چاليشيرلر .

صاريلق اولدوغى زمان درحال بربره قوشارلر ديلنك آلتندن قان آلديريرلر .

ویا آلتندن اوسطوره ایله ایکی اوچ یرندن چیزدیریرلر ، مدت شفا اوچ دورت کون دیه تلقی ایدەرك شفا بولمدقلری وخستەلق ایلریلدیکی زمان حکیمه مراجعت ایدرلر .

اصابت عینه « بویویه سحره » جین چارپمسنه اعتقادلری اولدوغی کبی آتشلی اولان بر خستەنك درجۀ حرارتندن صاپیقلادیغی زمان کیم بیلیر نه طرفه صو دوکمشدر دیه همان خواجەیی دعوت ایدرلر .

دها بونلره مماثل بر چوق وقعەلر ذکر ایدیلەبیلیرسەده خلق کوندن کونه معارفك تعممی ایله بوقبیل خرافاتدن یوز چویرمکدەدر . بو حال صوڭ زمانلرده فن طبك ترقی وانکشافی واطبانك وصایا وارشاداتیله برطرف اولمقدەدر. حکومتمزك دخی بوخصوصلرده تشبثات جدیه وعظیمەسی کورلمکدەدرکه جداً شایان شکراندر .

نظافت و طهارت

قصبەلرده نظافته دها زیاده رعایت ایدیلیور، بوترقی ، شهرلرده معارفك ترقیسی آلنان وعائلوی تربیۀ اجتماعیەنك محصول تأثیری وهیأت صحیەنك ویاپیلان دائمی دقت و نظارتك نتیجەسیدر . کویلرده‌ده از هر جهت أولرده نظافت وطهارته دقت ایدیلیورسەده یوللرده قهوەخانەلرك و أولرك جوارلرنده کوبره و مزخرفات وسائرەنك تراکمیله مزعج بر تعفن حصوله کتیریلمکده وبوتعفن صحت عمومیەیه ایقاع تأثیر ایلمکدەدر. کوچوك صحیه مأمورلری معرفتیله بوحالكده اوکی آلنمقدەدر .

اهالینك بنیەجه تشکلاتی

قرق کلیسا ولایتی اهالیسی بنیه تشکلاتی اعتباریله وسط درجەدەدر . اسکیدن قالما کوچلی، قوتلی وتام الصحه نسل کوندن کونه زواله‌یوز طوتمقدەدرکه بونك باشلیجه اسبابی آراسنده فقر و سفالت ، نظافته عدم رعایت ، بدنی تربیەیه عدم رغبت شایان دقتدر . مملکتك کچیرمش اولدوغی فلاکتلر حسبیله فقروضرورته دوچاراولان خلقك بر چوغی وجودلرینك محتاج اولدوغی مواد غذائیەیی تدارکده اظهار عجز ایتمکده اولدوغی کبی ضعفك بر قسمی‌ده جهالتك نتایج مضرەسندن حصوله کلن کئول ابتلاسنك و سائر سوء استعمالاتك اثری‌در .

نظافت وعدم طهارت جهتنه کلنجه : اول امرده واشیا اوزرنده یاپیلان نظافتك تأثیریله مواد غذائیەده کورولن عدم دقت بر چوق خستەلقلر تولید ایلمکده وبو جهتدن‌ده خلق بدناً متضرر اولمقدەدر .

بدنی تربیه‌یه اهتمام ایدلمامسی بو محیطده اسپور وسائره کبی وجودك انکشاف و تموینه خادم حرکاتك ساده‌جه مکتبلره انحصار ایندیرلمه‌سنك نتیجه‌سیدر .

ادوار ماضیه‌ده تورکیه‌نك همان هریرنده صیق صیق تصادف ایدیلان پهلوان کوره‌شلری قالقان ، جرید اویونلری ، آت قوشولری و سائره کبی خلقی بدنی تربیه ایله علاقه‌دار ایدن بوکبی تربیوی وصحی اسپورلرك کیتدکجه آزالمسی وغائب اولمسی‌ده بنیه تشکلاتنك تدنیسنه مهم برعامل اولمشدر . معمافیه استرداددن بو آنه قادار کچن زمان ظرفنده هریرده کورولن اسپور مراقی بورادە‌ده خلق اوزرنده أیی برتأثیر حصوله کتیرمش وکوندن کونه وجودینه اهتمام ایدنلرك عددی چوغالمغه باشلامشدر .

بدنی تربیه‌یه خلقی تشـویق ایتمك مقصدیله بو کیفیتی یالکز مکتبلره براقمایوب شهرك مناسب محللرنده ملی اویون یرلری وتربیهٔ بدنیه‌یه عائد ساحه‌لر و مؤسسه‌لر احضار وتشکیل ایدلمسی شایان تمنیدر . اون بش سنه‌دن بری بو ولایتك ، بالقان حربی ، حرب عمومی ، یونان اشغالی کبی بادره‌لر قارشوسنده کچیردیکی مادی ومعنوی فلاکتلر نسل حاضری بنیه اعتباریله چوق صارصمش و معمافیه بوندن صـوکره یاپیله‌جق اهتماملر ایله نسـل آتی‌یی قوتلندیرمك ایچون بینیجلك ، پهلوانلق واسپورجیلق کبی تربیهٔ بدنیه وروحیه عواملنك تشویقی الزم کورولمشدر .

دردنجی قسم

خستەخانەلر

حال حاضردە ادارۀ خصوصیە طرفندن ادارە ایدیلن یکرمی بش یاتاقلی بر خستەخانە موجوددر .

قادروسی : بر اوپراتور ، بر داخلیە طبیبی ، بر ادارە مأموری ، بر خستە باقیجی واوچ خدمەدن عبارتدر .

خستەخانە قصبەنك بر کیلومترو قدر خارجندە و شمال غربیسندە اووە قسمندن قرق درجەلك زاویە تشکیل ایدن برسطح اوزرندە ، یوکسك و هر طرفە نظارت کاملەیی حائز برموقعدە کائن اولوب بری زمین اولمق اوزرە اوچ قات کارکیر اولەرق انشا ایدلمشدر . آلت قاتی بوسنە بیك لیرا صرف ایدیلەرك اقامتە صالح بر حالە قونولمش اولوب بر طرفی ارککلرە ، دیکر طرفی قادینلرە مخصوص اولمق اوزرە ایکی‌یە آیریلمشدر . هر قسمدە بر داخلیە ، بر خارجیە ، بر امراض ساریە اولمق اوزرە اوچر قغوش موجود اولوب هرقغوشەدە دوردر یاتاق وضع ایدلمشدر . عملیاتخانەسی یکی سنە وارداتیلە اکمال ایدیلەجکدر . خستەخانەدە هنوز عملیات اجرا ایدلمەمکدەدر .

مملکت خستەخانەسی نامنە هدیە ایدیلن میقروسقوپی ایلە اوفاق بر لابوراتوار تأسیس ایدیلەرك وقایع مستعجلە حل ایدلمکدەدر .

اجزاخانەلر

ولایت مرکزندە بری بلدیەیە عائد دیکرلری خصوصی اولمق اوزرە اوچ اجزاخانە موجوددر .

بلدیە اجزاخانەسی : اجزاجی مکتب عالیسندن مأذون و آلتمش لیرا مخصص معاشلە اجزاجی عارف افندینك ادارەسندە اولوب حال انتظام و مکملیتدەدر . رچتەلری بلدیەدن مصدق فقرایە عائد معالجاتی مجاناً اعمال واعطا ایدر .

شوکت عثمان اجزاجانەسی : عسکری اجزاجی قدملی یوزباشیلغندن متقاعد شوکت عثمان افندینك کندی مالی اولوب کندی ادارەسندەدر .

مركز اجزاخانه‌سی : اجزاجی مكتب عالیسندن ماذون تكفورطاغلی ابراهیم فریدون افندینك اداره‌سنده اولوب كندی مالیدر . مومی‌الیه اوچیوز یكرمی طقوز سنه‌سندن قرق كلیسانك تاریخ استردادینه قادار پیكارحصار بلدیه اجزاجیلغنده بولنمشدر .

هراوچ اجزاخانه‌ده‌ده احتیاجات بلده‌یی تأمینه كافی درجه‌ده معالجات واجزا موجوددر. لوله بورغاز قضاسنده احمد جلال‌الدین افندینك اجزاخانه‌سی موجود اولوب كندی مالی اوله‌رق كندیسی طرفندن ایشلتمكده‌در .

پیكار حصارده اجزاجی چورون زاده مصطفی عارف افندی طرفندن كندی نامنه و كندی مالی اوله‌رق بر اجزاخانه كشاد ایدلمش و آلتی آی قادار ایشلتدكدن صوكره صاحبی محت سلاحه جلب ودعوت ایدلدیكندن اجزاخانه‌سنی ١٠ تموز ٣٤٠ تاریخنده سد ایله‌مشدر . مذكور اجزاخانه الیوم مسدود برحالده‌در .

دیسپانسرلر

ویزه ، بابا اسكی ، پیكار حصار قضالرنده برر دیسپانسر موجوددر. بواوچ دیسپانسر میانده پیكار حصار دیسپانسری انشاآت ومشتملات اعتباریله دیكرلرینه فائقدر. دیكرلری مالزمه وادوات صحیه‌لری اولمدیغی كبی قسماً محتاج تعمیر بر حالده بولندقلرندن الیوم حال فعالیتده دكلدرلر . ولایتك دها یكی مستقل حالنه افراغی حسبیله دیسپانسرلرك امور وخصوصاتی لایق وجهله تثبیت ایدیله‌مامشدر .

بوسنه ایچون ادارۀ خصوصیه بودجه‌سنه آنجق « ١٥٠ » لیرا مفروشات « ٩٠ » لیرا تعمیرات « ١٥٠ » لیرا معالجات « ٩٠ » لیرا تنویر وتسخین تخصیصاتی وضع ایدیله‌بیلمشدركه بو مقدارده احتیاجه نظراً پك جزئی‌در . برر خدمه‌نك تعیین و استخدامی‌ده بودجه‌یه داخل ایتدیرلمشدر .

٣٤٠ سنه‌سی موازنۀ عمومیه‌سنه داخل اولمق اوزره لوله بورغاز و ده‌میر كوی قضالرنده مجدداً بشر یاتاقلی برر معاینه وتداوی أوی كشاد ایدلمشدر .

قادروسی حكومت طبیبینك اداره‌سی آلتنده اون لیرا معاشلی بر كوچوك صحیه مأموری ومقطوعاً یكرمیشر لیرا معاشلی برر خدمه‌دن عبارتدر .

معالجات ومالزمۀ صحیه‌سی خصوصی صندقلر درونده اوله‌رق استانبول صحیه‌مدیریتندن سوق ایدلمشدر .

جدول (٥) قرق كليسا ولايتى منطقه‌سنده موجود مكاتب مقدارينى كوستر جدولدر

موقعى	عدداً كفاد ايديله جك مكاتب	اليوم موجود مكاتب					هيئت تعليميه‌سى				حال فعاليتده بولنان مكتبلرك ذكور و اناث طلبه مقدارى	مكاتب خصوصه			مقدار قضا	مقدار ناحيه	مقدار قرا	غير مسكون قرا	نفوس عموميه			مقدار خانه
		اركك مكتبى	قيز مكتبى	مختلط مكتب	آنا مكتبى	يكون	دار المعلمين مأذونى	اهليتنامه‌لى	ديكر مكاتبدن مأذون	يكون		بولغار مكتبى	موسوى مكتبى	يكون					ذكور	اناث	يكون	
قرق كليسا	١٧	٢	٢	١١	١	١٦	١٤	١	١٢	٢٧	٩١٥	١	١	٢	١	٥	٥٨	٢	١١٥٥٨	١٢٥٢٧	٢٤٠٨٥	٦٤٠٠
بابا اسكى	١٦	٢	٢	٥	٠	٩	١٠	١	٦	١٧	٦٦٣	٠	١	١	١	٢	٤٦		٨٦٣١	٩٠٤٥	١٧٦٧٦	٣٢٥٠
لوله بورغاز	٤	١	١	٦	١	٩	٧	١	١٠	١٨	٧٢٥	٠	١	١	١	١	٣٨		٦٤٨٧	٦٥٦١	١٣٠٤٨	١٩٨٠
ويزه	٨	١	١	٤	٠	٦	٧	٠	٤	١١	٢٧٨	٠	٠	٠	١	٢	٣٦		٥٦٢٠	٧٠٣١	١٢٦٥١	١٦٨٠
پيكار حصار	٣	٢	٢	٩	٠	١٣	١٢	١	٤	١٧	٥٥٦	٠	٠	٠	١	٠	١٩		٤٨٧٢	٥٧٧٠	١٠٦٤٢	٢٢٩٠
دمير كوى	٢	٠	٠	١	٠	١	١	٠	٠	١	٤١	٠	٠	٠	١	٢	٢٤	١٣	٨٢٤	٩٧٠	١٧٩٤	٤٥٠
يكون	٥٠	٨	٨	٣٦	٢	٥٤	٥١	٤	٣٦	٩١	٣١٧٨	١	٣	٤	٦	١٢	٢١١	١٥	٣٧٩٩٢	٤١٩٠٤	٧٩٨٩٦	١٧٠٥٠

مكاتب ومدارس

قرق كليسا مركز قضاسيله ملحقاتنه عائد مكاتب رسميه و خصوصيه عددى مربوط جدولده ارائه ايدلمشدر . بونلرك مخصصاتى موازنهٔ خصوصيه‌دن تأديه ايديلمكده‌در .

مكاتبك كافه‌سنده معارف وكالتنجه تنظيم ايديلان پروغراملره توفيقاً اجراى تدريسات ايديليور . قصبه مكتبلرنده اولدقجه تطبيقنه چاليشيلان بو پروغرام كوى مكتبلرينك اكثريسنده حقيله تطبيق اولنه‌ميور . اكثريتى تشكيل ايدن معلملر دارالمعلمين مأذونينى ومكاتب سائره‌دن وبش سنه‌لك اعدادى وسلطانى‌يى تماماً اكمال ايده‌مه‌مش برقسم معلملردن عبارتدركه سويهٔ علميه‌لرى پروغرامده‌كى مباحثى تدريسه مساعد ايسه‌ده ديكر طرفدن وسائط تدريسيه‌نك مفقوديتى و عين زمانده كوى مكتبلرينك اكثريا برر معلملى اولمسى طولاييسيله تك بر معلمك اصغرى ٧٠-٨٠ موجودى اولان اوچ دوره و هر دوزه ايكى صنفدن آلتى صنفه بالغ اولان درسلرينى منتظماً تعقيب ايده‌ميه‌جكى شبهه‌سزدر ؛ بو حالك باشقه بروضعيته افراغى دها مناسبدر .

ثانياً كويلرده الك برنجى مهم مسئله ، چوجوقلرك مكتبه دوام مجبوريتنك حقيله تطبيق ايديله‌مامسيدر . بر كويلى چوجوغى قيش موسمنك آنجق اوچ ، دورت آينى مكتبده كچيرير . سنه‌نك متباقى كونلرينى چوجوق كوى ايشلرينه حصر ايدر . تدريسات وتربيه‌دن حقيله استفاده ايتديرمك ايچون كوى چوجوقلرينك دواملرينى تعقيب ايتمك ، على الخصوص برچوق فلاكتلره معروض قالان بو محيط خلقنك چوجوقلرندن وسائط زراعيه‌ده دخى استفاده ايده‌بيلملرينى مستمراً و ايش زمانلرى خارجنده يعنى تشرين اولده باشلايوب نيسانده بيتمك اوزره تطبيق ايتمك لازمدر . بعض كويلر ، كوى خواجه‌لرينى ترجيح ايله چوجوقلرينه يالكز علوم دينيه‌يه عائد كتابلرك تدريس ايدلمسى آرزوسنى اظهار ايتمكده‌درلر .

مدارس

ولايت داخلنده مدرسه نامنده بر مؤسسهٔ علميه يوقدر .

بالقان حربندن مقدم قرق كليساده جامع كبير درونده مدرس احمد افنديك اداره‌سى آلتنده اون بش يكرمى قادار طلبه‌يى جامع بر مدرسه واردى .

ثانياً پيكار حصارده ماندريجه قريه‌سنده حافظ ايوب افنديك اداره‌سنده بر مدرسه اولوب سكانى اون قادار طلبه‌دن عبارت ايدى .

بالقان حربی و حرب عمومی هر ایکی مدرسه‌نك انقراض و خرابیتنه سببیت ویردیکی کبی اساس اعتباریله حال حاضرده مدرسه حیات تحصیلیه‌سنه اوزه‌نن و آرز ایدن برفردده بولنمدیغندن یکیدن احیالرینه تشبث ایدیلمه‌مشدر .

معارفك و اصول جدیده موافق تدریساتك کوندن کونه ترقیسنی وافراد خلقك مکتبلردن آلدیغی ذوق نشئه مدرسه تحصیلی آرزوسنی ازاله‌ایتمشدر چونکه، اسکی مدرسه‌لرده یالکز عربجه و علوم دینیه کتابلریله قرآن عظیم‌الشانی اوقومقدن بشقه برشی اوکرتیلمز ایدی . مدرسه طلبه‌سی آراسنده حتی اسملرینی بیله یازمقدن عاجز بولنانلر واردی .

اصول جدید معارف بو حقیقت محضه‌یی اك بدبین فکرلرده بیله تثبیت ایتمکله عظیم بر انقلاب حاصل ایتمش وبوندن بویله خلقده‌کی مدرسه‌تحصیلی هوسنه‌قوتلی برسدچکمشدر.

شو قدرینی علاوةً عرض ایدرم‌که ، مملکت امام ، خطیب . غسال اعتباریله بیوك بر یوقسوللغه دوغری کیدییور . کویلرده جنازه غسل ایده‌جك کیمسه تدارکی همان کوجلشمکده ، مرکز وقصبه‌لرده ایسه بوایش آنجق کوچ حال ایله تأمین ایدیله‌بیلمکده‌در.

مرکزولایتده لیلی برامام‌وخطیب مکتبی آچمق صورتیله بوغایه‌یه ایریله‌بیله‌جکی کبی کویلرده سرپیلوب‌قالمش صاریقلیلری‌ده بومکتبده‌عصری‌فنون‌و تربیه‌دن حصه‌مند ایتمك کوچ دکلدر .

خانلر ، اوتللر ، حماملر

مرکز ولایتده بللی باشلی براوتلدن باشقه ذکر وتعداده شایان اوتل یوقدر . بواوتل اسکی حکومت جاده‌سنده کائن اولوب فوقانی اون ایکی اوطه‌یی ، آلتنده بر قهوه‌خانه‌یی ، آیریجه مطالعه صالونی ، بیوکجه بر آخوری وبردونم قادار بغچه‌یی حاویدر . الیوم‌مذکور اوتله ظفر نامی ویریلمش واوتل برتورکك تحت اداره وایجارینه کچمشدر .

مرکز ولایتده یکرمی‌دن فضله خان واردر . بو خانلرده علی‌العاده اخشاب تحتانی ، بعضیلری فوقانی اولوب اوطه و آخورلری وبرر قهوه‌خانه‌یی احتوا ایدرلر .

پیکار حصارده براوتل ، اوچ خان ، لوله بورغازده بری کارکیر دیکری اخشاب اولمق اوزره ایکی اوتل و دورت خان ، ویزه‌ده ایکی خان ، بابا اسکیده بر اوتل اوچ خان ، و غیر مستعمل بر اوتل موجوددر .

حماملر

مرکز ولایتده بر طرفی قادینلره ، دیکر طرفی ارککلره عائد اولمق اوزره بیوك برحمام موجود اولوب حال فعالیتده‌در .

ويزه‌ده آثار عتيقه‌دن غايت متين بر حمام موجود اولوب ياقين زمانه قادار ايشله‌دلمكده ايدى ايسه‌ده صو يوللرى بوزوق اولدوغى جهتله تعميرى ايچون تشبثات لازمه‌ده بولنلمشدر.

لوله بورغازده : صوقوللى محمد پاشانك آثارندن غايت متين و محكم بر حمام موجود اولوب قادين واركك ايچون آيرى آيرى تشكيلاتى حاويدر. عين زمانده قيشله‌نك بر جهتنده اوچ قورنه‌لى عسكر ايچون انشا ايدلمش بر حمام موجوددر كه حالاً اهالى طرفندن استعمال ايدلمكده‌در. ديكر بر بويوك حمام ايسه محروقاتك بهاليلغندن دولايى غير مستعمل ومتروك بر حالده قالمشدر.

پيكار حصارده : اوفاق مقياسده اوچ قورنه‌لى بر حمام واردر . و ايشله‌دلمكده‌در .

ده‌مير كوينده : حمام يوقدر . بابا اسكيده بر حمام موجود ايسه‌ده اليوم مسدوددر .

فابريقه‌لر

مركز ولايتده استردادن مقدم ويونان اشغالى زماننده اوچ دقيق ، بر بوز ، اوچ عدد ياپاغى فابريقه‌سى موجود ايدى .

يونانليلرك اثناى فرار و رجعتنده ايكى دقيق فابريقه‌سنك و ايكى ياپاغى فابريقه‌سنك آلات و ادواتى صاحبلرى طرفندن برابر آلنوب كوتورولمشدر . حال حاضرده دقيق فابريقه‌لرندن برى آرابه آلات و ادوات زراعيه فابريقه‌سنه قلب اولنمشدر . ديكر دقيق فابريقه‌سى ايسه حال فعاليتده‌در. بوندن باشقه‌ده ويكرمى قادارده صودكرمنى واردر .

لوله‌بورغازده : مركز قضايه يدى كيلو مترو مسافه‌ده استاسيون خطى قربنده والقر سيستمنده الكتريق ايله متحرك بردقيق فابريقه‌سى موجود اولوب حال فعاليتده‌در. قصبه‌نك جنوب غربيسنده و قصبه‌يه متصل غازله متحرك و حالاً محتاج تعمير اولديغندن دولايى فعاليتده بولنميان برفابريقه ايله قراده اون سكز قادار صو دكرمنى واردر .

ويزه‌ده، پيكار حصارده، ده‌مير كوينده فابريقه نامنه هيچ بر مؤسسهٔ صناعيه يوقدر. متعدد صو دكرمنلرى موجوددر .

مبانينك طرز معماريسى

ولايتده يكنسق بر طرز معمارى يوقدر شهرلرده خانه‌لر عموميتله طاش وطوغله‌دن عبارت اولان بنالرك زمينى طوپراق اولوب بونلر ميانده ايكى اوچ اوطه بر آخور و بر مطبخ برصاناق كبى مشتملاتى حاوى اولانلرده‌ده تصادف ايديلور . كاركير اولانلر على العموم ايكى چامور ايله وقسماً كاركير و ايكى اوچ قاتلى اوله‌رق انشا اولنمقده‌در . طاش و طوغله‌دن قاتليدر ، مركز ولايتده برقاچ دانه اوچ قاتلى بنا موجوددر .

كوى أولرى ؛ قديم طرز معماريسنى محافظه ايتمكده اولان كوى خانه‌لرى آلچاق طاوانلى ، طار پنجره‌لى ، ضياى شمسدن محروم جداً روح صيقيجى بنالردر .

اووه كويلرنده زمينى طوپراق ، ديوارلرى كرپيچ ايله ايشلنمش اولوب بر بچق مترو يوكسكلكنده طاوانلرى قواق وسكود آغاچلريله چاتيله‌رق اوزرى چاودار صاپلريله اورتولمش ايكى وياخود اوچ اوطه، بر آخور، بر صمانلق وبرده ذخيره آنبارندن عبارت اولمق اوزره انشا ايديلیرلر . بالقان كويلرنده‌كى بنالر طاش ديوارلر ، كراسته و ميشه تخته‌لريله فوقانى ايكى اوچ اوطه و بر آنباردن آلت قاتى بر آخور وبر صمانلقدن عبارتدر .

بوخصوصده زنكين وفقير خانه‌لرينك طرز انشاسى يكديكرندن فرقليدر .

صورت عموميه‌ده كرك شهرلرده ، كويلرده شرائط صحيه‌يه موافق أولر آنجق يوزده بش قاداردر . بوده خلقك اجدادندن قالمه طرزده بنالرى محافظه ايتمكده ومجدداً أو انشا ايتمك لازم كلديكى تقديرده اصول جديد معمارى و حفظ الصحه‌يه موافق صورتده انشايه اوزنمه‌مكده‌درلر .

عينى زمانده مملكتك ثروت عموميه‌سنده صوك سنه‌لرك براقديغى عظيم آچيق دخى قابل انكار دكلدر. بوضايعاتك خلق اوزرنده‌كى تأثيراتى تشبثات فرديه‌يى عقيم براقمقده‌در. مملكتده پاره اعتباريله‌ده ضايعات ماديه‌يى تلافى ايده‌جك منبعلرى چوغالدقدن صوكره دار الصناعه‌لريمزك بو خصوصده ياپه‌جغى ياردیم ايله برابر ، هر صنفدن يتيشه‌جك فردلرك مملكتك احوال صحيه واجتماعيه‌سنى نظر دقته آله‌رق اوطوره‌جقلرى خانه‌لرى‌ده بر طرز مكمليتده انشايه غيرت ايده‌جكلرى دركاردر . چونكه خلق بو فكر اوزرنده كندى وارلغنى آكلامشدر ؛ اوطوره‌جغى يرك صحى وهوادار و وسائط لازمه‌يى حائز اولمسنى اوكرنمشدر . معارفله برابر يوكسله‌جك اولان فكر صنعت وتجدد شبهه‌سزدركه بوولايت شهرلرنده آوروپا شهرلرينك بوكون ايشتديكمز مكمليتنى الده ايتديره‌جكدر .

اماكن عموميه

قرق‌كليساده:

ادارۀ خصوصيه خسته‌خانه‌سى ، حبسخانه ، ژاندارمه دائره‌سى بلديه وصحيه دائره‌سى ، فتواخانه ، يكى قيشله‌لر ، عسكرى خسته‌خانه‌سى ، ذكور و اناث مكتبلرى ، دار الايتام (ناتمام) ، محفل عسكرى .

جامع كبير ، قپان دقيق ، قره‌قاش ، قاضى جامعلرى .

لوله بورغاز :

حکومت بناسی ، آلتی یوز کیشی استیعاب ایدەجك وسعتده و طرز عتیق اوزره انشا ایدلمش قیشله ، صقوللی محمد پاشانك انشا کردەسی جامع شریف ، فتواخانه .

وزه :

ذکور ، اناث مکتبلری ، برجامع ، برمسجد ، دیسپانسر بناسی

بابا اسکی :

حکومت بناسی ، دیسپانسر بناسی ، عسکری پاویونلری ، فاتح سلطان محمد جامعی ادرنه سلطان سلیم جامعنه مشابه کوچك مقیاسده وزیر اعظم علی پاشا طرفندن انشا ایدلمش جامع شریف که شلیان حرمت وتقدیس اولان اشبو معابد اسلامیەنك بلغارلر طرفندن برچوق محللری تخریب ومع الاسف ایچلری سواری آتلرینه آخور اتخاذ ایدیلمش ایدی .

پیکارحصار :

حکومت ودیسپانسر بنالری ، ذکور واناث مکتبلری ، ژاندارمه دائرەسی ، حبسخانه ، اشجار مثمره مؤسسەسی بنا وباغچەسی ، ایکی جامع شریف موجوددر .

دەمیرکوی :

حکومت بناسی ، ذکور ، اناث مکتبلری ، حبسخانه ، ژاندارمه دائرەسی .

شهرلرك وکویلری وضعیتی

قرق کلیسا ولایتی استرانجه بالقانی اتکلرنده عرضاً (٤١°,٣٦َ) ایله (٤١°,٥٤َ) درجه آراسنده وطولاً (غرانویچ نصف النهارینه نظراً) (٣٥ : ٤٤) ایله (٤٥ : ٤٢) درجەلری آراسنده شمال روزکارلرینه معروض بولنمقدەدر .

شهردەکی مبانینك طرز معماریسی صحته الویریشلی اولەرق یاپیلمامشدر .

کویلرك وضعیتنه کلنجه : پك مختلف اولوب طاغ کنارلرنده ، تپەلرده ، وادی وچوقورلرده ، دره کنارلرنده کائن اولوب اکثری خانەلری برقاتدن عبارت بررمزاردر . ولایتك بالقان حربی وحرب عمومی‌یی متعاقب بلغار و یونان طرفندن اشغاللری اوزرینه قصبەوکویلردەکی ابنیەنك اکثریسی دشمن طرفندن هدم وتخریب ایدلمش وشمدی یه قادار خلق ، یوردلرینی تماماً اعمار وانشا ایدەمەمشدر . بتون بو کویلر حال حاضرده آجینەجق وقورقونچ برمنظره عرض ایتمکدەدر .

خلالرك شكلی ، صورت تخلیه‌سی

قصبه‌لرده خلالر اولدقجه منتظمدر . قصبه‌نك اورته‌سندن جریان ایدن چوبلیجه نام دره‌نك طرفینده‌كی خانه‌لرك لغم تأسیساتی موجود اولوب سیلابك ورودی زماننده‌ده مذكور مجرالردن استفاده ایدلمكده‌در .

قصبه‌نك دیگر محلاتنده لغم ترتیباتی یوقدر . هر خانه‌نك منتهاسنده آچیلمش اولان اوفق ومستور چوقورلر خلا اوله‌رق استعمال ایدلمكده‌در .

كویلرده چوقورده یوقدر . كوی أولرینك باغچه‌لری ، حاولیسی، زمین‌قاتی. خلاصه هر طرفی كویلو طرفندن خلا اتخاذ اولنه‌بیلیور . بو كبیلرجه دفع حاجت حسی نره‌ده ظهور ایدر ایسه اوراده تطمین ایدیلیر .

تخلیه كیفیتنه كلنجه : قصبه‌لرده متراكم پیسلكلر سنه‌ده بردفعه كیجه‌لری ایكی تكرلكلی آرابه‌لر اوزرینه موضوع فوچیلر درونده شهرك خارجنه نقل اولندیغی كبی شدتلی یاغمورلر زماننده‌ده چوقورلر آچیق صورتیله سیلك جریاننه براقیلیورلر .

تماماً تطهیر ایدیله‌ین بوچوقورلر بعض خانه‌لرده ازجمله یاز موسمنده تعفنات یاپه‌رق خانه درونده یاشایانلر ایله جوارده‌كیلری تصدیع وبیزار ایتمكده‌در .

قبرستانلر ، موقعی ، وضعیت جوغرافیه‌سی

قصبه‌نك اطراف اربعه‌سی قبرستانلر ایله محاطدر .

شرق ، جنوب وغرب جبهه‌لرینی احتوا ایدن تورك و اسلام مزارلغی پك اسكی وتاریخی برمزارلقدر. مزارلرك هرطرفنده بربچق ایكی مترو طولنده واوتوز قرق سانتیم عرضنده جسیم طاشلر مركوز اولوب منظره‌سی كیجه‌لری زائرلره دهشت وخشیت القا ایلمكده‌در.

مزارلقلر علی العموم طاش دیوارلر ایله محاط ومحفوظ بولنمقده‌در . شهرك احتیاجات حاضره‌سنه نظراً جسته جسته توسع وانتشار ایتمش و همان قبرستانلرله التصاق پیدا ایتمكده بولنمشدر . شمال وشمال غربی جهتلرنده ایسه روم و یهودی مزارلقلری موجود ایسه‌ده الیوم - روملرك مبادله‌سی اوزرینه شمال جهتنده‌كی روم مزارلغی متروك ومعطل قالمشدر. اساساً شهرك صحی وحیاتی خصوصاتنی نظر دقته آلان حكومت حاضره شهرك شمال روزكارلرینه معروض اولمایان جنوب طرفنده موجود آراضیدن بر قسمنی استملاك صورتیله قبرستان اتخاذ ایتمك اوزره ٣٤١ سنه‌سی بلدیه بودجه‌سنه تخصیصات لازمه وضع ایتمشدر .

قضا وكویلرده‌ده عین حال واقعدر .

باطاقلقلر ، وسعتی ، موقعی ، اسبابی وقوروتولماسی حقنده مطالعات

ولایت منطقه‌سنده ویزه قضاسی توابعندن میدیه ناحیه‌سنده مرکز ناحیه‌دن کچن دره‌لرك دکزه منصب اوله‌جقاری محلاره تهاجم امواج ایله مجراری سد اولنمش وبوسببله اون بش یکرمی دونم قادار محل صویك تهاجمیله کول باطاقاق شکلنی آلمشدر . میدیه اهالیسی بوباطاقلقلاردن پك زیاده متأثردرلر . بالخاصه یابانجیلر ویکی کلن مأمورلر میدیه‌ده مطلقا اوچ کون صوکره صیتمه‌یه طوتوله‌رق نه‌قادار قوی‌البنیه اولسه‌لر آز بر مدت ظرفنده تسمم مزمنك بتون اعراضنی ابراز ایدرلر .

ده‌میرکوی قضاسنك ایکنه آطه ناحیه‌سی ، قضانك دکز اخراجات اسکله‌سی‌در ، جوارنده دکزه یاریم ساعت مسافه‌ده بش پارچه کولجکدن عبارت بر باطاقاق و سازلق موجوددر . بوراسی فوق‌العاده مرزغی بر محلدر . ایکنه آطه اسکله‌سی وده‌میرکوی منطقه‌سنك یکانه کومور واودون وکراسته اخراجاتنی تأمین ایدن بر نقطه‌در . دائماً استانبوله سوقیات یاپار . هر سنه بورایه ایشله‌مك ایچون کلن یوزلرجه عمله‌نك صیتمه‌یه طوتولدقلری احوال صحیه‌لرینك وخامت کسب ایتمسی واکثریسنك قاشه‌کسی نتیجه‌سی وفاتلرینی موجب اولدیغی وبوده مملکتك اجتماعی و اقتصادی وضعیتی اوزرنده پك مهم تأثیرات حصوله کتیردیکی ایدیلن تدقیقاتدن آکلاشیلمش وبو سنه کرك میدیه وکرك ایکنه آطه منطقه‌سی ایچون ادارهٔ خصوصیه بودجه‌سنه معاونت صحیه فصلنه یوز اللی لیرا معالجه تخصیصاتی وضع ایدیله‌بیلمشدر .

هر ایکی باطاقاق حقنده شمدی‌یه قادار بر تشبثات یاپیلمدیغی یالکز ٩ شباط ٣٤٠ و ١٤ کانون ثانی ٣٤٠ تاریخلرنده مربوطیت دولاییسیله مذکور باتاقلقلرك رفع وازاله‌سی خصوصی تأکیداً ادرنه ولایت جلیله‌سنه مفصلاً بیلدیرلمش وتاریخ مذکوردن بو آنه قادار نتایج حسنه‌یه دسترس اولنه‌مامشدر .

ویزه قضاسنك آق سحیم قریه‌سنده جنوبنده و قریه‌نك بنالریله ملاصق دینیله‌جك درجه‌ده یاقین هلالی‌الشکل آز مرتفع متعدد تپه‌جکلرك آراسنده قالان و اطرافنده‌کی سیزینتیلرله حصوله کلن متراکم صولر اوچ دورت دونوملك بر ساحه‌ده بر اوفق کولکه باطاقاق حالنده‌در . اشبو کول وباطاقلق سیوری سینك منبعی اولوب قریهٔ مذکور اهالیسی آراسنده صیتمه انتشارینی موجب اولمقده وبو یوزدن مصابین میاننده مزمن «ضخامة طحال» وخیلی وقایع ظهوری اکثریتله کورولمکده‌در .

بونك امحاسی جهتنه کیدلامشدر .

ینه قضای مذکوره جوار منکرات ، چاقیللی ، اورنلی قریه‌لری آراسنده و سرای قضاسنك قره‌بورجك و یووالی قریه‌سنه دوغری امتداد ایدن یاغمورلردن وعین زمانده جوارنده بولنان منبع صولریله دره‌لرك عارضه‌لی ومنحط اراضیده تراکم ایده‌رك حصوله کلان باطاقلقلردرکه متفرق و مختلف محللرده سازلقلرله محاط کولجکلردن عبارتدر . اون کیلو مترو طولنده و اللی مترو عرضنده برساحه‌یی احتوا ایلمکده‌در .

ایچیلن صولر

قصبه‌نك شرق شمالنده هنوز تحلیل ایدیلمه‌مش برمنبع صویی موجود اولوب چشمه‌لره دوکمه کونککلر واسطه‌سیله اساله ایدیلمکده‌در .

اهالیء بلده بو صودن استفاده ایتمکده‌در . آز مقدارده کیرچلیدر . قصبه‌یه دورت مترو مسافه‌ده جهت شرقیده « بابا پیکاری » نامیله معروف بر منبع موجود اولوب یکی قیشله‌لره جوار اولمسی حسبیله بالقان حربندن مقدم جهت عسکریه طرفندن برموتور وضع ایدیله‌رك پاویونلره ، عسکری خسته‌خانه‌سنه اساله و صو احتیاجاتی بالغاً مابلغ تأمین ایدلمکده ایکن مشئوم یونان اشغالندن صوکره یونان عسکرلری تراکیانی تخلیه‌لری اثناسنده مذکور موتوری تخریب ایتمشلردر . مع مافیه استخلاصی متعاقب جهت عسکریه‌جه تکرار احیا و اعمار ایدلمشدر .

منابع مذکوره‌دن ماعدا همان هرأوده قویو وفضله اوله‌رقده برر صهرنج بولنمقده‌در . اکثریتله قصبه‌نك جنوب قسمنی تشکیل ایدن محلانده‌کی قویولرك صولری طاتلیدر و قابل شربدر . پیکارحصار وویزه قضالرنده غایت زنکین منبع صولری موجود اولوب خلقك احتیاجاتی بول بول تأمیندن باشقه سبزه باغچه‌لرینی‌ده اسقا واحیا ایله‌مکده‌در .

بابا اسکیده منبع وقویو صولریله ده‌میر کوینده کذلك منبع صولری ده‌میر بوریلر ایله قصبه‌یه اساله ایدیلیور .

اووه‌ده‌کی کویلرده اکثریتله قویو ده‌ره ، بالقان قسمنده‌کی کویلرده ایسه منبع ودره صولری ایچلمکده‌در .

صولرك اوصاف حکمیه و کیمیوه‌سی

ولایت اراضیسی عمومیت اعتباریله اراضی کلسیه‌دن اولدیغی جهتله صولر کیرچلیدر . منبع صولری رنکسز براق ، ورایحه‌سز ایسه‌ده شهر وقراده‌کی چشمه‌لره وخانه‌لره توزیعنده خواص حکمیهٔ طبیعیه‌سی آز چوق تغیر ایتمکده‌در .

بشنجی قسم

امراض معتاده وبلدیه — موسم خسته‌لقلری

ولایتك شرق وشمال شرقی جهتلری طاغلق واورمانلق ، غرب وجنوب قسمی اووه اراضیدن متشکل وغایت هوادار وباطاقلق ورطوبتدن عاری بولنمسی حسبیله معتاد بر خسته‌لغی یوق ایسه‌ده موسمه کوره یازین اووه کویلرنده، بالخاصه میدیه ، ایکنه آطه ناحیه وقراسنده صالغین برحالده صیتمه ، جهاز هضمی ، جلد وکوز خسته‌لقلری وموسم شتاده ولایت محیطنك هواسی متحول اولدوغندن غریپ ، ذات القصبات ، ذات الرئه ورثیهٔ مفصلیه کورلمکده‌در .

خلقك قسم اعظمی رنجبرواورمانجی اولملری اعتباریله کویلرده فتوق مغبنیه‌یه مبتلا اولانلره‌ده تصادف ایدلمکده‌در .

فرنکی و فحش

ولایت ، قضا وکویلرده فحش : بالقان حربندن مقدم بیکده بر نسبتنده ایکن حرب عمومینك ظهوری وبونك مولودی اولان فقر وضرورتك کیتدکجه کسب وسعت ایتمسی اوزرینه صوك زمانلرده امراض زهرویه‌نك انتشارینه سببیت ویرمه‌مك اوزره مرکز ولایتده رسماً برعمومخانه تشکیل ایدلمش وفاحشه‌لرك هفته‌ده ایکی دفعه معاینهٔ صحیه‌لری یاپیلمقده بولنمشدر . آراصره‌ده حرقة البول وقوعاتی دخی ظهور ایتمکده‌در .

ولایت داخلنده فرنکی‌یه بیکده یاریم نسبتنده تصادف اولنمقده و مصابین همان تحت تداوی‌یه آلنمقده و خسته‌لغك منع سرایت و انتشارینه چالیشلمقده‌در . بورالرده فرنکی اکثریتله کویلیلرده کورلمکده‌در ؛ چونکه کویلرده اجرای فحش ایدنلری تعقیب ایده‌جك هیئت ضابطه‌نك موجود اولمامسی سببیله کیزلیجه فحشیات یاپانلر بالطبع ألده ایدیله‌مه‌مکده‌در. مع مافیه فرنکینك ارثی شکللری‌ده کورولیور. تظاهرات اعتباریله بونلرده بورون باصیقلغی، قبة الحنکده تثقب ، ایریتیس ، التهاب طبقهٔ شبکیه شکللرنده کورولمکده‌در .

کویلرده فرنکی تداویسی دییه تطبیق ایدیلن توتسولر، مرهملر... الخ کبی اصوللردن همان هر خسته بحث ایتمکده‌در . اهالی هر سسی قیصیلمش اولانه فرنکی دیمکده‌در. حتی

بر خسته‌نك يواش يواش باشلايه‌رق سسى قيصيلمش ، اولجه اوكسوروكى و سائر اعراض درنيه‌سى‌ده موجود ايمش . خسته‌يى اوچ بش كون قادار آچ براققله‌برابر جبوه توتسوسنه نويمشلر ، خسته‌نك بتون ديشلرى ، لثاتى وديلى خرابيت كسب ايتمش ، خسته قارنى آچ اولديغى حالده هيچ برشى ييه‌مه‌مكه باشلامشدر . بوغازنده‌كى تظاهرات دها زياده ايلريله‌مش اولديغى حالده اقرباسى هكيمه مراجعت ايتديرمشلردى . بو غريب وقعه‌ده خسته‌ده‌كى لاره‌نژيت توبركولوزك فرنكى ديه تداويسنه قالقيشلمشدى . كويلرده‌كى بوجهالت وهكيمه وعلاجه قارشى بواعتمادسزلق موجود ايكن فرنكيدن حصوله كله‌جك كسبى وقايمك اوكنى آلمق چوق كوچ اوله‌جقدر .

مالاريا

ولايتك مرزغى محللرى ميديه وايكنه‌اطه ناحيه‌لريدر . بونواحى وتوابعى قرا خالقنك همان هپسى مذكور خسته‌لغه مصابدر . بورالره مرزغى اولمايان محللردن براى تجارت وصنعت وصورساڭره‌ايله كلوب كيدن بولجيلردخى آشيلانمق صورتيله خسته‌لغه ياقالانمقده‌در . بونلرده صيتمه‌نك خبيث اشكالنه تصادف ايدلمشدر وبو كبيلرده نه‌ئوسالوارسان ابى بر تأثير كوسترمكده‌در . تداويلرى چوق كيرى قالمش خسته‌لرده اودم ، قانسزلق ، ترابى برنك كبى قاشكسى تظاهراتى كورولمكده‌درر . مه‌نتزيزم ، معدنى معانى اعراض كبى اولدقجه قاريشيق صيتمه‌ليلرده كنين أنژه‌كسيونى و آسه‌نيك ايله بنيه‌لرنده‌كى تخريباتى ترميم ايتمك قابل اولمشدر . مزمن صيتمه‌ليلردن مسن اولان بر قاچ خسته‌ده حبن وتشمع ضمورىٔ كبد كورولمش وبوخسته‌لرك يالكز اضطراباتى قارنلرنده‌كى صولرينك بوشالديلمسيله تخفيف ايديله‌بيلمش و كنديلرى برقاچ آى صكره سوءالقنيه‌دن وفات ايتمشلردر . بو « تشمع » لى خسته‌لرده فرنكى وداءكئول يوقدى .

ورم

اقليمك بارد ومعتدل اولمسى وهوانك جيادتى دركار بولنمسى حسبيله «ورم» بورالرده نادراً كورلمكده‌در . آق جكر و رمنه مبتلا اولانلرك تحولات جويه‌ده‌كى آنى تبدلاته قارشى مقاومتلرى پك آزدر . بوتحولات خسته‌لرك درجهٔ حرارتلرى و خسته‌لغك ديكر اعراضى اوزرنده‌ده پك چابوق ايلروله‌ين بورالر توليد ايتمكده‌در .

چيچك ودیفتری

٣٣٨ تشرين اولندن ٣٤٠ سنه‌سى آغستوسى نهايتنه قادار ولايت داخلنده آنجق

بش چیچك وقعه‌سنه تصادف ایدلمشدرکه بوده کانون ثانی و شباط ۳٤۰ آیلری ظرفنده ماکدونیا حوالیسندن کلن مهاجردن برلیلره سرایت ایله‌مك صورتیله ظهور ایتمشدر. چیچك مصابلرینك اوچی مهاجر ایدی.

دیفته‌ری هیچ ظهور ایتمه‌مشدر.

سائر تصادف اولنان امراض ساریه

۳۳۸ سنه‌سی تشرین اولندن ۳٤۰ سنه‌سی اغستوس غایه‌سنه قادار ولایت منطقه‌سنده اون ایکی لکه حما، بر حمای نفاسی، ۳۱ قزامق، ٤۵ بوغمه‌جه، ٤ غریپ وقعه‌سی ظهور ایتمشدر.

اون ایکی لکه‌لی حمادن ایکی وفات دیکرلری شفا ایله نتیجه‌لنمشدر. اشبو لکه‌لی حمانك منبع سرایتی‌ده سلانیکدر، یونانلیلر تراکیایی تخلیه ایتمزدن برقاچ کون اول قرق‌کلیسادن وملحق قضالردن بعض کیمسه‌لری اسیر اوله‌رق سلانیکه، دده آغاجه. سمادرك اطه‌سنه وسائر محلره سوق ایتمشلردی، بواسیرلر بالآخره سربست براقیله‌رق مملکتلرینه عودت ایلدکلرنده سفیل وپژمرده وخسته‌لقلی برحالده کلمشلر وکله‌لرینی متعاقب همان تحت مشاهده‌یه آلنمشلردر ورودلرندن بر ایکی کون صکره بونلردن ایکی کشیده لکه‌لی حما اعراضی کورولمش درحال تداویلرینه شتاب ایدلمش و تدابیر لازمه دخی اتخاذ قلنمش ایسه‌ده بنه وفات ایلمشلردر. خلاصه لکه حمایی مملکته بواسیرلر کتیرمشدر.

حمای نفاسی ینه مهاجرلردن اولوب خسته خانه‌ده تحت تداویده ایکن وفات ایله‌ین برقادینده کورولمشدر. قیزامغك‌ده منبع سرایتی مهاجرلردر؛ یعنی سلانیك و درامه‌دن کلنلردر. غریپ و بوغماجه هم اهالیء قدیمه، هم‌ده مهاجرلر میاننده ظهور ایتمشدر. بوغماجه‌دن بش، قیزامقدن اوچ وفات وقوع بولمشدر.

امراض ساریه‌نك بالخاصه قولرانك سرایت یوللری و وقوع بولمسی صالغینلر حقنده معلومات

اوچیوز یکرمی آلتی سنه‌سنده ادرنه – استانبول و قرق کلیسا حوالیسنده برنجی ایکنجی اردولر طرفندن عمومی و بیوك مقیاسده برمانورا اجرا ایدلدیکی صره‌ده لوله بورغازك قریب وفیاتی سیدیلر استاسیوننده عموم اجتماع وقوعنده عسکر آراسنده قولرا ظهور ایتمشدرکه یوزه قریب وفیاتی موجب اولمشدر.

او تاریخدن بو آنه قادار بوندن باشقه قولرا وبوکا مماثل صحت عمومیه‌یی تهدید ایدیجی برخسته‌لق (صالغین) مشهود اولمامشدر.

آلتنجی قسم

تولدات ، وفیات نسبتی — اطفالده وفیات

قرق‌کلیسا ولایتی منطقه‌سنده ۳۳۹ سنه‌سی ظرفنده « ۸۵۵ » تولدات « ۷۱۸ » وفیات واقعدر . بو معلومات مرکز صحیه دائره‌سی وملحقات اطباسنجه طوتیلان قیوده استناد ایتمکده‌در .

نفوس عمومیه‌یه نظراً نسبت وفیاتك یوزده « ۲,۳ » ، اطفالده « ۰,۱ » اولدیغی تظاهر ایتمکده‌در . نفوس اداره‌سندن بوبابده معلومات ویا برقید آلمق ممکن اولامامشدر .

بناءً علیه ولایت مقامندن یاپیلان تعمیم وتبلیغه رغماً نواحی وقرا هیئت اختیاریه‌سندن تولدات ووفیات حقنده معلومات آلمق پك کوچ اولویور. آنجق صوك زمانلرده بو خصوص برآز تأمین ایدیله‌بیلمشدر .

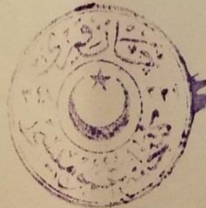
خصوصیله ۳۳۶ ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ سنه‌لرینه عائد قیودات رسمیه موجود دکلدر. یونان اشغالی اثناسنده دوائر رسمیه‌یه عائد بتون قیود کاملاً امحا ایدلمشدر. یالکز طاپو وقسماً ویرکو اداره‌لرینه عائد دفاتر براقیلمشدر. شوقدرکه، اساسلی وصحته قریب قیود و معلوماتك آنجق ۳٤۰ سنه‌سی نهایتنده الده ایدلمسی ممکن اوله‌جقدر . اطفال آراسنده‌کی وفیات دها زیاده ولادتدن اعتباراً ایکی یاشنه قادار اولانلره منحصردر ، بو وفیاتك اسباب مشهوده‌سی ایسه باقمسزلق ، تسمم مرزغی و اسهال طفلی‌دن عبارتدر .

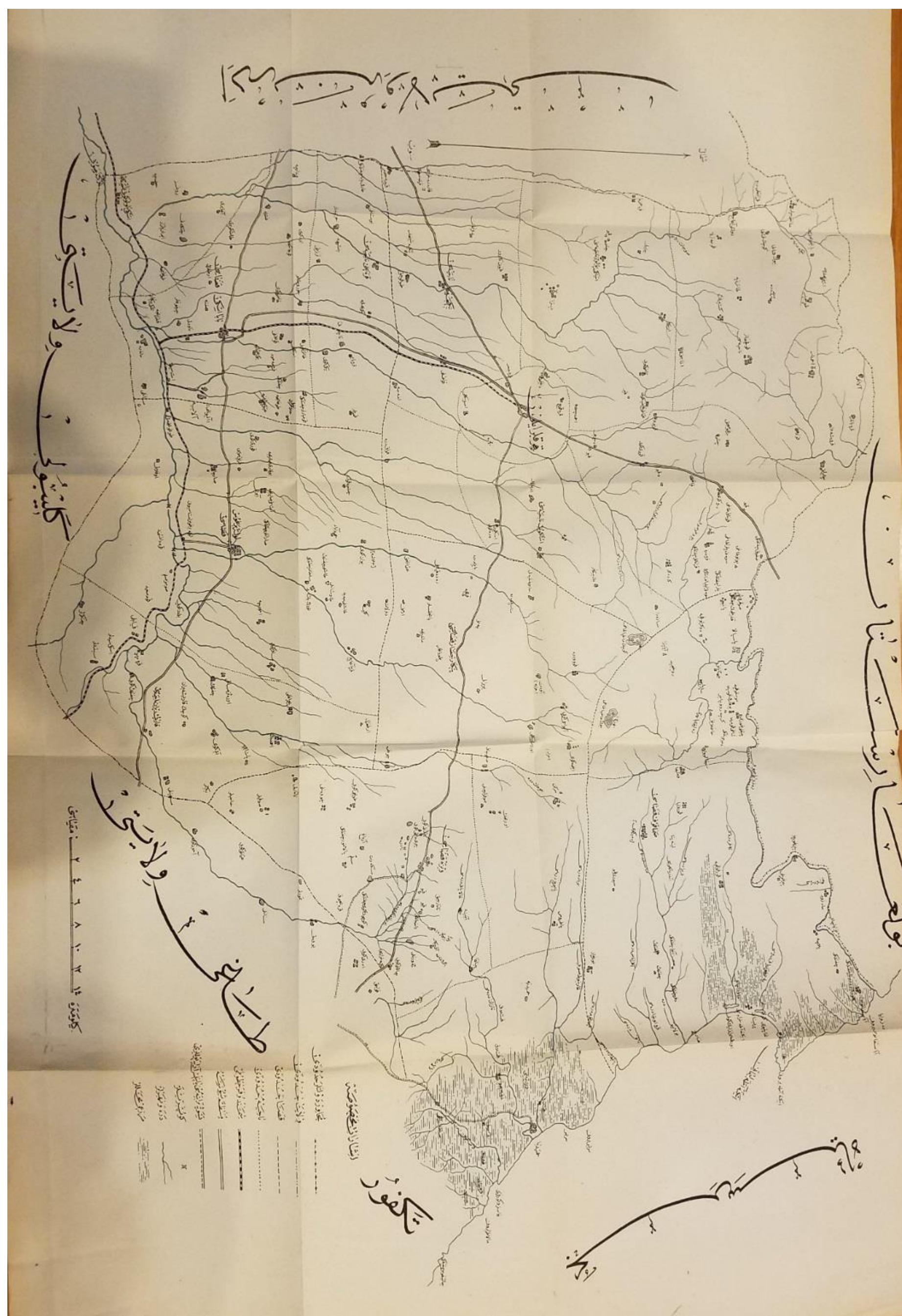
مالاریامنطقه‌لری خریطه‌لری، فرنکی منطقه‌لری خریطه‌لری ولایتك عمومی خریطه‌سی

۱ مالاریا منطقه‌سی عمومی خریطه‌ده ارائه ایدلمشدر .

۲ فرنکی منطقه‌سی یوقدر .

۳ ولایتك عمومی خریطه‌سی مربوطدر .

KAYNAKÇA

Aksakal, H. İ. (2017). "Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetlerini Modernleştirme Çabaları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27/ 1): 219-231.

Altay, S. (2017). "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitimine ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (XVII/35) :167-217.

Altıntaş, A. (2020). " Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı)", Atatürk Ansiklopedisi, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Arıkan, A. (2005). *Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı (Aynı Adla Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul.

Aysal, N.-Arslan, L. (2018). "Türkiye'nin Sağlık ve Toplumsal Coğrafyası: Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilâyeti", *Atatürk Yolu Dergisi*, (63): 419-451.

Bulut, F. (2009). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tehlikeli Bir Miras: Frengi", *Tarih Okulu*, (2009/ III): 109-123.

Doğruöz, V. T. (2011). "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimaî Coğrafyası Kırklareli Vilayeti", *History Studies*, (3/1): 275-284.

Göçmen, L.-Acımış, N. M. (2017)."Dünden Günümüze Türkiye' de Sağlığın Geliştirilmesi Serüveni", *Sağlık ve Toplum,* (27/3): 14-19.

Gökçe N.-Yaprak, M. (2012). "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimaî Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp", *Lokman Hekim Journal*, (2/1): 39-42.

Gümüşçü, O. (1999). “Millî Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye’nin Sıhhi-İçtimaî Coğrafyası”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (15/45): 939-968.

Güneş, İ. (1997). *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Koz, M. S. (1992). “Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye’nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası”, *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. I, ss. 37-58, Ankara: Feryal Matbaası.

Özer, S. (2014). “Türkiye’de Trahomla Mücadele (1925-1945)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, (54): 121-152.

Özkaya, H. (2016). “Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele”, *Türk Aile Hekimliği Dergisi*, (20/2): 77-84.

Sayılır, B. (2013). “Millî Mücadele Döneminde Batı Karadeniz’in (Sinop-Kastamonu-Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye’nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)”, *Akademik Bakış Dergisi*, (38): 1-20.

Şehsuvaroğlu, B. N.-Demirhan, A. E.-Güreşsever, G. C. (1984). *Türk Tıp Tarihi*, Bursa: Taş Kitapçılık Yay. Ltd. Şti.

Tekir, S. (2019/II).“Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nin Kuruluşu ve Erken Cumhuriyet Dönemindeki Faaliyetleri (1920-1930)”, *Belgi*, (C/18): 1301-1326.

Tekir, S. (2019/I).“Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65): 407-430.

Tuğluoğlu, F. (2008). “Cumhuriyetin İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (13-14): 1-26.

Türkiye’de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Teşkliatının Cumhuriyet Devrindeki İnkışafı, (1937), Ankara: Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti Yayınları.

Yavuz, E. (2018). “Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin 1924 Yılı Sıtma ile Mücadele Raporu-Sıtma ve Bataklık Haritası”, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, (5/19): 639-653.

(https://www.medilinehastanesi.com/tr/).

(https://www.acibadem.com.tr).

(https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/).

EKLER

Ek-1

Şehirler	Sıtmalı Oranı (%)	Şehirler	Sıtmalı Oranı (%)
Ankara	40-90	Konya	70
Antalya	86	Mardin	80
Balıkesir	82	Malatya	25
Bingöl	60	Samsun	72
Denizli	90	Seyhan	78
İstanbul	80	Trakya	30
İzmir	72	Trabzon	68

1917-1925 Yılları Arası Türkiye Genelindeki Sıtmalı Hasta Oranı

(Yavuz, 2018: 641)

Ek-2

Türkiye'nin sıtma ve bataklık alanlarını gösterir harita.

(Yavuz, 2018: 649)

.

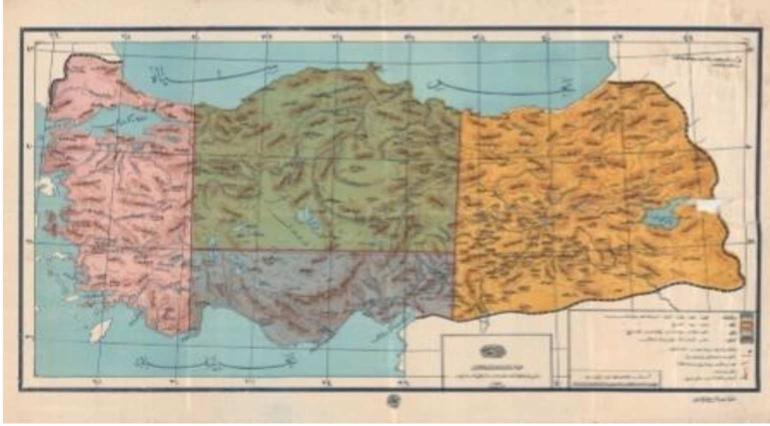
Ek-3

Yıl	Muayene Edilen (Kişi)	Tedavi Altına Alınan	Tedavisi Sonuçlanan
1925/1926	40.186	27.370	12.524
1926/1927	561.518	132.944	46.376
1927/1928	725.245	123.340	38.216
1928/1929	838.352	127.824	39.130
1929/1930	986.538	191.435	12.524

1925-1930 Döneminde Türkiye'de Sıtma Mücadelesi

(Tekir, 2019/II:426)

Ek-4

İllere Göre Trahomun Görülme Oranı

(Özer, 2014: 150)

Ek-5

Birinci Mıntıka (Ceyhun, Seyhun, Buhran, Ayvalı, Isparta Nehri ve Çayları.)		İkinci Mıntıka (Fırat, Dicle, Çoruh)		Üçüncü Mıntıka (Eşme, Dalaman, Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz ve Merih)		Dördüncü Mıntıka (Sakarya, Kızılırmak, Yeşilırmak Nehirleri)	
Şehir-Kaza	Yüzde	Şehir-Kaza	Yüzde	Şehir-Kaza	Yüzde	Şehir-Kaza	Yüzde
Savarlı	%57	Sarıkamış(M)	%7	İstanbul(S)	%2	Samsun	%5

Türkiye'de Trahom Mıntıkaları

(Özer, 2014: 150)

Ek-6

Yıl	Türkiye Genelinde Frengi	İzmir'de Frengi	İzmir'de Belsoğukluğu
1936	153.268	99	569
1937	158.010	90	653
1938	155.875	140	738
1939	152.215	611	766
1940	140.656	553	588
1941	141.723	266	507
1942	133.466	238	491
1943	131.258	342	436
1944	127.701	396	592
1945	122.631	403	504
1946	121.090	240	462
1947	117.070	240	411
1948	109.598	237	298

Frengi ile Mücadele Ekipleri ve Frengi Hastalığına İlişkin Kayıtlara Göre Türkiye Genelinde ve İzmir'de Görülen Frengi Vakaları (1936-1948)

(Bulut, 2009: 116)

Ek-7

Yıl	İstanbul (Doz)	Sivas (cm^3)
1925	2.821.327	507.550
1926	2.347.898	574.405
1927	2.145.114	486.965
1928	2.153.311	542.050
1929	2.819.835	407.500
1930	2.509.135.	

İstanbul ve Sivas'ta Üretilen Çiçek Aşısı (1925-1930)

(Tekir, 2019/II: 423)

Ek-8

Yıl/TL	Bulaşıcı Hastalıklar	Trahom	Frengi	Verem	Cüzzam	Sıtma
1927	26.500	24.500	87.500	0	0	480.000
1928	45.000	50.000	130.000	0	0	520.000
1929	65.000	92.000	266.000	53.000	10.000	836.000
1930	70.000	10.000	284.000	45.000	5.887	916.317
Yekûn	206.500	266.500	768.300	98.000	15.887	2.752.317

Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadelede Harcanan Miktar (1927-1930)

(Tekir, 2019/II: 427)

Ek-9

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'nin Yayınladığı Raporlar

1-Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası/ Bayezid (Ağrı) Vilayeti, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri Vekili Merkez Tabibi: Doktor İbrahim Edhem, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341

2. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Sinop Sancağı, Mehmed Said, , Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

3. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Muğla (Menteşe) Sancağı, Muğla Sıhhiye Müdiri: Doktor Esad, Türkiye Büyük Millet Meclisi Umur-ı Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338

4. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Çatalca Vilayeti,

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri: Doktor Mehmet Ali, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341.

5. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, Kırkkilisa "Kırklarili" Vilayeti

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri: Doktor Ahmed Hamdi, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341.

6. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Gelibolu Vilayeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri Vekili Hükümet Tabibi: Doktor Fahri Cemal, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341

7. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Kengrî/(Çankırı) Vilayeti

Kengri Merkez Tabibi Doktor Raif, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926/1342

8. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Kayseri Sancağı

Kayseri Sıhhiye Müdiri Doktor Hıfzı Nuri, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

9. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Ankara Vilayeti

Ankara Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri, Muslihiddin Safvet, Hilal Matbaası, İstanbul, 1925/1341

10. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Gazi Ayıntab Vilayeti

Gaziantep Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürü Dr. Süleyman Faik Yargıcı, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926/1342.

11. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Kastamonu Vilayeti

Kastamonu Sıhhiye Müdiri Doktor Kemâl, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

12. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Kırşehir Vilayeti

Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri, Doktor İbrahim İsmail, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341.

13. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Urfa Vilayeti, Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdiri Doktor Şefik Ârif, Türkiye Cumhuriyeti Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, İstanbul, Kâğıtçılık ve Matbaacılık Anonim Şirketi, İstanbul, 1925/1341.

14. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Konya Vilayeti

Konya Vilayeti Sıhhiye Müdiri Doktor Nazmi, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

15. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Niğde Sancağı, Niğde Sıhhiye Müdiri: Doktor Mehmed Hayri, , Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

16. Tokat Vilayeti Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası, Tokat Vilayeti Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü: Doktor Şükrü Meral, Hapisane Matbaası, Ankara, 1938.

17. Sivas Vilayeti Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürü: Doktor Hasan Tahsin, Hilal Matbaası, İstanbul, 1932.

18. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası, Hamidabad (Isparta) Sancağı, Isparta Sancağı Sıhhiye Müdiri: Doktor Besim Zühdi, Öğüd Matbaası, Ankara, 1922/1338.

19. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Erzurum Vilayeti Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası, Doktor Şerif Bey, Yayın Yeri ve Basım Tarihi Yok.

20. Türkiye'nin Sıhhi İçtimai Coğrafyası / Cebel-i Bereket (Osmaniye) Vilayetine Aid Coğrafi, İktisadi, İctimai Tarihi, İdari Malumatı İhtiva İder Bir Takaddümedir, Türk Sözü Matbaası, Adana, 1925/ 1341.

Ek-10

Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Başlığı Altında Yayınlanan Raporları Esas Alarak Yazılmış Makaleler

Akbulut, G. (2009). "Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*(35/2): 212-222.

Aydın, O. (2018). "Türkiye'nin Sıhhî İctimaî Coğrafyasına Göre Anadolu'da Gelenek, İnanç ve Kültür Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilig*, (86): 89-114.

AysaL, N.-Dinçer, H. (2020). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Cebel-i Bereket Vilayeti'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı", *Turkish Studies-Historical Analysis*, (15/2): 345-364.

Çanak, E. "1927 Nüfus Sayımına Göre Cebelibereket Vilayeti'nin Demografik Yapısı", *Akademik Bakış Dergisi*, (54): 95-107.

Dinçer, H. (2019)."Kurtuluştan Sonra Gaziantep (Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Gazi Ayıntab Vilayeti)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*,(XIX/38): 75-97.

Dinçer, H.-Aysal, N. (2020). "Türkiye'nin Sıhhî ve İçtimaî Coğrafyası Raporlarına Göre: Kırklareli", *Mavi Atlas*, (8/2): 235-255.

Doğruöz, V. T. (2011). "Kırklareli Tarihine Işık Tutacak Bir Eser: Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimaî Coğrafyası Kırklareli Vilayeti", *History Studies*, (3/1): 275-284.

Gökçe, N.-Yaprak, M. (2012). "Türkiye'nin Sıhhi Ve İçtimai Coğrafyası: Kırklareli Vilayeti Adlı Esere Göre Türkiye

Cumhuriyeti'nin Kuruluşunda Kırklareli'nde Folklorik Tıp", *Lokman Hekim Journal*, (2/ 1): 39-42.

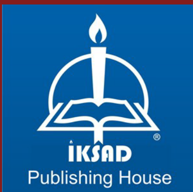
Gümüşçü, O. (1999). "Millî Mücadele Dönemi Türkiye Coğrafyası İçin Bilinmeyen Bir Kaynak: Türkiye'nin Sıhhi-İçtimaî Coğrafyası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (15/45): 939-968.

Gümüşçü, O.-Uğur, A.-Önger, S. (2008). "Türkiye'nin Sıhhi-İçtimai Coğrafyası, Muğla (Menteşe) Sancağı (1922)'ye Göre Bodrum", *Osmanlı'dan Günümüze Her Yönüyle Uluslararası Bodrum Sempozyumu*, ss. 415-438, Bodrum.

Kaya, F.-Karataş, Y. (2015). "Bayezid (Ağrı) Vilayeti Sıhhî ve İçtimaî Coğrafyası". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7/30): 158-180.

Koz, M. S. (1992). "Türk Halk Kültürünün Unutulmuş Kaynaklarından Biri: Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası", *IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. I, ss. 37-58, Ankara: Feryal Matbaası.

Sayılır, B. (2013). "Milli Mücadele Döneminde Batı Karadeniz'in (Sinop-Kastamonu Zonguldak) Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapısı (Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası Raporlarına Göre)", *Akademik Bakış Dergisi*, (38): 1-20.

ISBN: 978-625-8061-61-1